

761574

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NİCCOLO MACHİAVELLİ'DE ÖZGÜRLÜK DÜŞÜNCESİ

Hazırlayan: BAHAR ULUKAN

03716007

TEZ DANIŞMANI

YRD. DOÇ. DR. CENGİZ ÇAĞLA

İSTANBUL, 2005

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
1. GİRİŞ.....	1
2. RÖNESANS VE İTALYAN ŞEHİR DEVLETLERİ.....	4
2.1. RÖNESANS.....	4
2.1.1. Rönesans'ın Toplumsal Temelleri.....	7
2.1.2. Hümanizm.....	10
2.2. İTALYAN ŞEHİR DEVLETLERİ	14
2.2.1. İtalyan Şehir Devletlerinin Ekonomik Yapılanması.....	15
2.2.2. İtalyan Şehir Devletlerinin Toplumsal Yapılanması.....	16
2.2.3. İtalyan Şehir Devletlerinin Siyasal Yapılanması.....	17
3. FLORANSA.....	22
3.1. FLORANSA'NIN EKONOMİK YAPILANMASI.....	22
3.1.1. Floransa'ya Özgü Lonca Yapısı.....	25
3.2. FLORANSA'NIN POLİTİK YAPILANMASI.....	28
3.2.1. Floransa'nın Siyasal Tarihi.....	31
3.3. FLORANSA'DA DÜŞÜNSEL HAYAT.....	36
3.3.1. Yurttaşlığa Dayalı Hümanizm.....	38
3.4. NİCCOLO MACHİAVELLİ'NİN HAYATI.....	43
3.4.1. 1498-1512: <i>Vita Attiva</i>	44
3.4.2. 1513-1527 Arası Dönem.....	48

4. NİCCOLO MACHİAVELLİ’NİN SİYASAL DÜŞÜNCESİNDE	
ÖZGÜRLÜK.....	54
4.1. ÖZGÜRLÜĞÜN FLORANSALI TEMELLERİ.....	54
4.2. MACHİAVELLİ’NİN HÜMANİZME BORCU.....	59
4.2.1. Machiavelli’de Devletin Anlamı.....	64
4.2.2. Yozlaşan <i>Vivere Politico</i>.....	66
4.3. MACHİAVELLİ’DE CUMHURİYETÇİ YÖNETİM DÜŞÜNCES.....	67
4.3.1. Machiavelli’nin Cumhuriyetçi Ünü.....	71
4.4.MACHİAVELLİ’DE LİBERTÀ DÜŞÜNCESİ.....	75
4.4.1. Özgür İrade (Libero Arbitrio).....	76
4.4.1.1. <i>Virtù ve Fortuna</i>.....	77
4.4.2. Siyasal Özgürlük.....	83
4.4.2.1. <i>Cumhuriyetçi Özgürlük</i>.....	87
4.4.2.2. <i>Özgürlüğün Anahtarı</i>.....	97
4.4.3. Özgür Machiavelli.....	100
5. SONUÇ.....	110
KAYNAKÇA	

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında beni yönlendiren ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Cengiz Çağla'ya, İtalyan Lisesi'nin kütüphanesini rahatlıkla kullanmamı sağlayan Lucia Zurlo'ya ve çalışmam boyunca sarf ettiğim emeğin şahidi olan ve beni cesaretlendiren annem Gülsen Ulukan'a içtenlikle teşekkür etmek isterim.

ÖZET

Bu çalışma Niccolo Machiavelli'nin siyasal düşüncesi içinde yer alan özgürlük kavramını konu almaktadır. Niccolo Machiavelli'nin eserlerinde yer alan özgürlük (libertá) kavramının 14.yy'da Floransa'da gelişen hümanist düşünce geleneği ile olan bağlantıları incelenmiş ve aynı zamanda Machiavelli'ye özgü yorumunun ortaya konulmasını amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle Machiavelli'nin siyasal düşüncesinde özgürlük düşüncesinin belirlediği dönem ve mekan ele alınmış ve ilk iki bölümde Rönesans, Hümanizm, İtalyan şehir devletleri ve Floransa'nın tarihsel, ekonomik, sosyal ve siyasal yapısı incelenmiştir. Son bölümde ise Machiavelli'nin özgürlük kavramını kurarken ele aldığı kavramlar incelenmiş ve bir yandan döneminin siyasal geleneği ile ortak noktalarının ortaya konulmasına çalışılırken diğer yandan Machiavelli'nin bu kavramı yorumlayışındaki özgün noktalar belirtilmiştir. Bu doğrultuda Machiavelli üzerine çalışmış Skinner, Viroli, Pocock, De Grazia ve Colish gibi akademisyenlerin güncel tartışmalarına yer verilmiş ve özgürlük kavramının bağlantılarını kurmada bu tartışmalardan faydalanılmıştır.

ABSTRACT

This thesis examines the notion of liberty in Machiavelli's political thought. To this end I analyze the relation between the concept of liberty in Machiavelli's works and the civic humanism in Florence flourishing in 14th century, thus release their connection constructing this concept. To do this, first, I focused on the historical, economical and the social background of Renaissance, Italian city-states and of the city of Florence. My second aim has been to locate the idea of liberty in Machiavelli's thought, to do this first I tried to clarify the connection between this notion and the other notions used within it such as *vivere civile*, *comune bene*, *repubblica..ecc.* and then I examine the use of the idea of liberty in Machiavelli's work trying to understand its meaning. By doing this I discussed the interpretations of some Machiavelli scholars such as Skinner, Viroli, Pocock, De Grazia and Colish in order to locate the idea of liberty in Machiavelli in his political thought.

1. GİRİŞ

Günümüzün siyasal dilinde özgürlük kavramı neredeyse her tartışmanın içinde yer almaktadır. Tüm tartışmalarda ortak bir özgürlük kavramı devreye girmekte, konu ister serbest piyasa ister terörizm olsun refah, adalet ve eşitlik gibi kavramlarla örülü bir halde karşımıza çıkmaktadır. Bu durum hangi gerekçelerle anlamlandırılmış olursa olsun herkesin özgürlük kavramına ya da en azından bu kavramı kullanmaya vermiş olduğu önemi göstermektedir. Bu çalışmanın da başlangıç noktası günümüzde ismi hala siyasal dil içinde ahlaksızlık ve kurnazlık çağrışımlarını taşıyan Niccolo Machiavelli'nin siyasal teorisi içinde bu kavramın ortaya konuluşunu incelemek olmuştur. Yaşadığımız yüzyıl boyunca birbiri içine geçmiş özgürlük tartışmaları içinde Machiavelli'nin özgürlük anlayışına eğilmek belki de başlangıçta sadece antik okumalardan hoşlanan akademik bir ilgi olarak görünse de bu çalışmanın amaçladığı Machiavelli'nin estetik bir bütünlük ve yakıcı bir üslupla ortaya koyduğu eserlerinin içindeki özgürlük düşüncesinin, günümüzdeki özgürlük tartışmalarıyla kesişen bir evrenselliğe sahip olduğunu ortaya koymaktır. Nitekim Machiavelli, döneminin siyasetini hem yakından gözlemlemiş hem de düşüncelerini açıklarken olması gerekenin değil fakat siyasal realitenin içinden konuşacağını açıklayarak (verita effettuale) kendini günümüze taşımayı başarmış bir düşünür olarak ele alınmaktadır. Bu noktada Althusser'in Machiavelli hakkında hatırlattığı o tuhaf aşinalıktan¹ bahsetmemek haksızlık olur: Bugün Machiavelli'nin hayatı ve siyasal teorisi üzerine uzun yıllar çalışmış akademisyenlerden farklı olarak benim gibi bir siyaset bilimi öğrencisi ya da eski metinlere meraklı sıradan bir okuyucunun Machiavelli'nin 1500lü yıllarda Floransa'da yazmış olduğu metinleri okurken nedenini tam olarak anlayamadan sanki bugüne ait bir şeyler içerdikleri hissini yaşaması, okuyan kişinin sanki kendisine yazılmışçasına bu metinlerin içine çekilerek etkilenmesi ve doğrudan kendisini ilgilendiren bir şeylerin anlatıldığı hissine kapılması. Bu çalışmanın da oksijenini tüm bu tuhaf aşinalık hissi sağlamakla beraber Machiavelli'nin özgürlük düşüncesini onun eserleri ve içine doğduğu siyasal gelenek çerçevesinde anlamlı bir bütün haline sokma

¹ Louis Althusser, "Machiavelli's Solitude", *Machiavelli and Us* içinde, London: Verso, 1999, s.115-130. s. 117.

abası bu hissin etrafındaki sisli harenin dağılmasına hizmet etmiş dolayısıyla yerini günümüzün özgürlük tartışmaları içinde ısıtılı bir Machiavelli okumasına dönüştürmeyi denemiştir.

Yaşadığı dönem içinde İtalyan şehir devletlerinin artık varlıklarını sürdüremeyeceklerini açıkça reddedip bu şehir devletlerinin gerçek anlamda düzelme ve bağımsızlıklarını sürdürme kapasitesine sahip olduklarına inanarak daha iyi bir siyasal yaşamın koşullarını araştırmış bir düşünür olarak Machiavelli'nin eserlerinde özgürlük kavramının izini sürerken, ilk olarak Machiavelli'nin siyasal düşüncesinin içinde yer almış olduğu geniş ve zengin düşünsel ve tarihsel coğrafyanın olabildiğince basit ve açık bir haritasını çıkartmak amaçlanmıştır. Böylece çalışmanın ilk bölümünde döneme hakim Rönesans ve hümanizm akımları tartışılmış ve bu akımların yeşerdiği özgün ortamlar olarak İtalyan şehir devletleri ekonomik ve toplumsal bağları ile ele alınmış ve bu şehir devletlerinin 16.yy'da yaşadığı sorunların temelleri ortaya konularak Machiavelli'nin siyasi düşüncesinde kaplamış oldukları yere dair bir açıklık getirilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise hem hümanizm akımı içinde hem de şehir devletleri arasında özgün bir yere sahip olan Floransa kendine has lonca yapısı ve yurttaşlığa dayalı hümanizm geleneği konuları etrafında incelenmiş ve Machiavelli'nin hayatı ve tüm eserlerini etkilemiş Floransa'nın siyasal tarihi aktarılmıştır. Bu çalışma her ne kadar Machiavelli'nin hayatı üzerine odaklanarak siyasal düşüncesini veren türden bir çalışma olmasa da çalışmanın bu bölümün ikinci ayağını fikirlerinin ve eserlerinin doğuş ve gelişim koşullarına açıklık getirmek amacıyla Machiavelli'nin hayatı oluşturmuştur. Son bölümde ise Machiavelli'nin özgürlük anlayışı öncelikle Floransa'ya özgü yurttaşlığa dayalı hümanizm geleneğinin sahip olduğu siyasal dil ile Machiavelli'nin düşüncelerini ifade ettiği siyasal dil arasındaki bağlantı açısından, ardından Machiavelli'nin ağırlıklı olarak **İl Principe**, **Discorsi Sopra La Prima Deca di Tito Livio** ve **İstorie Fiorentine** adlı eserlerindeki özgürlük kavramının beliriş ve bu kavramın *virtù* ve *fortuna* kavramlarıyla bağlantısı kurularak Machiavelli'ye özgü yorumlanması açısından ve son olarak cumhuriyetçi gelenek içinde bu kavramın yorumlanması ve antik-modern özgürlük ve negatif-pozitif özgürlük tartışması içindeki yansıması açısından incelenmiştir. Bu doğrultuda Machiavelli üzerine çalışmış Skinner, Viroli, Pocock, Colish, Pettit gibi akademisyenlerin tartışmaları aktararak özgürlük

kavramının diğ er d    nce gelenekleriyle bağlantılarını kurmada bu tarti malardan yararlanılmış ve aynı zamanda son d  nemde Machiavelli  zerine yapılmış çalışmaların üzerinde durdukları noktaların tanıtılması amaçlanmıştır.

2. RÖNESANS VE İTALYAN ŞEHİR DEVLETLERİ

Niccolo Machiavelli'nin siyasal düşüncesindeki özgürlük kavramı üzerinde yoğunlaşmak ve siyasal düşünceler tarihindeki konumunu anlayabilmek, kuşkusuz onu içinde gelişmiş olduğu tarihsel dönemle bağlantılandırmak ile mümkün olabilecektir. Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde, dönemin Machiavelli'nin siyasal düşüncesini açıklar nitelikteki tarihsel-ekonomik ve sosyal yapısı kısaca hatırlatılacak ve ilk olarak Rönesans ve onu niteleyen Hümanizm hareketi, ikinci olarak ise bu hareketin hayat bulduğu şehir devletleri mercek altına alınacaktır.

2.1. RÖNESANS

Vatanı olan İtalya'da 'yeniden doğuş' (rinascimento) anlamına gelen Rönesans'ın klasik çağların yeniden doğuşu ya da çağdaş zamanların başlangıcı gibi fikirleri çağrıştıran adlandırılması, Ortaçağ'la olan bağlantılarının yok sayıldığı anlamında tarihçiler arasında çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Gerçekten de 'karanlık' Ortaçağ'ı bir daha hiç hatırlamak istemezcesine arkasında bırakmış ve 'uyanış', 'doğuş' veya 'yeniden diriliş' gibi pırıltı isimlerle tarihte yerini almış bu dönem, Burke'un deyişiyle, aslında bir mittir ve bu haliyle adını verdiği dönemin kültürel değişimini uyanış, diriliş gibi metaforlarla anlatan *sembolik bir hikaye niteliği* taşımaktadır.² Burke 19.yy'ın ortalarında ortaya çıkmış bu Rönesans imajını Jules Michelet, John Huizinga ve Jacob Burckhardt'a dayandırmaktadır. Burckhardt, **Rönesans İtalya'sında Uygarlık** (1860) adlı eserinde bu dönemi yeniden doğuş altında işlemiş, Ortaçağ-Rönesans, Kuzey Avrupa- İtalya gibi yapay zıtlıklar yaratmış ve insanın Rönesans'la birlikte 'tinsel bir birey'³ e dönüştüğünü iddia etmiştir.⁴ Ancak günümüzde de birçok insanın kabul ettiği, televizyon şirketleri ve turizm acentalarının pazarladığı bu Rönesans mitinin gözden kaçırdığı, ya da belki de

² Peter Burke, **Rönesans**, çev: Özkan Akpınar, İstanbul: Babil Yayınları, 2000, s. 9.

³ Jacob Burckhardt, **The Civilization of The Renaissance in Italy**, vol. I., New York: Harper Torchbooks, 1958, s. 143.

⁴ Burke, Burckhardt'ın bu hatasının Rönesans bilgin ve sanatçılarının uzak geçmişe gereğinden fazla önem atfedip yakın geçmişi göz ardı eden, (Örneğin Erasmus'un Papa X. Leo'ya: Çağımız altın bir çağ olarak nitelendirilebilir' sözleri gibi), ifadeleri eleştirel bir süzgeçten geçirmeden olduğu gibi kabul etmesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Bkz. :Burke, a.g.e, s. 9.

hiç görmek istemediği, iki ana bağlantı eleştirel tarihçiler tarafından (N. Elias, F. Braudel, P. Burke, L. Febvre...) ortaya çıkarılmıştır: Öncelikle kabul edilmesi gereken birinci nokta, Rönesans insanının gerçekte bir Ortaçağ bireyi olduğudur. Rönesans'ın antikitenin yüceltilmesi anlamını taşıdığı ve bu dönemin bireysel yaratılarının antik modelleri taklit etme çabasında olduğu doğrudur, fakat söz konusu olan artık antikçağdan farklı bir toplumsal ve kültürel bir yapıdır. Bu dönemde hümanistler tarafından her ne kadar pagan Roma ile Hristiyan Roma biraraya getirilmeye çalışılmışsa da Rönesans İtalya'sının ekonomik, toplumsal ve siyasal sistemi antik Roma'nunkinden elbette farklıdır ve bu anlamda Rönesans insanı artık antik dünya insanına uzak bir dünyada yaşamaktadır.⁵ Bu açıdan bakıldığında Hümanizm ve Rönesans'ın yaratıcıları Petrarca, Brunelleschi, Alberti, Valla, Ficino gibi 14.-15.yy düşünür ve sanatçıları aslında birçok açıdan kendilerini yakın hissettikleri antik Roma'ya daha uzak, kendilerini uzak hissederek eleştirilerini sakınmadıkları Ortaçağ'a ise daha yakın olmuşlardır. Gotik sanat, skolastik felsefe ve 'barbar' Latince⁶'yi reddetmelerine rağmen son dönem Ortaçağ kültürü içinde yetişmiş ve birçok alanda ona bağlı kalmışlardır. Ayrıca Rönesans ve hümanizm boyunca taklit edilen klasik formlar zaten 10. ve 11.yy'ın romanesk sanatında da taklit edilmiş, hatta Vergilius, Horace gibi klasik şairler inceleme konusu olmuştur.

Rönesans ve Ortaçağ eserleri arasındaki bağlantıyı açıklarken en sık verilen örneklerden biri de 16.yy'ın en popüler kitaplarından biri olan Baldessare Castiglione'nin **Gentilmenin Kitabı (Il libro del Cortigiano)** adlı eseridir. 1528'de İtalyanca olarak basılan bu kitap, 1534'te İspanyolcaya, 1537'de Fransızcaya, 1561'de İngilizce ve Latinceye çevrilmiş, 140'tan fazla baskı yapmıştır. Eserde, Prens Charming adında, soylu ebeveynleri olan, avcılık ve savaşta uzman, cesur, alçakgönüllü, esprili, zarif konuşan, iyi dans eden, edebiyattan anlayan, müzikte başarılı ve bütün bunların yanında onurlu ve kibar bir ideal tip anlatılmaktadır.⁷ Ancak eser boyunca Castiglione,

⁵ Bu iki dünya arasındaki ayrılık, hümanistlerin antik dünyaya karşı özlem ve heveslerini belirten ifadelerinde daha belirgin hale gelmektedir.

⁶ Hümanistler Ortaçağ Latincesi ile Klasik Latince arasında ayırım yapmaktaydılar. Ortaçağ Latincesi Rönesans devri yazarları tarafından hem kelime hazinesi ve telaffuz tarzı hem de söz dizimi bakımından barbarca kabul edilmekteydi. A.g.e, s. 20.

⁷ Preserved Smith, **Rönesans ve Reform Çağı, Bir Sosyal Arkaplan Çalışması**, çev: Serpil Çağlayan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s. 59.

Çiçero'ya sık sık atıfta bulunmasına rağmen aslında klasik Atina ve cumhuriyetçi Roma'da hiç bilinmeyen, Ortaçağ'da ise çok önemli toplumsal işlevlere sahip olan kuralları ortaya koymaya çalışmıştır. Bu açıdan bakıldığında büyük beğeni kazanmış olan bu eser klasik döneme özgü ideallerin etkisiyle yola çıkan ve bu idealleri klasik olmayan koşullara uygulamaya çalışan bir ortaçağ eseri olarak yorumlanabilir.⁸

Son kertede söylenmesi gereken ise, bu dönemi her ne kadar özgünlük ve yenilik çağı olarak kabul etsek de onların Panteon gibi antik eserleri veya Çiçero, Vergilius ve Livius gibi antik yazarları taklit ettiklerini açıkça vurgulamış olduklarıdır. Fakat bu, körü körüne taklit değil daha çok bir modeli benimsemek ona yeni bir biçim vermek ve eğer mümkünse onu aşmak şeklinde anlaşılmalıdır. Tüm bu anlatılanlar göz önünde bulundurulduğunda ortaya çıkan, Rönesans'ın geçmiş ile ani bir kopuş anlamına gelen kültürel bir devrim olarak kabul edilemeyeceğidir: "Onu her gün daha fazla bireyin Ortaçağ kültürüne kendisini daha yabancı hissettiği, klasik geçmişi ise daha çekici bulduğu aşamalı bir değişim süreci olarak değerlendirmek daha doğru" olacaktır.⁹

Rönesans mitiyle ilgili ikinci bir nokta ise Rönesans'ın dünya tarihinde tekil bir olay olmayıp çoğul bir anlama sahip olduğudur. Ortaçağ'da da çeşitli Rönesans'lardan ve özellikle 12.yy Karolanj Rönesansı'ndan bahsetmek mümkündür. Hem 12.yy hem de 16.yy Rönesans'larında klasik kültüre olan ilginin canlanmasıyla edebi ve sanatsal bir yoğunluk ortaya çıkmış ve yine her ikisinde de o dönemin insanları kendi çağlarını bir yeniden doğuş ve yenilenme çağı olarak tanımlamıştır.¹⁰ Bu noktada eklenmesi gereken belki de üçüncü bir nokta hümanizm ve Rönesans arasındaki dönemlendirme sorununa ilişkin olabilir.¹¹ Bu noktada Rönesans'ı niteleyen en önemli düşünce akımı olarak

⁸ Burke, a.g.e., s. 31.

⁹ A.g.e., s. 28.

¹⁰ A.g.e., s. 12-13.

¹¹ Bu konuda, bahsedilen iki dönemi net tanımlarla birbirinden ayıran birçok yorum mevcuttur. Örneğin Gilardi, Hümanizm ve Rönesans'ın tarihsel olarak ardarda gelen hareketler olmaları dışında, aralarındaki sıkı bağlantıyı Hümanizm'i taklitçi (*imitativo*) ve Rönesans'ı ise özerk (*autónomo*) bir hareket olarak tanımlayarak kurar: Hümanizm, Yunan ve Latin klasikleri okuyup antik dönemle bağlantılandırılarak yeniden yorumlaması bakımından taklitçidir. Bu taklitçilik, aynı temeller üzerinden Rönesans'la doğacak olan yeni bir uygarlık anlayışının antik çağla bağlantılandırılarak ortaya çıkmasını önceleyecektir. Bkz. : G. Gilardi, *Lineamenti di Filosofia Nel Rinascimento e Nell' Eta Moderna*, Firenze: Edizioni Remo Sandron, 1997, s. 13. (Çeviriler künyede aksi belirtilmedikçe bana aittir.)

adlandırabileceğimiz hümanizm kavramı da yapay bir yaratım olmaktan kendini kurtaramamıştır. Her ne kadar esas olarak Ortaçağ ve Rönesans arasına keskin sınırlar çizmekte zorlanılıyorsa da aynı güçlük Hümanizm ve Rönesans için de geçerlidir. Kabul etmek gerekir ki bu iki hareket “birbirlerini yok yere tekrarlamaktadırlar...(çünkü) zaman ve mekan içinde birbirlerine karışmaktadırlar.”¹² Nitekim Burke tarihteki çeşitli Rönesanslardan bahsederken, Braudel aynı dönemleri çeşitli hümanizmlerin gerçekleştiği dönemler olarak ele almış hatta 12.yy hümanizminden bahsedileceği gibi Rönesans ve Reformasyon hümanizminden, Fransız devrimi hümanizminden hatta Karl Marx ve Maksim Gorki hümanizminden de bahsedilebileceğini ifade etmiştir.¹³

“Antik dünyayla aralarında on yüzyıllık bir açıklık bulunan ve zaten on yüzyıllık hristiyan geçmişinin eskilerin beyninden, gönlünden, bilincinden derinlemesine farklı bir beyin, bir gönül, bir bilinç meydana getirdiği insanların antik düşüncüyü kısmen almaları, özümsemeleri”¹⁴: işte 14. yy, 15.yy ve 16.yy’larda İtalya’ya hakim olan Rönesans’ın yaptığı budur. Bu noktada şu soruyu sormak anlamlı görünmektedir: Fakat uzun süreden beri İtalya’da bulunan antik eserler neden bu dönemde (yeniden) ortaya çıktı ve hümanizmi doğurdu? Bu sorunun cevabı ancak antik kültürün çağdaş dönemin ihtiyaçlarını daha uygun bir şekilde karşılayabildiği gerçeğidir. Bu yanıt ise ancak Rönesans’ın toplumsal temeli ve İtalyan şehir devletlerinin kendilerine özgü sosyal ve ekonomik yapıları göz önüne alındığında açık bir hale gelebilir.

2.1.1. Rönesans’ın Toplumsal Temelleri

Rönesans, bu akımın oluşumunu sağlayan kişilerin kent kökenli olması nedeniyle kente dayandırılan bir harekettir. Bu hareketi niteleyen hümanizmin esas aldığı antik kültürün yeniden canlandırılışı ise kentlerde yaşayan erkeklerin oluşturduğu üç gruba dayandırılabilir: Birinci grupta öğretmenlik ve noterlik gibi mesleklerle uğraşan

¹² Fernand Braudel, *Uygurlukların Grameri*, çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul: İmge Yayınları, s. 356.

¹³ *A.g.e.*, s. 353.

¹⁴ Lucien Febvre, *Rönesans İnsanı*, çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Yayınları, 1995, s. 78.

hümanistler, ikinci grupta yeni sanatsal formlara hamilik yapmak isteyen asilzade, piskopos ve hükümdar gibi yönetici sınıfın üyeleri¹⁵, üçüncü grupta ise aslında şehir zanaatçılarının çocukları olan sanatçılar yer almaktadır.¹⁶

Klasik geçmişe ilgi 14.yy'da özellikle Petrarca gibi bir grup şairin öncülüğünde başlamış, Latin ve Yunan klasikleri incelenerek antik uygarlık bir tür mükemmellik çağı olarak idealize edilmiş ve insanın değer ve kapasitelerinin hayat bulduğu bir dönem olarak nitelendirilmiştir. Bu anlamda Ortaçağ'da dini düşünceleri desteklemesi amacıyla okunmuş Latin ve Yunan klasikler, dönemin aydınları tarafından tekrar okunup, yeniden keşfedilmiş ve bu eserler üzerinden filolojik ve eleştirel analizler yapılmıştır. Hümanizm olarak adlandırılan bu akımla tanrısal ve insani olanın insanın içinde birarada olduğu fikri dönemin kültürel hayatına tartışma, diyalog ve fikir özgürlüğü gibi fikirlerin sokulmasını sağlamıştır.¹⁷ 16. yy'a gelindiğinde ise bu fikirler matbaa yoluyla¹⁸ hızla yayılmış ve klasik kültür büyük oranda benimsenerek, bir avuç şairin oluşturduğu topluluk çok sayıda öğretmeni kapsayan büyük bir gruba dönüşmüştür. Ayrıca bu dönemde asilzadeler için de Platon'un fikirlerini tartışmak, klasik heykel koleksiyonu

¹⁵ Rönesans boyunca oldukça sık bahsedilen bu olgu *mecenatismo* olarak anılır. 1400lü yıllar sarayın kültürel olarak çok canlı olduğu yıllardır. Dolayısıyla bir asilzade tarafından saraya alınmış aydın kendisi için en mükemmel koşullara sahip oluyor ve kendini ekonomik rahatlık, kendini çalışmasına adanması için gerekli olan zaman özgürlüğü, sosyal prestij, kültür alışverişinin mümkün olduğu bir ortam ve aynı zevk ve değerlere sahip uyumlu bir topluluk içinde buluyordu. Ancak tüm bunların karşılığında kendisinden bağlı olduğu senyöre olan övgülerini eserlerinde yansıtmaması ve ününü ölümsüzleştirmesi isteniyordu. Bununla beraber etrafındaki, gerçeklikten izole olmuş saray dışında kalan dünyayı küçümseyen aristokratik bir kapalı bir topluluktu. Bu durumda söz konusu olan tehlike aydının toplumdan tecrit edilmesi ve gerçeklikten kopması ve aynı zamanda bağlı olduğu senyörle arasındaki kişisel bağlılık nedeniyle dönemin toplumsal sorunlarına canlı bir katılımının engellenmesi oluyordu. Bkz. : Guido Baldi, Silvia Giusso, Mario Razetti, Giuseppe Zaccaria, *Dal testo alla storia dalla storia al testo., dalle origini all'Umanesimo*, vol. 1b, Torino: Paravia, 2a edizione, 1999, s. 945-50.

¹⁶ Burke, a.g.e., s. 37.

¹⁷ Cioffi De Tassis, Gavazzi Zanette, *La Letteratura e Le Idee Dalle Origini a Oggi*, Milano: Mondadori, 1989, s 223

¹⁸ Febvre analizini her ne kadar Fransa dahilinde yapmış olsa da matbaanın kapitalizmin güçlü bir şekilde örgütlenmeye başladığı dönemde ortaya çıktığını hatırlatır ve ilk matbaaların antik eserlerden ziyade müzik eserlerini, çocuklar için gramer kitaplarını, zamanın yasa ve ferman derlemelerini ve halk için almanakları, cesaret ve dev öykülerini, halk masallarını bastığını dolayısıyla Rönesans'ın müşteri kitlesini yaratanın matbaa olmadığını fakat matbaanın bu müşteri kitlesi oluştuktan sonra ona hizmet ettiğini açıklar. Febvre'e göre matbaanın asıl başarısı üniversitelerde, manastırlarda ya da kralın kitaplığında hapsolmuş değerli mal kategorisine giren el yazmalarını kitap haline getirip çoğaltarak, onları özgür yani ulaşılabilir kılması ve artık öğrenmek isteyen kişinin emrinde hazır bulunmalarını mümkün hale getirmesidir. Febvre, a.g.e., s. 66.

yapmak, portre çizdirmek ve antik tarzda inşa edilmiş ev ve köşklere sahip olmak moda olmuştur denebilir.¹⁹

Rönesans ve hümanizmi kentsel bir hareket olarak adlandırırken değinilmesi gereken bir tartışma da bu hareketin, dönemin aydınlarını koruması altına alan (mecenatismo hareketi) sarayın mı yoksa burjuvazinin mi damgasını taşıdığı sorusudur. Burckhardt Rönesans'ı tiranlar ve onların saraylarının yarattığını iddia etse de, Plesner tiranlığın İtalyan tarihinde geç bir evreyi temsil ettiğini dolayısıyla Rönesans'ı oluşturan fikirlerin tiranlık daha gelişmeden çoktan esas karakterlerine bürünmüş olduğunu söyler.²⁰ Öte yandan Rönesans'ın burjuvazinin bir uygarlığı olduğunu savunanlar ise²¹ İtalyan kentlerinin 1300 yılına dek gelişmesini, başlangıçta topraktan yoksun bir ticaret burjuvazisinin bu toprağı elinde tutan soyluluktan onu kan ve tefecilik pahasına kopartıp alması sonucu 13.yy'da geniş bir toprak aktarımının meydana gelmesi ile açıklamaktadırlar. Halbuki Plesner'e göre:

“(...) egemen durum küçük veya büyük topraklara sahip ve kente birbiri peşi sıra gelen dalgalar halinde göç eden eski köylü aileleridir; bunlar kentte köylü veya kırsal soylular olarak kalmaya devam etmektedirler, çünkü topraklarını bırakmamakta ekimiyle ilgilenmekte ve yeni alımlarla genişletmektedirler. Kuşkusuz ticaret veya zanaat yapmaktadırlar, fakat geçimlerinin ve işlerinin temelini, kiracı çiftçilerinin onlara düzenli olarak teslim ettikleri buğday, zeytinyağı, şarap vs. cinsinden ödemeler oluşturmaktadır. ‘Dolayısıyla toprak malik değiştirdi, toprağı olmayan tüccar onu soylunun elinden aldı’ demek yanlış olacak bunun yerine ‘toprak sahibi aileler kentsel meslekler yaparak servetlerini artırmak üzere kente göçtüler’ demek gerekmektedir.”²²

¹⁹ Burke, a.g.e., s.39.

²⁰ Febvre, a.g.e., s. 190.

²¹ Plesner'e göre bu tarihçiler özgür bir komün kurabilmek için bir kentin önce şunları gerçekleştirmek zorunda olduğunu düşünmektedirler: önce Karolenj döneminde birlik halinde olduğu kır kesimini, kırım geri kalanından maddi ve siyasal olarak ayırmak. (bu teori Antonio Pertile tarafından Storia del Diritto Italiano'da geliştirilmişti) ardından kentin kurucu gruplarını kendi çevresi içinde ve tek bir bünye halinde birleştirmek ve bu şekilde oluştuktan sonra, civar kırım-kent düşmanlarının, çıkışlara hükmeden ve ticareti şatolarından engelleyen kaba ve barbar soyluların mekanı üzerinde egemenlik kurmak: Bunun sonucu ise, şatoların ve toprakların fethi için kaçınılmaz ve acımasız savaş, eski toprak aristokrasisinin fakirleşmesi ve bozguna uğraması oluyordu. Febvre, a.g.e., s.191.

²² A.g.e., s. 194.

Bu durumda, İtalyan özgür kentlerinin kültürünü yansıtan Rönesans'ın hiç bir zaman tüccarın veya zanaatkarın toplumsal olarak sınırlı ufkunun damgasını taşımadığı gibi, köylünün veya “ feodal” soylunun da damgasını taşımadığı ortaya çıkmaktadır. Ancak kabul edilmesi gereken diğer bir önemli olgu da halkın büyük bir kısmının geçmişten aldığı geleneği sürdürdüğü ve laik dünya görüşünden, bilimsel ve eleştirel ruhtan, insanın akıl ve yaratıcı gücünün yüceltilmesinden habersiz olduğudur. Nitekim değişimler öncelikle yüksek sosyal tabakalarda gelişmiş ve Rönesans ancak yüzyıllar içinde toplumun tabanına dek sızmayı başarmıştır.²³

2.1.2. Hımanizm

Toskana ve Avrupa hımanizmi tarihçisi olan Augustin Renaudet'ye göre hımanizmde “esas nokta bireyin, insanı büyüten ve yücelten hiç bir şeyin kaybolmasına izin vermemek üzere, tüm insani güçlerini, kesin ve metodik bir disiplin aracılığıyla kendi içinde geliştirme çabasıdır.”²⁴ Böylesi bir çaba toplumu, insan ilişkilerinin en yüksek dereceden mükemmelliğini kendinde gerçekleştirmesi için büyük bir çaba sarfetmeye zorlamakla beraber aynı zamanda muazzam bir kültürel fethi, bu yönde çalışmaya ve giderek genişleyen bir insan ve doğa bilimine zorlamak anlamına gelmiştir. 14.yy, 15.yy ve 16.yy'a izlerini bırakan bu çabanın adı hımanizm adını almış²⁵ ve insanı mükemmelleştirdiğine inanılan *studia humanitatis* ile hayata geçirilmiştir. Bugün insan bilimleri olarak anlayabileceğimiz bu eğitim, yoğun bir Latince eğitimi, retorik alanında klasik tarihçilerden öykünerek edinilmiş yüksek bir beceri ve son olarak antik tarih ve ahlak felsefesi alanlarında yapılmış yoğun bir okumayı içermektedir.

²³ Baldi, Giusso, Razetti, Zaccaria, a.g.e., s. 944.

²⁴ Braudel, a.g.e., s. 353.

²⁵ Hımanizm her ne kadar başlangıçta İtalya'da dar bir çevrenin ürünü olarak ortaya çıkmışsa da Avrupa'nın tümü bu tarihler içinde bu zihinsel harekettten etkilenmiştir. Braudel'e göre uygarlık gerçekleri söz konusu olduğunda “iki yüzyıldan daha fazla sürmüş bir şey bir anda yok olamaz.” Dolayısıyla Avrupa, hımanistlerden sonra yücelttiği ve Batı'nın en büyük düşünme ve yaşama güdüleyicisi olarak kalacak insan aklına ve yüceliğine karşı güvenini kaybetmeyecektir. Braudel, a.g.e., s. 357.

Hümanistik kültür insanın ahenkli bir biçimde oluşturuluşunu (formazione armonica dell'uomo) temel almaktaydı, bu nedenle bu dönemde eğitimci temel bir role sahip olmuş, hümanistlerin çoğu öğretmenlerden oluşmuş ve yeni pedagojik disiplinlere bağlı okullar oluşmuştur. Bu ortamlarda kişilerin duygusal, ahlaki, fiziksel ve entelektüel yetilerinin, öğretmenleri ve arkadaşlarıyla olan sosyalizasyonu ve fiziksel aktivite ve hümanist disiplinlerin çalışılmasıyla uyumlu bir biçimde gelişeceği aktif bir formasyon süreci sağlanmaya çalışılmıştır. Dönemin ünlü hümanist eğitimci olarak Vitorino Feltre (1373-1440) ve Guarino Guarini (Veronalı 1370-1460) anılmış, 1400'lü yılların en iyi yazarları ve Ferrara Dükü Leonello d'Este gibi bazı prensler bu hocalardan yetişmiş ve anlaşılacağı üzere bu tür okullardan genellikle ayrıcalıklı bir azınlık faydalanmıştır.²⁶

Hümanistlerin temel görüşleri en açık biçimde 16.yy başlarında Fransız hümanist Charles de Boullies tarafından yapılan diyagramda açıklanmıştır: Bu diyagrama göre varoluşun 4 seviyesi vardır: bunlar yukarıdan aşağıya doğru, bir taş gibi var olmak, bir ot gibi yaşamak, bir at gibi hissetmek ve bir insan gibi anlamaktır. Bu seviyeler sırasıyla insanoğlunun 4 çeşidine tekabül etmektedir: tembel, obur, kibirli ve bilgin. Diğer bir deyişle insanlık mükemmelleştirilebilir fakat yalnızca bir hümanist gerçekten insandır.²⁷ Hümanistlerin bu görüşlerinin altında yatan temel neden insanın konuşma ve doğruyu yanlıştan ayırt edebilme yeteneği ile hayvandan ayrıldığı fikridir. Ünlü hümanistlerden Pico della Mirandola insanın saygınlığı üzerine verdiği söylevde şöyle haykırmaktadır: "Hayvanlar kendileri için gerekli olanı ana karnında kazanırlar; üstün kafalar kökünden itibaren ölümsüzlük için vardır. Sen insan, sen bir evrim geçiriyorsun, kendi özgür istemine göre geliyorsun, sayısız yaşamın tohumunu kendi içinde taşıyorsun!"²⁸

Studia humanitatis'i oluşturan retorik ve gramer çalışmalarının öncelikli hedefi etik ile ilgilenmek olmuş, tarih ve şiir ise etiğin uygulamalı kolları sayılmıştır. Bu iki disipline dayanarak öğrencilere iyi örneklerin peşinden gitmeyi ve kötülerden ise kaçmayı öğretmek hedeflenmiştir. *Studia humanitatis* aynı zamanda şehrin politik hayatına aktif olarak katılan bir yurttaş yaratmayı da amaçlamıştır; hümanistlere göre insan sadece

²⁶ Baldi, Giusso, Razetti, Zaccaria, a.g.e., s. 946.

²⁷ Aktaran Burke, a.g.e., s. 23.

²⁸ Ernst Bloch, *Rönesans Felsefesi Üzerine*, çev: Hüsen Portakal, İstanbul: Cem Yayınevi, 2002, s.15.

sivil hayatta kendini tam olarak gerçekleştirebilir, bu nedenle hümanizm yalnız bir hayattansa toplumla diyalog halinde aktif bir hayatı (vita attiva) yüceltmıştır. Aynı durum ekonomik hayat için de geçerli olmuştur. Ekonomik aktivite insanın dünyanın ve doğanın üzerindeki hakimiyeti için bir araç olarak görülüp kutlanmıştır. Para kazanma isteği doğal ve meşru kabul edilip (Hristiyan idealleri bir yana bırakılarak), zenginlik Tanrının insan çalışmasına onayı olarak kabul edilmiştir.²⁹ Bu noktada hümanizmin kent burjuvasının büyümesi, uluslararası sermayenin ticareti ve insanın dünyayla olan ilişkisine daha uygun bir dönemi ifade ettiği açıkça görülmektedir.³⁰

Bu dönemde yeniden canlanan temel dil İtalyanca değil Klasik Latince olmuş, düşünürler antik Roma'nın destan, komedi ve pastoral şiir gibi temel edebi tarzlarını da yeniden canlandırmaya çalışmışlardır. Felsefi fikirler daha çok Platon ve Çiçero gibi antik dönem yazarlarının yaptığı gibi diyaloglar şeklinde tartışılmış, Floransa, Venedik ve diğer İtalyan şehir-devletlerinin tarihini yazma çabaları da Livius'un Roma tarihi model alınarak yürütülmüştür.³¹

Klasik antikite eserleriyle ilgilenen hümanist ve sanatçılar bu eserleri incelerken iki farklı tavrı birarada sergilemişlerdir. Bir taraftan kendi çağlarının klasik geçmişe çok uzak olduğunun bilincinde olmuş ve İtalya'nın barbarlarca istilasından sonra dilin bozulduğu ve sanatın gerilemesiyle yakından ilgilenmiş, diğer taraftan ise kendilerini kişisel olarak antik Roma'ya yakın hissetmişlerdir. Örneğin Petrarca, Çiçero ve antik dönem yazarlarına mektuplar yazarken, Machiavelli, bu konuda sık sık örnek verildiği üzere, onlarla hayali sohbetler ettiğini anlatmaktadır.³² Dolayısıyla hümanizm bu okumaların, bu kesintisiz sohbetlerin damgasını yemiştir ve bu etki *her hümanistin yanı*

²⁹ Baldi, Giusso, Razetti, Zaccaria, a.g.e., s. 955-956.

³⁰ Giorgio Bocca, *Viaggio Nella Storia e Nella Cultura dal Medioevo alle Conquiste del Nuovo Mondo*, Bologna: Zanichelli, 1980, s. 283.

³¹ Febvre, a.g.e., s.22.

³² Arkadaşı Francesco Vettori' ye yazdığı 10 Aralık 1513 tarihli mektupta Machiavelli dönemin hümanistlerinin antik dünyayla olan bağlantılarını son derece açık bir biçimde ifade etmiştir: “ (...) Akşam olunca evime döner ve çalışma odama girerim, kapıda çamura ve toza bulanmış gündelik giysilerimi çıkartır kralların huzurunda giymeye yaraşacak elbiseler giyerim; sonra bu uygun elbiselerle eski kralların huzuruna girerim ve orada (...) sadece benim olan ve sahibi olmak için doğduğum besini alırım, orada eski krallarla konuşmaktan ve onlara eylemlerinin nedenlerini sormaktan utanmam, onlar da bana lütfedip cevap verirler. Dört saatliğine can sıkıntısı nedir bilmem, her derdi unuturum, ölümden korkmam; kendimi tümüyle onlara bırakırım.” File:///DI/biblio/intro054.htm. bağlantı tarihi: 15.07.2004.

*başında onu bir işbirliği ya da hakimiyet ilişkisi içinde elinden tutarak yönlendiren ve böylece onu açıklayan ya da maskesini düşüren bir Eskinin varlığı*³³ ile teşhis edilebilir hale gelmiştir.

Hümanist yazarlar da tıpkı antik dönem yazarları gibi yeniçağın, eskisinin bir çeşit tekerrüründen ibaret olduğunu iddia eden döngüsel tarih anlayışına inanmışlardır. Bu nedenle kendilerine ve yurttaşlara antik Roma'yı örnek göstererek ve onların başarılarını taklit ederek yeni Romalılar olabileceklerini düşünmüşlerdir. Bu noktada hümanistler sıklıkla halkın ne düşündüğü ve ne hissettiğiyle ilgilenmemekle ve halkın tarihinden siyasi kıssanın ötesinde bir şey çıkaramamakla suçlanmışlardır.³⁴

Hümanizmin pagan bir edebiyattan besleniyor ve dünyanın ve doğanın merkezine koyduğu insanın önem ve özerkliğini vurguluyor olması, bu akımın laik bir hayat anlayışı üzerinden temellendiğini ortaya koyar. Ancak bu durum hümanizmin Ortaçağ'ın baskın bir biçimde savunduğu dinsel boyutu reddettiği anlamına gelmez³⁵, nitekim birçok hümanist eserlerini Hristiyan bir tema üzerinden geliştirmiştir. Hümanizmin bu alanda getirmiş olduğu yenilik, Ortaçağ düşüncesinin, dünyevi boyutu, dinsel boyutun boyunduruğuna sokmasına karşı çıkıyor olmasında yatar. Ancak gözden kaçırılmaması gereken bir nokta da dönemin hümanistlerinin Hristiyan kimliğini koruyarak Antik Romalı olmak istemeleridir. Dolayısıyla bu durumu en iyi ifade eden tanımlama E. Gilson'dan gelmiştir denilebilir: hümanizm, öz olarak Ortaçağa ait

³³ Braudel, a.g.e., s. 356.

³⁴ Hümanizmin hakim olduğu 16.yy aynı zamanda dinde reformasyon yüzyılıdır. Bu nedenle bu yüzyılda tarih yazıcılığında bir laikleşme sürecine girildiği görülürken, diğer yandan teolojik tarih yazıcılığının da etkinliğinin sürdürdüğü saptanabilir. Tarih 15. yy ın ortalarında artık üniversitede okutulan bir ders, bir üniversite disiplini olmuştur. Ama bu disiplinden anlaşılan şey, modern anlamıyla tarih bilimi değil, yine Antik çağ ve Ortaçağ ın belirlediği bir konum içerisinde yer alan retorik ve şiir sanatının yanında yer alan bir edebiyat türüdür. Gerçi bu laikleşme süresince tarihten (historia) beklenen şey kilise tarih yazıcılığını değil antik tarih yazıcılığını örnek almasıdır. Ama ona yine de edebi bir tür olmaktan başka bir değer verilmez. O yine insanların kendisinden ders (kıssadan hisse) çıkaracakları bir yazıcılık türüdür. Kısacası bu dönemde tarihten beklenen şey, hümanist ahlak öğretisini destekleyecek bir edebi yazıcılık olmuştur. Bkz.: Doğan Özlem, *Tarih Felsefesi*, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 1998, s. 40.

³⁵ Braudel'e göre Rönesans ile Ortaçağ ın *memento mori* sinin yerine *memento vivere* geçmiştir Ölüm göksel ölüm olmaktan, daha başka bir hayata, gerçek hayata sakin bir geçiş olmaktan yavaş yavaş çıkmakta; bedenin çürüyen tüm korkunç yaralarıyla birlikte dünyevi bir ölüm, insani bir ölüm, insanın göğüsleyeceği nihai deney haline gelmektedir. Artık hiç kimse bu hayatın bir yaşamdan çok bir ölüm olduğunu düşünmemekte, hayat değerine ve kapsamına yeniden kavuşmaktadır. İnsanın kendi çoklu olanaklarının bilincine varmasının tüm modernite devrimlerini ve aynı zamanda ateizmi hazırladığına kimse itiraz etmeyecektir ancak hümanistler kendi alanlarını düzenlemekle o kadar meşguldürler ki tanrının alanını tartışmayı düşünmeye zamanları yoktur. Braudel, a.g.e., s. 360-362.

sayılmakla beraber, *daha fazla insan değil fakat daha az Tanrı* içermektedir. Dolayısıyla bu açıklama bütün hümanizmaların bilinçli veya bilinçsiz olan doğal eğilimini işaret etmektedir: Hümanizma insanı büyütür, özgür kılar, tamamen unutmaya da, tanrının payını azaltır.³⁶

Machiavelli'nin hümanizm ile olan bağlantısı her ne kadar çalışmanın ilerleyen bölümlerinde açıklığa kavuşacak olsa da, diğer hümanist ve Rönesans düşünürleri gibi Machiavelli'nin de antik düşünürlerle “mükemmelleşmek” amacıyla yaklaştığı iddia edildiği³⁷ noktasında bir parantez açmakta fayda vardır: Machiavelli erdem kavramını yorumlayışıyla hümanist gelenekten bir kopuş gerçekleştirmiş ve antik düşünürlerin metinlerine yaklaşımı da bu düşünürlerin ifade ettikleri erdem kavramının içeriğini paylaştığı oranda belirlenmiştir. Dolayısıyla Machiavelli'nin özgürlük anlayışı içinde de görülecektir ki ana nokta “ruhun mükemmelleşmesi” değil, fakat “özgür bir devletin özgür olmayan bir devletten politik ve ekonomik olarak daha dinamik olduğu” ve “ortak iyi”nin çatısı altında istikrarını sürdürebileceği ve bu iki savın da antiklerin deneyimlerinden çıkartılabileceğidir.

2.2 İTALYAN ŞEHİR DEVLETLERİ

Rönesans ve hümanizm İtalyan şehir devletlerinde ortaya çıkmış ve tüm Avrupa'ya etkisi altına almıştır. Edebiyat, felsefe, bilim ve sanatın geliştiği bu şehirlerde, entelektüel ihtişamlarına karşılık 14. ve 15.yy.'dan itibaren politik ve sivil hayatta bir çöküş yaşanmaya başlanmıştır. Hümanist bir düşünür olan Machiavelli'nin siyasi fikirleri bir yandan hümanizmden beslenirken diğer yandan bu politik karmaşanın sona ermesi ve İtalyan şehir devletlerinin biraraya gelmesi amacıyla şekillenmiştir. Bu durumda karşımıza şu soru çıkmaktadır: 16.yy'da Avrupa'da genel eğilimin siyasal erkin merkezde toplanması olduğu ve İtalya'nın yanı başındaki Fransa, İngiltere, İspanya'da modern monarşinin geliştiği halde İtalyan şehir devletlerindeki siyasal çatışma ve ayrılıkların sebebi neydi? Bu sorunun yanıtı ise İtalyan şehir devletlerinin ekonomik ve sosyal-politik yapılanmasında aranabilir.

³⁶ A.g.e., s. 354.

³⁷ Bkz.: Harvey C. Mansfield, “Machiavelli's Political Science”, *The American Political Science Review*, vol. 75, no. 2, 1981, s. 293-305.

2.2.1 İtalyan Şehir Devletlerinin Ekonomik Yapılanması

Geç Ortaçağ'daki ekonomik genişleme kentleşmenin artmasına ve yeni kentlerin kurulmasına yol açmıştır. Spruyt bu dönemde, Fransa'da imparatorluk kurulmuş ve Almanya lordluklara bölünmüşken, İtalya'da şehir devletlerinin kuruluşunu, 11.yy.'da İtalya'yı da içine alan bu ekonomik genişlemenin doğurduğu yeni kurumsal düzenlemelerin politik anlamdaki uzantıları olarak değerlendirmiştir.³⁸

Bu dönemde İtalyan şehir devletleri (özellikle Genova, Floransa, Venedik ve Milano) Almanya ve Fransa'daki emsallerinden daha geniş ve zengin bir hale gelmişlerdir. Örneğin 1300'lü yıllarda en geniş Alman şehri olan Cologne ancak 35.000 kişilik bir nüfusa sahipken, Venedik ve Genova 100.000 (1348), Floransa ise 74-100.000 kişilik bir nüfusa sahiptir.³⁹ Bu durumun sonucu olarak bu şehir devletlerinde iş bölümü her yerde olduğundan daha fazla gelişmiş ve bu şehirlerin her biri kendi büyük ordu ve donanmalarını oluşturacak hale gelmiştir.⁴⁰ Dolayısıyla ortaya çıkan sonuç bu şehir devletlerinin kendilerini korumakta yeterli oldukları ve lordluklar ya da merkezi bir monarşi altına girmek için en önemli sebeplerin birinden yoksun olduklarıdır.

Bu dönemde İtalyan şehir devletlerini farklı kılan önemli bir etken de Akdeniz ticareti olmuştur. Bu ticaret ucuz ürünlerin toptan üretimi kadar, nispeten az sayıda olan lüks ürünlerin uzun-mesafeli ticaretini (long-distance trade) de kapsamaktadır. Dolayısıyla *city-leagelere* bölünmüş Alman şehirleri fiyatları düşük tutup kendi aralarındaki rekabeti minimuma indirirken, İtalyan şehir devletlerinin yırtıcı bir pazara yöneldikleri görülmüştür. Kazançlarını diğer rakip şehirleri eleyerek elde etmiş ve denizcilik teknolojilerini (özellikle Venedik ve Genova) bu yönde geliştirmişlerdir. Açıkça görüldüğü üzere lüks ürünlere odaklanmış İtalyan ticareti ve dolayısıyla Akdeniz

³⁸ Hendrik Spruyt, *The Sovereign State and Its Competitors*, Princeton University Press, 1994, s. 130.

³⁹ A.g.e., s. 132.

⁴⁰ Örneğin 1295'te Genova'nın emrinde 200 kadirga ve 40.000 kişi olduğu kaydedilmiştir. A.g.e., s. 133.

pazarının bu özel yapısı İtalyan şehir devletleri arasında sürekli bir rekabetin varolmasını mümkün kılmıştır.⁴¹

Dolayısıyla İtalyan şehir devletleri arasındaki ayrılığın ve çatışmaların nedeni ilk bakışta yukarıda bahsedilen iki nedene bağlanabilir: artan nüfusları ve biriken ticari sermayeleriyle bu şehir devletleri kendi güvenliklerini sağlayabilecek güçteler ve içinde bulundukları ekonomik ortam birleşmekten çok ayrı ve rekabet haline olmalarını öngörüyordu. Ancak aynı zamanda unutulmaması gereken bu ekonomik ortamın gelişmesine imkan veren, şehir devletlerin toplumsal yapısıdır.

2.2.2 İtalyan Şehir Devletlerinin Toplumsal Yapılanması

İtalyan şehir devletlerinin sosyal ve ekonomik gelişimini farklı kılan, aristokratlar ve kentte yaşayanlar arasında, Almanya ve Fransa'dakine benzer bir ekonomik, kültürel politik karşıtlıkların olmamasıydı. Kuzey Avrupa'da aristokratların kente yerleşmeleri yasaklanmışken, Roma kökenine sahip İtalyan şehir devletlerinde aristokratlar kırdaki evlerini bırakıp⁴² şehirde yaşamaya başlamış ve finans ve ticaretle uğraşmışlardır.⁴³ Dolayısıyla Avrupa'nın kuzey batı ve batısında kentliler yaşadıkları bölgeden dışlanmış, feodal sistem ve aristokrasiye karşı olup, kendilerine müttefik olarak monarşiyi desteklerken, güney Avrupa'da, özellikle İtalya'da, şehirler ticaret ve finansla uğraşan aristokratların mal varlıklarının merkezi olmuş ve aristokrasi şehir hayatının içine karışmıştır.

İtalyan şehir devletlerinde görülen bu şehirli-aristokratlık (urbanized nobility) daha sonraları tüm şehir devletlerinin toplumsal yapısında sabit bir gerilim haline gelecek hizipçiliği (factionalism) doğurmuştur. Aristokratlar ve halk (tüccarlar, varlıklı zanaatkarlar ve avukat, yazman (notary) gibi eğitilmiş meslek adamları) birbirlerinden

⁴¹ A.g.e., s. 133.

⁴² Lüks ürünlerin uzun mesafeli ticareti asillerin tarımsal ürünlerinden elde ettikleri kara zarar vermiyordu.

⁴³ A.g.e., s. 137.

milites-pedites ya da *magnates-popolani* adlarıyla ayrılmış, böylece ilk ayırım asil (noble) ve asil olmayanlar (communer) arasında gerçekleşmiştir. Aynı zamanda aristokratlar da kendi aralarında şehirli-asiller ve kırdaki-asiller (urban nobility-landed nobility) gibi birbirinden ayırması güç bir biçimde bölünmüşlerdir. 12.yy'da hizipçiliğin ve büyüyen şehir devletlerindeki iş bölümünün de artması nedeniyle asiller ve varlıklı tüccarlar (*popolani grasso*) arasındaki ayırım bazen belirsizleşse de kentliler (*burghers*) olarak her zaman varlıklarını korumuşlardır.⁴⁴ Bu arada ticaret adamlarından oluşan *popolani grasso*, lonca üyelerinden (*popolani minuto*) ayrılırken, *popolani minuto* da şehirli proleterler denilebilecek *capette* den ayrılmıştır.⁴⁵

Tüm bu sosyal gruplar yalnızca ekonomik aktivite ile değil aynı zamanda sosyal bağlarla da birbirlerine bağlanmışlardır. Örneğin loncalar evlenme yaşı ve mesleğe girişi düzenleyen kurallar koymuş ve askeri bir grup oluşturmuştur.⁴⁶ Dolayısıyla ekonomik farklar sosyal ve kültürel farkların içinde kristalize olmuş ve hizipçilik şehir devletlerinin siyasal yapılanmalarını etkileyen en önemli faktörlerden biri haline gelmiştir.

2.2.3 İtalyan Şehir Devletlerinin Siyasal Yapılanması

İtalyan şehir devletlerinin toplumsal yapısının sabit ögesi olan hizipçiliğin şehrin politik organizasyonuna olan etkilerine bakıldığında, kendi silahlı güçlerini oluşturmuş bu hiziplerin 13. yy.'a gelinceye dek, İtalyan şehir devletlerini yönetmek üzere kısa aralıklarla değişen ve seçimle iş başına gelmiş 'konsüller'⁴⁷ üzerinde de etkili oldukları görülür. 13.yy.'ın başlarında lonca-temelli yapılanmış *popolani*, *magnates*'e karşı şehrin

⁴⁴ Yıllar geçtikçe şehre yerleşen magnate yani aristokrati tanımlamak zorlaşmıştır, fakat halk tarafından potentes olarak adlandırılarak iktidara sahip kişiler olduklarının her zaman altı çizilmiştir. Bkz.: Janet Coleman, *A History of Political Thought from the Middle Ages to the Renaissance*, Oxford: Blackwell Publishing, 2000, s. 220.

⁴⁵ Spruyt, a.g.e., s. 138

⁴⁶ A.g.e., s. 140.

⁴⁷ Komünlerden şehir devletlerine gelişen İtalyan kentlerinin neredeyse tamamı tarafından benimsenen bu yönetim biçimi kentlerin hukuksal olarak Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nun 'vassalları' olarak kabul edilmelerine rağmen, onların de facto bir bağımsızlığa sahip olmalarını sağlamıştır. Bkz.: Levent Köker, Mehmet Ali Ağaoğulları, *Tanrı-Devletinden Kral-Devlete*, Ankara: İmge Yayınları, 3. Baskı, 2001, s. 167.

yönetiminde söz sahibi olmayı başarmışsa da, kendi içlerinde artan hizipçilik⁴⁸, bu başarının uzun sürmesine izin vermemiş ve 12.yy.'ın sonları ve 15.yy.'ın başlarında diğer ülkelerden gelen dış müdahalelerin de etkisiyle artan bu bölünmeler İtalyan komünlerinde hükümet değişikliğine yol açmıştır. İki konsüllü yönetim bu denli bölünmüş ve çatışan çıkarları yönetmekte etkisiz kalmış⁴⁹ ve yerini daha otokratik yönetim biçimleri olarak İtalyan toprakları 200-300 bağımsız komünden bir avuç şehir devletine dönüşmüştür.⁵⁰

1170'ten itibaren İtalyan komünlerinde, pozisyonu genellikle Roma diktatörlüğüne benzetilen, podesta yönetimine geçilmiştir. Podesta hizipler arası bir yargıç görevi gören, görev süresi 6-11 ay süren ve görev süresince almış olduğu kararlarından kentin yurttaşları tarafından oluşturulmuş iki konseyine karşı sorumlu olan ve askeri bir gruba sahip aristokrat bir yabancıdır (outsider). Bu şehir devletlerinde de Atina'da olduğu gibi yurttaşların kapalı bir erkek topluluğundan oluştuğu ve hükümetin yalnızca sağlamlaşmış çıkarları (yani mülk sahibi olan asiller) için varsayıldığı dikkate alınacak olursa asillerin adaylarından oluşan podesta yönetimi bir yandan barışı korumayı sağlayıp öte yandan şehirdeki konumunu arttırma eğiliminde olmuştur. Dolayısıyla dışlanan yurttaşların kendi ayrı meclislerini ve kurumlarını kurması politik çelişkiyi güçlendirmiş⁵¹, zaman içinde soylu ve güçlü ailelerinin (potentes) egemenliği altına girmeye müsait bir hale gelmiş bu kentlerde zenginleşmiş tüccarların (gente nuova) ekonomik güçlerine orantılı olarak siyasal söz hakkı talep etmeleriyle karşılıklı çatışmalar artmıştır.⁵² Neticede podesta yönetimi, onun görev başına gelmesini destekleyen hizipin baskın çıkmasıyla sonuçlanmış ve seçilmiş konsüllerle yönetim anlamına gelen 'cumhuriyetçi' yönetimin terk edilmesiyle, geçici bir yönetim biçimi

⁴⁸ Coleman, a.g.e., s. 221.

⁴⁹ Skinner 13.yy'ın başlarında gerçekleşmiş bu yönetim değişikliğinin nedenini şehir konsülleri tarafından artmakta olan gücü tanımamakta olan ticaret yoluyla zenginleşmiş gente nuova'nın iktidardan bir pay almak için giriştiği mücadeleye bağlamaktadır. Bkz.: Quentin Skinner, *The Foundations of Modern Political Thought*, vol. I., Cambridge: Cambridge University Press, 1978, s. 23.

⁵⁰ Spruyt, a.g.e., s. 147.

⁵¹ David Held, "Cumhuriyetçilik: Özgürlük, Öz-Yönetim ve Aktif Yurttaş", *Cogito*, no 15, 1998, s. 37-67., s. 41.

⁵² Köker, Ağaoğulları, a.g.e., s. 167.

olan podesta 1270'ten itibaren kalıcı bir biçimde, kentin bir senyör tarafından yönetilmesi anlamına gelen senyörlüğe⁵³ dönüşmüştür.⁵⁴

1300 ve 1400lü yıllarda güçlü senyörlükler arasındaki en yoğun eğilim topraklarını genişletmek yönünde olmuş ve şehir devletleri arasındaki çatışmalar giderek artmıştır.⁵⁵ Şehir devletleri arası çatışmalar bir yandan ticari ve askeri yönde gelişirken (Genova, Pisa ve Venedik arasında olduğu gibi), diğer yandan da şehrin sınırlarının genişlemesinden dolayı diğer şehirlerin sınırları içine taşma sorunu yaşanmıştır (Floransa-Lucca örneğinde olduğu gibi).⁵⁶

Genişleyen şehir devletlerinin bir yandan kaynak ihtiyaçlarının artması diğer yandan ise toprak bütünlüğünü denetim altına alma ihtiyaçlarının doğması, giderek kalabalıklaşan bu şehirlerde yaşayan yurttaşların sayısına bir kısıtlama getirilmesini doğurmuştur. Bu durumu cumhuriyetten oligarşik yönetime geçişi izlemiş, öte yandan vatandaşlığın kısıtlanması şehirlerdeki mevcut fraksiyonlar arasındaki gerilimi arttırmıştır. 15.yy'a gelindiğinde Milano bir tiranlığa, Venedik ise oligarşiye dönüşmüştür.

Aynı yüzyıl modern devletlerin ortaya çıkışına tanıklık etmiş, ancak Braudel'in de belirttiği üzere, bu yeni yönetim biçiminin tercih ettiği alan kentsel yönetimin yoğun olmadığı bölgeler olmuştur. Daha önce de bahsedildiği üzere kralın şahsında kilise ve soylulara karşı doğal bir koruyucu bulduklarını düşünen halk kitlelerinin yandaşlığı modern devletlerin lehine rol oynamış, modern monarşi öncelikle İspanya'da, Fransa'da, İngiltere'de yeni tipten hükümdarlarla, Aragon Kralı II. Juan, IX. Louis ve

⁵³ Bu noktada hatırlatılması gereken senyörlüğün, Floransa'daki oligarşik siyasal yapı gibi bir kaç kişinin yönetimi anlamına da geldiğidir. Köker bu senyörlüğün feodal kişisel tabiiyet ilişkisine dayanan bir senyörü değil, iktidarını kentlerden ve kentlilerden alan bir senyör olduğunu belirtir. Köker, *a.g.e.*, s. 170. Dolayısıyla siyasal değişim yine kentlerin sosyal ve ekonomik yapılarına göre biçimlenmiştir.

⁵⁴ Spruyt, *a.g.e.*, s. 141-142.

⁵⁵ Garin İtalyan Rönesansının ilk döneminin zalim ve trajik bir dünya olduğunu söylemektedir: "1400'lerde tarih ve hayat insanın özgürlüğünü anlatan belgelerle doluydu, garip ki bunun mimarı İtalya savaştan savaşa koşuyor, senyörler birbirlerini öldürüyorlardı." Bkz.: Eugenio Garin, *La Cultura di Rinascimento*, Bari: Laterza, 1967)

⁵⁶ Spruyt, *a.g.e.*, s. 144.

Lancaster hanedanından VII. Henry ile gelişmiştir.⁵⁷ Öte yandan İtalyan şehir devletlerinin dönemin feodal Avrupa'nın otorite yapılarıyla karşılaştırıldığında ortaya çıkan farklılığını yeniden vurgulamak gerekirse: bu şehir devletleri her ne kadar bugün demokratik olarak adlandırabileceğimiz bir yapıdan son derece uzak olsalar da “hükümetin Tanrı tarafından verilmiş bir çeşit lordluk olarak görülmesi gerektiği varsayımına açık bir başkaldırıyı temsil etmişler” ve bu açıdan devlet işlerinde yalnızca kendilerinin meşru karar hakkı olduğunu iddia eden diktatörlere başkaldırma konusunda modern Avrupa'ya ilham vermişlerdir.⁵⁸

Görüldüğü üzere İtalyan şehir devletlerinin ekonomik, toplumsal ve siyasal yapısı yani kısaca ifade etmek gerekirse İtalyan ticaretinin özel yapısı, bu tür ticaretin ortaya çıkardığı şehirli nüfus ve onların ekonomik ve askeri kaynakları bu şehir devletlerini bir yandan çağdaşı şehirlerden farklı bir şekilde biçimlendirmiş diğer yandan ise bir ulusal devlet altında birleşme ihtiyacını değil, aksine aralarındaki rekabeti körüklemiştir. Buna ilaveten şehir devletlerinin henüz komün⁵⁹ halindeyken dahi kendilerini kültürel olarak da diğerlerinden farklı sayıp, kendi *regimento* 'larını, kendi kanunlarını kurmuş olmaları onları merkez bir otoritenin kök salabileceği bir ortam olmaktan çıkarmış ve 16.yy'a gelindiğinde artık güçlü monarşiler haline gelmiş olan komşuları Fransa ve İspanya'ya karşı zayıf kılmıştır.⁶⁰ Bu devletlerin istilalarına uğramaları ise şehir devletlerinin kendi siyasal zayıflıklarının farkına varmalarını sağlamıştır.

Bu bölümde Machiavelli'nin siyasi düşüncelerini besleyen Rönesans ve hümanizm akımı ve onun düşüncelerini yönlendiren İtalyan şehir devletlerinin ekonomik-sosyal ve

⁵⁷ Braudel, a.g.e., s. 338.

⁵⁸ Skinner'dan aktaran Held, a.g.e., s. 41.

⁵⁹ İtalyan komünü ilk ortaya çıktığında bölgede oturanların komünden çok aile ve loncalara bağlı olmaları bakımından zayıftı. Ancak giderek şehir devletine dönüştüğü andan itibaren bu bağlar zayıflamış ve Floransalı ya da Milanolu bir kişi kendini öncelikle Floransa ya da Milano vatandaşı olarak tanımlamaya başlamıştır. Bkz.: John Plamenatz, *Man and Society, Political and Social Theories From Machiavelli to Marx*, Vol. 1, From the Middle Ages to Locke, Revised Edition, Longman, New York, 1992, s. 45.

⁶⁰ McNeill'e göre Avrupa'nın bu dönemde oldukça sert dinsel ve siyasal çatışmalara girmesinin bir sebebi de 1500-1650 yılları arasında Amerika kıtasından Avrupa'ya akan altın ve gümüşün yarattığı fiyat devrimidir. Fiyatlardaki değişiklik değişmez gelirli kişilerin yani toplumun büyük bir kısmının satın alma gücünü kayba uğratarak, toplumu gelecekle ilgili belirsizliğe ve içinde yaşadıkları dünyayla ilgili olarak ise olumsuz düşüncelere sevk etmiştir. Bkz.: William Mc Neill, *Dünya Tarihi*, Ankara: İmge Kitabevi, 3. baskı, 1994, s. 338.

politik yanı üzerinde durulmuştur. Bu noktada, Hümanizm ve Rönesans'ın neden bu dönemde İtalya'da ortaya çıktığı sorusuyla da ilgili olarak, bu akımların yeşerdiği özgün ortamlar olarak şehir devletleri ele alınmış, diğer yandan ise İtalyan şehir devletlerinin 16.yy'da yaşadığı sorunların temelleri ortaya konularak Machiavelli'nin siyasi düşüncesinde kapladığı yere dair bir açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Bir sonraki bölümde ise hem hümanizm akımı içinde hem de şehir devletleri arasında özgün bir yere sahip olan Floransa incelenecek ve Machiavelli'nin hayatı eserlerinin doğuş ve gelişim koşullarına açıklık getirmek amacıyla mercek altına alınacaktır.

3. FLORANSA

Floransa son derece dinamik ve birbirini sürekli olarak karşılıklı etkileyen bir ekonomik ve politik hayata sahip bir şehir olarak yalnızca Niccolo Machiavelli'nin hayatını şekillendirmekle kalmamış, dönemin hümanist düşüncesini de kendi özgün koşulları çerçevesinde yorumlamış ve Machiavelli'nin eserleri ve düşüncelerine izlerini bırakmıştır.⁶¹ Machiavelli'nin siyasal düşüncesindeki özgürlük kavramını anlamlandırabilmek için düşünürün hayatının ve dolayısıyla eserlerinin şekillenmiş olduğu bu şehrin hümanist gelenek içindeki yerini ve ekonomik ve siyasal düzenini mercek altına almak gerekmektedir.

3.1. FLORANSA'NIN EKONOMİK YAPILANMASI

İtalya'nın ilk üretim merkezi olarak kabul edilen Floransa⁶² 13.yy'dan beri İtalyan şehir devletleri arasında ticaret ve bankacılığın gelişmesi açısından öncü olmuştur. Londra, Paris ve Barselona'nın Akdeniz limanları, Tunus ve Levantine pazarlarında Floransalı tüccarlar yatırım yapmış, alım-satımla uğraşmış, para değiştirmiş ve çeşitli ticari aktivitelerden elde ettikleri karı evlerine göndermişlerdir. Dolayısıyla uluslararası tüccarlar ve bankerlerin Floransa'nın zenginliğine belirgin bir biçimde katkıda bulunmuş oldukları söylenebilmekle beraber şehrin büyümesinde ve nüfusunun dörde katlanmasında ana faktör oldukları söylenemez. Şehrin ekonomik genişlemesinin başlangıcı tam olarak belirlenmemiş olsa da bu konudaki ana faktör, yükselerek Avrupa ve Asya pazarlarında hakimiyet elde eden Floransa'daki yünlü dokuma endüstrisi sayılabilir.⁶³ Bu alanda yüzlerce işçi çalıştırılmış ve üç kıtanın da pazarlarında yüksek

⁶¹ Niccolo Machiavelli'nin Roma İmparatorluğunun yükselişinden Lorenzo de Medici'nin öldüğü 1492 yılına dek Floransa şehrinin siyasal tarih anlatımı için Bkz.: Niccolo Machiavelli, *İstorie Fiorentine, Opere di Machiavelli* içinde, a cura di Ezio Raimondi, Milano: Edizione di Centenario, 1969, Niccolo Machiavelli, *Floransa'da Komplolar ve Karşı Komplolar Tarihi*, çev: A. Berna Hasan, İstanbul: Özne Yayıncılık, (yayım tarihi belirtilmemiş.).

⁶² Bu konuda bilgi için Bknz.: Enzo Biagi, *Storia D'Italia a Fumetti Dal Impero Romano All' Anno 2000*, Milano: Mondadori, 2000.

⁶³ Ekonomik genişlemeye katkıda bulunan bir diğer anlamlı gelişme de 13.yy'da Papalık ve Napoli'nin Angevin Krallığı ile kurulan yakın bağlardır. Floransalı girişimciler Napoli Krallığı'nın tahıl ticaretinde monopol elde etmişlerdir. Brucker, a.g.e., s. 53.

fiyattan alıcı bulan kaliteli dokumalar üretilmiştir. 1338'e gelinip Floransa artık Avrupa'nın en kalabalık beş şehri arasına girdiğinde, nüfusunun büyük bir kısmı yünlü dokuma endüstrisine dayanmakta ve bu alanda 30.000 işçi çalıştırılmaktadır. Bu yıllarda 300'den fazla Floransalı tüccar yurtdışında ticari aktivite göstermiştir ve Floransa bu geniş ticari faaliyete finansal ve yasal hizmet sunan 80 bankacılık ve para değişimi işleriyle uğraşan kuruma ve 600 noterliğe sahip bir şehir haline gelmiştir.⁶⁴ Ayrıca Avrupa'nın en iyi üretimlerini yapan bazı ressam, heykeltıraş ve kuyumculara sahip olması ve bu kişilerin gelirleri ve ünleri de şehrin zenginliğine katkıda bulunmuştur.

Floransa ekonomisi her ne kadar büyük bir çeşitliliğe ve esnekliğe sahip olsa da dış etkilere karşı her zaman hassas olmuştur.⁶⁵ 14.yy'ın ortalarında yaşadığı bir dizi felaketle sarsılmış ve üç yüzyıllık ekonomik genişleme tersine çevrilmiştir. Bu durumun sebebi bir ölçüde şehrin en geniş iki ticari organizasyonu olan Bardi ve Peruzzi'nin iflası olmuşsa da asıl neden 1348 yılında gerçekleşen ve Avrupa tarihinin en büyük katastrofu olarak anılan veba olmuştur. Veba sonrası Floransa, hayatına nüfusunun yarısını ve pazarının yaklaşık üçte birini kaybetmiş olarak devam etmiştir. Ancak bu felaket 1348 yılıyla sınırlı kalmamış, nüfus ne zaman yükselmeye başlasa bunu başka bir bulaşıcı hastalık izlemiştir. 1350 ve 1430 arasında yedi defa veba görülmüş ve şehir nüfusu 50.000 ila 70.000 arasında seyretmiştir.⁶⁶ Ancak Floransa bu yıllar içinde endüstriyel ve ticari bir merkez olarak konumunu muhafaza etmeyi başarmış; bir yandan iflaslar ve vebadan sağ kalan girişimcilerin bazıları veba kurbanlarının mirasları sayesinde zenginleşirken diğer yandan Floransa ekonomisine damgasını vuran rekabetçi ruh ve üstün teknik bilgilerle donanmış zanaatkarların girişimciliği sayesinde dokumacılar dükkanlarını yeniden açarak üretimlerine devam etmişlerdir. Floransalı tüccarların da gayretiyle vebadan etkilenen diğer bölgelere oranla yüksek bir verimlilik ve zenginlik sağlanmış, böylece şehrin bağımsızlığının korunması da garanti altına alınmıştır.

⁶⁴ Bu veriler Giovanni Villani'nin kayıtları arasında yer almaktadır. A.g.e, s. 52.

⁶⁵ Bu durum diğer bölümler de görüleceği üzere politik hayat üzerinde de sürekli dalgalanmalara yol açmıştır. 1374'teki vebayı, 1375'te açlık izlemiş ve aynı yıl papalıkla girişilen savaş 1378'deki Ciompi devrimini hızlandırmıştır. A.g.e s. 79.

⁶⁶ Bu durum tüm Avrupa için geçerli olmuştur: Avrupa nüfusun üçte biri yok olmuş, ekonomik pazar daralmış ve ekonomik faaliyetlerde durgunluk yaşanmıştır.

1384'te Arezzo ve *contado*⁶⁷ sunun alınması Floransalı girişimciler için olumlu bir gelişme olmuşsa da 1390lı yıllarda Floransa'nın ekonomik ve politik hayatını etkileyen en önemli faktör, daha sonraları yurttaşlığa dayalı hümanizmi de şekillendirdiği tartışmalarını doğuran, cumhuriyetin Milan lordu Giangaleazzo Visconti ile olan ilişkileri olmuştur. Visconti'nin genişlemeci politikası onu Floransa'yla karşı karşıya getirmiş, diplomatik ve askeri baskı yoluyla 1402'de Floransa kuşatılmış ve tecrit edilmiştir. Bu ekonomik felç 1402 Eylül'ünde Visconti'nin ölümüyle ortadan kalkmış görünse de Milan'la savaş devam etmiş ve 1405'te imzalanan barışa rağmen bu iki ülke arasındaki savaşa ve Floransa'nın yaşadığı ekonomik düşüşe kalıcı bir son getirilememiştir. İki ülke arasındaki çatışmalardan bazı Floransalılar kazanç sağlamışsalar da (silah üreticileri gibi) askeri harcamalar ve ticaret yollarının kapanması gibi nedenlerden dolayı ekonomik aktivitenin çoğu⁶⁸ olumsuz etkilenmiştir. Ancak Floransa ekonomisine Milan ile olan savaştan daha etkili bir darbe vuran Naples Kralı Ladislaus ile Floransa cumhuriyeti arasında 1408'de çıkan savaş olmuştur. Güney İtalya Toscana dokumacılığı için her zaman önemli bir pazar oluşturmuş ve 13.yy'dan itibaren Floransalı tüccarlar Naples, Bari gibi şehirlerde ticaret ve bankacılık girişimlerinde son derece aktif bir role sahip olmuşlardır. 1411'de bir barış anlaşması imzalanmasına rağmen iki ülke arasındaki savaş ancak kral Ladislaus'un ölümüyle (1414) son bulmuştur. Bu nedenlerle Ladislaus'la olan çatışma Visconti ile olandan daha çok şehir ekonomisine zarar verdiği kabul edilebilir.⁶⁹

1414-1423 yılları arası ise Floransa'da varlık ve barış yılları olarak anılmaktadır. Dönemin tüccarlarından Giovanni Rucellai yaptığı hesaplamalar sonucu, 1423'te Floransalı tüccarların elde ettikleri zenginliği savaşın bitmesiyle bağlantılandırmıştır: 10 yıl boyunca korkusuz ve huzurlu bir dönem geçirilmiş, savaş masrafları çok olmamış ve az vergi koyulmuş ve böylece şehir 1423 yılına dek sürekli olarak zenginleşmiştir. Ancak bu durum 1424'te Milan ile patlak veren ve 1447'de sona eren savaşla son bulmuştur. Bu savaşın ilk dönemleri Floransa ekonomisine son derece zarar vermiş,

⁶⁷ *Contado* şehri çevreleyen kırsal alan anlamına gelmektedir. Önceleri feodal iktidarın kontrolü altında olmuş daha sonra denetimi Komünün sorumluluğuna geçmiştir. Floransa'nın *contadosu* batıda Empoli ve Prato'dan doğuda Arno ve Sieve nehirlerine uzanmaktaydı.

⁶⁸ Visconti yün eğirmede kullanılan bir gercin ihracını yasaklayarak dokuma endüstrisine ciddi bir zarar vermiştir. Brucker, a.g.e, s. 80.

⁶⁹ A.g.e, s.81.

vergi yükleri⁷⁰ artmış ve 1429'dan itibaren iflaslar çoğalmıştır. Ekonomik kriz, ordular tarafından yağmalanan bölgeler ve savaşın getirdiği ağır vergi yüklerinden kaçan köylüler nedeniyle şehirde işçi yokluğu ortaya çıkmış ve bu sorun Floransa'nın 15.yy ortalarında yaşadığı sorunlarda en önemli faktör olmuştur⁷¹. Bu süreç içinde şehrin ekonomisiyle ilgili en önemli gerçek nüfusunun büyümesinin durmuş olmasıdır.⁷² 1420 ve 1460'lardaki kısa süreli zenginlik dönemleri bunu değiştirmeyi başaramamıştır. Floransa'nın önceden neredeyse bankacılık ve uluslararası ticareti açısından tekellerine aldıkları bölgeler, İngiltere ve İspanya'nın eline geçmiş ve özellikle dokuma ve yerel ürünler İtalyan mallarından daha çok satılmaya başlamıştır.⁷³

3.1.1. Floransa'ya Özgü Lonca Yapısı

Floransa'nın ekonomisini diğer İtalyan şehir devletlerinden ayıran önemli bir faktör bu şehrin ekonomik faaliyetlerine göre düzenlenmiş lonca yapısı olmuştur. Ortaçağ ve Rönesans Avrupası'ndaki ekonomik hayat hakkındaki belgelerde en çok laik ve dini güçlerin ekonomik aktivite üzerindeki baskı ve kontrolleri vurgulanmıştır: Her tüccar ve zanaatkârın ekonomik aktivitesi, üretimi denetleyen, fiyat ve gündelikleri belirleyen ve her lonca adamının sınırlı pazardan adil bir pay almasına uğraşan loncalar tarafından incelenmekte ve kurallara bağlanmaktadır.⁷⁴ Mesleğinde çiraklıktan ustalığa doğru yükselme olanağıyla beraber her bireye hayatı boyunca yalnızca bir mesleğe ya da ticarete bağlı olmak hakkı tanınmaktadır.

⁷⁰ Vergi konusu Floransaların en çok yakındığı konular arasında gelmektedir. Her ne kadar vergi ödemenin gerekliliğini ve her yurttaşın görevi olduğunu kabul etseler de bu konuda daima şikayetler var olmuştur. Vergi dağıtımı üzerine eleştirilerin yoğunlaşması sonucu 1420'de *catasto* sistemine geçilmiştir. Vergi ödeyen her kişi tüm mal varlığının ve yükümlülüklerinin bir listesini otoritelere vermek zorundadır. Vergilendirmede gelirler değil mal varlığı esas alınır ve %0.5'i vergilendirilir. A.g.e.,s. 146. Ayrıca bu sistem dönemin tanınmış ailelerinin evlerindeki sanat eserlerinin de açıklaması içinde barındırır: Ev eşyaları vergiye tabi tutulmadığından değerli sanat eserleri, alıcıları için aynı zamanda bir tür sigorta niteliği taşımıştır. A.g.e., s. 228. Machiavelli'ye göre "bu vergi güçlü kentlilerin sürdürdüğü diktatörlüğü bir kurallar çerçevesine yerleştirmeye yaramıştı."Machiavelli, *İstorie Fiorentine*, 4. Kitap, 14. bölüm. (IV, 14 şeklinde gösterilecektir)

⁷¹ Brucker, a.g.e., s.82-83.

⁷² Bu dönemlerde Signoria'nın şehre vatandaş kabul etme kriterlerinde esnek düzenlemelere gidilmiştir.

⁷³ Brucker, a.g.e., s.88.

⁷⁴ A.g.e., s.56.

Floransa'nın ekonomik hayatının gerçekleri ise daha farklı olmuştur. Laik ya da dini güçlerin ekonomik faaliyetleri düzenleyen yönetmeliği sıkı olmamakla beraber, dönemin ticari kuruluşlarının günümüze kalan raporlarının gösterdiği üzere bu firmaların faaliyetleri yönetmeliklerin düzenleyici gövdeleri tarafından taciz edilmemiştir. Öte yandan bu tüccar sınıfın faaliyetleri lonca üyeliği tarafından sabitlenmemiş ve belirli sınırlara sahip olmamıştır. Dolayısıyla Floransalı girişimcilerin çoğu aynı zamanda iki, üç ya da daha çok loncaya yazılarak ekonomik faaliyetlerini geniş bir yelpazede gerçekleştirebilmiş, iş alanları hem ticari işleri ve bankacılık işlemlerini birarada kapsayabilmiştir.⁷⁵ Bu koşullar içinde Floransa ekonomisinin ana hatları da lonca kontrolünden kaçmayı başarmıştır. Örneğin taş ustaları ve marangozlar kendi loncalarına sahipken kiremit fabrikalarında ya da yol yapımında çalışan işçiler herhangi bir korporasyonda bulunmamış, dokuma işçileri, uşaklar ve dilenciler herhangi bir korporasyonda organize olmamışlardır. Bazı varlıklı Floransalılar da bir loncaya bağlı değillerdir, herhangi bir ekonomik faaliyette bulunmamakla beraber, yatırımlarından elde ettikleri gelirle yaşamayı tercih etmişlerdir.⁷⁶

Görüldüğü üzere bu ekonomik sistem her sınıftan üyeyi birbirine bağlayan geniş ve karmaşık bir ilişkiler ağıdır ve geniş bir coğrafik alanı kapsamaktadır.⁷⁷ Floransa ekonomisinin en karmaşık ilişkiler seti ise yünlü dokuma endüstrisine ait olmuştur. Bu endüstri içinde sermayedarlar, yöneticiler, boyamacılar, dokumacılar, örgücüler, komisyoncular, erkek ve kadınlar bulunmaktadır. Üretim sürecinde ana figür olarak imalathanenin başkanı diyebileceğimiz *lanaiuolo* bulunmaktadır. *Lanaiuolo*'nun dükkanına varana dek yünün geçtiği işlemlerin her biri ayrı bir ekonomik aktivitenin çekirdeği oluşturmaktadır; yünü eğiren *contadodaki* kadınlar, eğirilen yünle *lanaiuolo* arasındaki alışverişi sağlayan araçlar, örgücüler, boyamacılar vs. Bu faaliyetlerin her biri bir alt endüstriyi beslemektedir: örneğin yün yıkayıcılar sabun yapımcılarıyla, onlar da yağ üreticileriyle ilişki halindedirler. Bu karmaşık endüstriyel bileşkeye bir nebze bütünlük ve düzen kazandıran ise dokuma imalatçıları birliği olarak kurulmuş Yün

⁷⁵ A.g.e., s.57.

⁷⁶ A.g.e., s.58-59.

⁷⁷ Bu arada tüm karmaşıklığına rağmen yerleşik tüccarın hayatı uluslararası tüccarlarınkine oranla güvenli bir ortam içindedir. Değerli mücevherlerden kölelere dek her çeşit ihtiyacın ticaretini yapan bu tüccarların ekonomik faaliyetleri son derece çeşitli ve aldıkları riskler büyük ve tehlikeli de olsa karları da buna oranla daha fazla olmuştur.

loncasıdır. Yalnızca *lanaiuoli*’ye üyelik hakkı tanıyan⁷⁸ bu loncanın *lanaiuoli* ve altları (*sottoposti*) üzerindeki otoritesi tam ve mutlak ve üretimin her aşamasına yayılmıştır: Yövmiyeler, çalışma koşulları, *sottoposti* ve *lanaiuoli* arasındaki ilişkiler yönetmeliğe bağlanmıştır. Nitekim bu lonca üzerinde yapılmış akademik çalışmalar bu organizasyonun dokuma endüstrisini kontrol etmek ve alt kademelerde çalışan personeli sömürmek için yaratılmış bir imalatçılar monopolü olduğunu vurgulamaktadır. Yün locasının katı denetimi ve alt grupların kendisine katılmasını reddetmesiyle beraber kendi organizasyonlarını kurmalarını da yasaklaması 1378’de dokuma işçilerinin ustalarına karşı gerçekleştirdikleri Ciompi isyanını doğurmuştur. Bu isyan birçok sosyal boyutu da içinde barındırması açısından önemlidir: Öncelikle bu isyan dönemin yönetici sınıfı ile hizipler arasındaki uzun süreli gerilimin bir patlamasını ifade etmiş ve bu isyana yönetimde söz hakkına sahip olmak isteyen diğer küçük loncalardan zanaatkarlar da katılmıştır. Sınırlı da olsa ekonomik ve sosyal bir statüye sahip olan taşeronlar, komisyoncular ve simsarlar hiçbir ekonomik ve sosyal statüye sahip olmayan mülksüz işçilerle biraraya gelerek 1378 Temmuz’da cumhuriyetçi rejimi yıkmış, tüccarlar, zanaatkarlar ve işçilerin de belirli oranda söz sahibi oldukları daha eşitlikçi bir hükümet ve bir işçiler loncası kurmuşlardır. Ancak bu gruplar arasındaki birlik kısa sürede çözülmüş, ağustos ayında işçiler yeniden ayaklandılarsa da bu hareket tüccarlar, zanaatkarlar ve mal sahiplerinin koalisyonu tarafından düşmanca bastırılmıştır. Dolayısıyla işçiler loncası dağılmış ve işçiler tekrar işverenlerin buyruğu altına girmişlerdir.⁷⁹

Machiavelli eserlerinde Floransa’nın siyasal hayatını ve dış politikasını ayrıntılı bir biçimde incelemişse de De Grazia’ nın da belirttiği gibi⁸⁰, ekonomik değişimler, kuzey şehirlerinde büyüyen rekabet ve Floransa’daki uluslararası ticaret ve bankacılık faaliyetleri ile ilgilenememiş ve ekonomi hakkındaki fikirlerini yalnızca Ciompi isyanı gibi politika ve askeri konularla alakası olduğu takdirde açıklamıştır.

⁷⁸ İmalathaneler hakkında bilgiler oldukça geniş olsa da taşeronlar ya da işe alınan işçiler hakkında bilgiler azdır. A.g.e., s. 60-62.

⁷⁹ A.g.e., s. 65-66.

⁸⁰ Sebastian De Grazia, *Machiavelli in Hell*, London: Papermac, 1996, s. 7.

3.2. FLORANSA’NIN POLİTİK YAPILANMASI

Floransa’yı diğer şehir devletlerinden ayıran nüfusu ve ekonomisi onun politik deneyimini de kendine has bir biçimde şekillendirdiyse de komünal sürecin ilk yüzyıllarında Floransa diğer şehir devletleriyle benzer bir gelişim göstermiştir: Lombardia ve Toskana’nın yoğun olarak şehirleşmiş bölgeleri politik huzursuzluğun ve karmaşanın merkezleri olarak dini ve feodal lordların denetiminden kurtulup, diğer şehir devletleri gibi özerklik kazanmaya çalışmıştır. Böylece bu sürecin gelişim tarihi, ilk olarak şehirli kişilerin çıkarlarını koruma amaçlı organize ettikleri özel bir birlikteliğin yani komünün yükselişi olarak adlandırılmıştır. Bu şehir toplumları askeri koruma, gıda desteği ve adalet yönetimi gibi zaten resmi otoriteler tarafından etkili bir biçimde yerine getirilemeyen bazı sorumlulukları üstlenmişler ve böylece şehirlerin yönetim organlarını meydana getirmişlerdir. Bu arada Roma’daki Papa’nın ya da Alman İmparatorluğu’nun dini egemenliğini tanımakla beraber pratikte otoritesini görmezden gelmişlerdir.⁸¹ Feodal bir baron ya da komşu şehirden gelebilecek bir saldırıya karşı düzenlenecek saldırılar için askeri bir birlik kurulmuş ve çeşitli masrafları karşılayacak bir vergi sistemi yaratılmıştır. Komünler, şehirleri piskoposlardan daha etkin bir şekilde yönetmiş ve daha geniş bir politik taban oluşturmuşlardır.

Oluşum aşamalarında komünler iki ana kurumsal özelliğe sahip olmuştur: Kanun koyucu meclis ve yönetimden sorumlu yürütme yetkisine sahip bir komisyon. 13yy’a yaklaşırken yeni gruplar; göçmenler, sonradan zengin olan girişimciler (*gente nuova*) ve tanınmış zanaatkarlar yönetici gruba dahil olmak istemiş ve böylece yönetim yapısı daha karmaşık bir sosyal ve ekonomik düzeni karşılamak için genişleyerek, yeni yasama meclisleri ya da yürütme komisyonları kurulmuştur.⁸²

İtalya’daki tüm komünal rejimlerin ortak noktası görevlerin kısa süreli olması prensibidir. Bu prensip Floransa için de geçerli olmuştur: *Signoria*’nın 9 üyesinin (*priori*) başkanlık süresi 2 ay olarak belirlenmiştir. *Signoria*’ya politik tavsiyeler veren,

⁸¹ Brucker, a.g.e, s.124.

⁸² A.g.e, s.130.

yürütme kararlarını ilan etmelerinde ve komün bürokrasisinde küçük konumlar için memur seçmede onlara yardımcı olan iki kurul 12 *buonuomini* ve 16 *gonfalonier*'iyi kapsamaktadır ve *buonuomini* 3 ay, *gonfalonieri* ise 4 ay görev süresine sahiptir. Yönetici hiyerarşinin daha alçak basamaklarında farklı sorumlulukta 15 *magistratus*⁸³ bulunmaktadır: bunların en önemlilerinden *Otto di Guardia* ve *Dieci di Balìa* savaş zamanlarında diplomatik ve askeri operasyonlardan, *Ufficiali del Monte* ise finansal yönetimden sorumludur⁸⁴. Bu kısa süreli yönetim biçimi sayesinde her yıl *Signoria*'dan 54, diğer kurullardan ise 96 vatandaş komünün en yüksek bakanlıklarının prestij ve gücünden faydalanma olanağı bulmaktadır ancak bu sistemle yönetim devamlılığı ve uzun süreli politikaların oluşması mümkün olmamıştır. Bu durumda *Signoria* kalıcı hizmetlilerin ustalığına ya da sürekli olarak ulusal güvenlik, dış politika, vergilendirme sorunları üzerine danışılan kıdemli devlet adamlarına güvenmiştir. Böylece savaş, borçlar ve seçim statülerinin yenilenmesiyle ilgili sorumlulukların yüklendiği özel yönetici komisyonlar tayin etme pratiği (balie) ortaya çıkmıştır. Bu tür komisyonlara duyulan güven özellikle 1350'den sonra Floransa'nın kurumsal tarihinde ortaya çıkan anlamlı bir gelişme sayılmaktadır.⁸⁵ 1382'den sonra *Signoria* sekiz *priori*, dokuz *magistratus* ve bir *gonfaloniere*'yi kapsamıştır ve yasamayı başlatma ve ceza duruşmasında araya girme haklarına sahip olmuştur. *Signoria* tarafından değerlendirilip oylan konular onaylanması için halk komününe gitmektedir ancak 500 üyeye sahip ve 6 ay görev süresi olan halk ve komün kurulları yasama hakları olmadıkları için Floransa politikasında pasif bir rol oynamışlardır. Ancak hiç olmazsa yürütücü gövde üzerinde bir kontrol niteliği taşımış ve sık sık *Signoria*'nın kararlarını veto etmişlerdir.

14.yy'ın başından itibaren *Signoria*'nın çeşitli kademelerine seçilebilirlik periyodik güvenlik araştırmalarına bağlı olmuştur.⁸⁶ Bu periyodik araştırmalar *Signoria*, 2 kurul, *ex officio* üyeleri ve *Signoria* ve kurullar tarafından seçilen 8 ek üyeden oluşan özel bir

⁸³ Magistratus resmi hükümet görevlileri için kullanılan genel bir terimdir. Skinner, a.g.e., xxiii. Roma'da magistra " başka bir organa bağlı bulunmaksızın devlet fonksiyonun icrasında müstakil olan bir şahsiyettir." Ziya Umur, *Roma Hukuku*, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1960, s.4.

⁸⁴ Nicolai Rubinstein, "Machiavelli and Florentine Republican Experience", *Machiavelli and Republicanism* içinde, Gisela Bock, Quentin Skinner, Maurizio Viroli (eds), Cambridge : Cambridge Press, 1993, s. 3-16. s. 11.

⁸⁵ Brucker, a.g.e., s.134

⁸⁶ Bu sürecin gizli işlediği iddia edilmişse de aslında tanınmış ailelerin etkilerine açık olmuştur.

komisyon tarafından yapılmaktadır ve anlaşıldığı üzere yönetici grup anahtar bir rol oynamaktadır.

16 bölgeye ayrılmış olan Floransa'nın her bölgesinin başında bir *gonfaloniere* bulunan bir meclis bulunmaktadır ve bölgesindeki vatandaşları iyi tanıdığı varsayılan bu *gonfaloniere* seçim araştırmalarında seçilmeye uygun bulunduğu kendi bölgesinden kişilerin isimlerini vermektedir.⁸⁷ Bu sistem yurttaşların şehrin alt yönetim kademelerinde söz sahibi olmaları için bir fırsat olarak görülse de yerel yönetimde dahi yurttaşların yaklaşık üçte ikisi şehri yöneten aristokrat⁸⁸ ailelerden gelmektedir. Nitekim Rubinstein'ın da belirttiği üzere “eğer cumhuriyetçi deneyim, hükümete ve yönetime katılım anlamında, devlet görevlerine seçilme temelli olarak kabul ediliyorsa” son derece geniş ve zengin ve yapıya sahiptir. Ancak

“eğer cumhuriyetçi deneyimi karar verme aşamalarına gerçek bir katılım olarak değerlendirsek durum değişir. Çünkü hükümetin yönetme yetkilerine sahip alanlar bu alanlar için seçilmeye uygun olan küçük bir yurttaş grubuna ait görünmekle beraber gerçek karar alma aşamaları da aynı şekilde küçük bir yurttaş grubunu kapsamaktadır.”⁸⁹

Signoria tarafından belirlenmiş tavsiye konseylerine çağrılan yurttaşların bu görevlerde uzun süreli bir deneyime sahip olması gereği aranmış ve genellikle karar alma aşamalarında *Signoria* tarafından nadiren reddedilerek, büyük bir rol oynamışlardır. 1434'ten sonra, Medici hükümetinin başa geçmesiyle, seçim araştırmalarına uzun bir ara verilmiş ve *Signoria* Medici rejimini destekleyen özel bir grup tarafından seçilir hale gelmiştir. Dolayısıyla, her ne kadar önceki yüzyıllarda da durumun pek farklı olmadığı iddia edilecek olsa da, özellikle bu tarihlerden sonra Floransa'daki cumhuriyetçi rejim her yurttaşın karar alma aşamasında katılımı anlamını yitirmiştir.

⁸⁷ Coleman, a.g.e., s.225-6.

⁸⁸ Floransa aristokrasisi varlıkları ve prestijleriyle toplumun en etkili ve güçlü “sınıfını” oluşturuyorlardı. « Ailenin statüsü kişinin toplum içindeki pozisyonunu belirlerdi. Aile, mal varlığı, iş, politik bağlantılar, ve hükümet dairelerine giriş imkanı sağlardı. Herhangi bir önemli atılım karar (evlilik, mal alımı gibi) baba, amcalar ve kuzenlerin onay ve tavsiyesinden geçerdi. Evlilik bağlantıları da sosyal statüyü belirlemede önemli bir kriterdi. Ancak mal varlığı ve siyasal güç bu toplumda sürekli dalgalanır halde olduğundan ailenin statüsü hiç bir zaman sabit ve emin değildi. Ekonomik düşüş, sosyal hiyerarşide düşüşe ve siyasal güç kaybına ve dolayısıyla evlilikte güçlü bağlar kurmaya engel olurdu. » Brucker, a.g.e., s.93.

⁸⁹ Rubinstein, a.g.e., s. 10.

3.2.1. Floransa'nın Siyasal Tarihi

14.yy'da Floransalı yurttaşlar üç defaya mahsus olmak üzere kendi rızalarıyla özgürlüklerinin bir kısmını yabancı bir prense teslim etmişlerdir: 1313'de Kral Robert of Naples, 1320'de Charles of Calabria ve 1342'de Walter of Brienne şehrin sorunlarını çözmesi için çağırılmış ve diktatörlük⁹⁰ yetkileriyle donatılmıştır. Walter of Brienne'in 1343'te şehirden gönderilmesiyle bir lonca rejimi (21 loncayı kapsayan) kurulmuş ve daha alçak seviyelerdeki lonca üyelerine hükümet dairelerinde görev alma hakkı verilmiştir.⁹¹ Ancak tekstil endüstrisinde çalışan yüzlerce işçi, lonca üyeliği için yeterli ekonomik işlevi olmayan diğer işçiler ve *magnate* aileler seçilme hakkından mahrum bırakılmıştır. Ayrıca 14.yy'ın ikinci yarısında 5000-6000 kişiyi kapsayan lonca teşkilatı birliğinden yalnızca-üçte bir oranında- belli bir azınlık yürütme ya da yasamada yetki sahibi olabilmektedir ve bu grup diğerlerinden seçim kontrolleri aracılığıyla ayrılmaktadır. Bu iş için oluşturulan bir komisyon belli bir hükümet görevi için seçilmiş lonca üyelerinin niteliklerine göre onlara oy vermekte, üçte ikilik bir çoğunlukla seçilebilir olduğuna karar verilenlerin ismi bir torbaya konarak çekiliş yapılmaktadır.⁹² Her ne kadar savaşlar, veba, açlık ve ekonomik güçlükler nedeniyle zorlanmış olsa da 1343-1378 arası görev yapan bu cumhuriyetçi hükümetin başarısı, diğer şehir devletleri senyörler tarafından (signori) yönetilmeye geçiş yapmışken, geçmişten aldığı cumhuriyetçi kurumları muhafaza etmeyi başarmış olmasıdır. Nitekim 1360lı yıllar Floransa politikasını uzun yıllar boyunca etkileyecek iki hizibin doğuşuna tanıklık etmiştir: Parte Guelfa⁹³ politikası güden ve parvenu ögelerden arınmış aristokratik bir yönetim isteyen Albizzi ailesi ve zanaatkarlar ve *nuova gente* 'nin temsil edildiği daha popüler bir rejim isteyen Ricci ailesi.⁹⁴ Bu iç gerilimler 1378'de oldukça sertleşmiş ve Ciompi isyanının gerçekleşmesini hızlandırmıştır. Ciompi isyanından hemen sonra aynı

⁹⁰ Roma İmparatorluğu'ndaki diktatörlük yetkisine benzer bir biçimde Floransa'da da bu yetki belli bir süreliğine Signoria tarafından kişiye tam yetkinin verildiği yasal bir kurumdu. Ancak görev başına gelen diktatörler çoğu kez amaçlarını şehir içinde sürekli bir egemenlik sağlama yolunda kullanmak üzere genişletmiş, böylece yurttaşların tepkisini alarak görevlerinden uzaklaştırılmışlardır.

⁹¹ Brucker, a.g.e., s. 97

⁹² Örneğin 1343'te 3000 adaydan yalnızca %10'u en yüksek yöneticilikler için seçilebilir sayılmış, 1361'de ise 5000 adaydan 750'si oy alabilmiştir. A.g.e., s. 133-134.

⁹³ Parte Guelfa 13.yy'da Floransalı Guelflerin Alman imparatorlarının savunan Ghibellinilere karşı kurdukları politik ve askeri bir organizasyondur. Guelfizmin üstün gelmesiyle Parte Guelfa komün yönetiminde 14.yy'a dek güçlü bir taraf oluşturmuştur. A.g.e., s. 136.

⁹⁴ İki aile arasındaki ilişki hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz.: Machiavelli, *İstorie Fiorentine*, II, 4.

sene içinde ulusal güvenlikten sorumlu *Otto di Guardia* kurulmuştur. Üç yıl boyunca süren diğer lonca rejimi de meydana geldiği grupların birbirinden ayrılmasıyla yerini 1382’de muhafazakar aristokratların kurduğu 54 sene sürecek yeni bir rejime bırakmıştır. Bu rejim boyunca sürekli geçmişe bağlı kalınmaya çalışılmış ve kurumlar neredeyse hiç değişime uğramamışlardır.⁹⁵ En çok üzerinde durulan konular ise savaş, toprakların genişlemesi, vergilendirme ve seçmen kompozisyonu olmuştur.

Floransa’nın politikasının ana malzemesini bireyler, aileler ve hizipler arası çatışmalar oluşturmuştur ve iç çatışmaları en çok etkileyen konular vergilendirme ve dış politikanın yürütülüşü⁹⁶ olmuştur. 1420’de *catasto* sistemine geçiş ile halk ve varlıklı yurttaşlar arasında ortaya çıkan gerilim ve 1430lu yıllarda Lucca’ya yapılan başarısız seferler Rinaldo degli Albizzi ve Cosimo de Medici hiziplerini yaratmıştır. Aynı zamanda talihsiz Lucca seferini düzenlenmesinden sorumlu olan aristokratik grubun lideri Albizzi *catasto*’nun karşısındayken Cosimo de Medici bu yeniliği desteklemiş ve Lucca seferine karşı çıkmıştır. Ancak son kertede Cosimo de Medici⁹⁷’yi iktidara taşıyan (1434) onun üstün finansal kaynakları olmuş ve seçim sistemini manipüle etme yoluyla önemli hükümet dairelerini kısa zamanda kendi destekçileriyle doldurmuştur.⁹⁸ Medici rejimi 60 yıl sürmüş ve Cosimo’nun oğlu Piero ve torunu Lorenzo ile devam etmiştir.

⁹⁵ Brucker, a.g.e., s. 139.

⁹⁶ Floransa’yı tek ailelerin ya da kişilerin hakim olduğu politik bir düzene doğru iten ve cumhuriyetçi değerlerin ve kurumların zayıflamasında önemli bir etken de dış politika yani savaşın getirdiği gerilim ve yükler olmuştur. 1375’ten önce Floransa dış politikası 2 temel üzerine inşa edilmiştir: Diğer Guelf devletleriyle (Papalık ve Napoli) ve komşu komünlerle (Siena, Pisa, Perugia, Bologna, Castello) ittifak. Bu birliktelikler 1380lerde dağılmaya başlamış, Toscana ve Umbria’daki komünal rejimlerin birer birer yıkılması, despot ya da yabancı ihtilalciler tarafından elde edilmesi ile Floransa yönetimi, açgözlülüğten çok korku nedeniyle yayılcı bir politika izleyerek Arezzo (1384), Montepulciano (1390), Pisa (1406), Cortona (1411) ve Livorno’yu (1421) dominyonlarına katmıştır. Ancak dış ilişkilerde yabancı tehditlerden kaçarken iç sorunlarını daha kötüleştiren toprak genişletilmesi bir çözüm olmaktan çok Floransa’ya güç kaybettirmiştir: Alınan dominyonlarda yaşayanlar Floransa yönetimini isteyerek kabul etmemiş ve rejime sürekli bir tehdit oluşturmuşlardır. Bu yabancılaştırmış halkı yönetmek ve onu yabancı istilalardan korumak için birlikler ve paralı askerlere mali kaynaklar harcamış, bu durumdan Floransa’da yaşayan her birey mali olarak etkilenmiş, şehir ve dominyonlarda huzursuzluklar artarken, sadakat ve karşılıklı çıkar ve kooperasyon yani bu hükümeti birarada tutan bağlar zayıflamıştır. Bu arada Milano (Gianleazzo Visconti) ve Venedik güçlenmektedir ve onları birkaç on yıl sonra Napoli ve Papalık izleyecektir. A.g.e., s.167.

⁹⁷ Cosimo de Medici Avrupa’nın en zengin iki adamından biri sayılıyordu.

⁹⁸ A.g.e., s. 158.

Medici ailesi ve küçük bir grup aristokrat ailenin karşılıklı çıkar ve güvenlik dayanışması üzerine kurulu bu rejim boyunca Mediciler kontrollerini garanti altına almak için, *priori*'lerin çoğunluk yerine bazı kişiler tarafından seçilmeleri, özel otoriteye sahip konsüller yaratmak gibi önceki rejimlerde de uygulanan bir takım teknikler geliştirmişlerdir. Ancak Medici otoritesi ne kadar baskın bir hal almışsa da hiç bir zaman mutlak olmamış ve tiranlık halini almamıştır.⁹⁹ Rejime karşı en ünlü protesto 1479'daki Pazzi suikasti¹⁰⁰ olmuştur. Suikast sonucu Lorenzo de Medici yaralanmış, Giuliano de Medici ölmüştür. Suikastçiler yakalanarak öldürülmüş ve Mediciler şehri daha sıkı tutmaya başlamışlardır.

Medici döneminde Milano ile sıkı bağlar kurulmuş ve bu alanda Floransa dış politika geleneğinden bir kopuş gerçekleşmiştir. Dış politika prensler arası kişisel bağlarla yönetilmiş ve güvensiz ve istikrarsız bir temele sahip olmuştur. Bu arada politik güç ile devlet finansı arasında güçlü bir bağ oluşarak mali politika Medicilerin isteğine bağlı uzmanlarla yürütülmüş, özel borçlar sayesinde Medicilerle bağlantıları olan varlıklı Floransalılar yüksek karlar elde etmiş, mali sorumluluklar azalarak kamu fonları yönetici grup tarafından yağmalanmıştır.¹⁰¹ Bu dönemde özellikle vergilendirme ve kamu kredisi problem haline gelmiş ve 15yy sonlarında birçok aristokrat ailenin mali temelini oluşturan Floransa bankacılığı ciddi bir güçlük içine girmiştir.

Medici hükümetinin sonunu başından beri izlediği yanlış dış politika kararları getirmiştir. Piero de Medici'nin Fransız ordularına Pisa¹⁰² ve Tiren Denizi bölgesindeki üç yerleşim merkezini teslim etmesi üzerine Floransalıların tepkisini toplamış ve

⁹⁹ Guicciardini'nin aktardığı 1484 seçim araştırmasında ifade edildiği üzere hükümet görevlerinin büyük bir kısmı asil aileler ve büyük loncaların elindedir. A.g.e., s. 259.

¹⁰⁰ Machiavelli'nin anlatımına göre, "O günlerde Pazziler Floransa'daki tüm diğer ailelere oranla zenginlik ve asalet olarak çok daha üstündüler(...) Lorenzo (de Medici)'ya akıl veren kişi kentlileri zengin ve güç sahibi yapmanın otoritesi için ne kadar tehlikeli ve zararlı olacağını söylüyordu. Böylece Lorenzo, İacopo (Pazzilerin lideri) ve yeğenlerine yüksek görevlerin verilmesini engelledi (...) Böylece Pazzilerin nefret ve Medicilerin korku duymasına yol açan neden doğmuş oldu. "Machiavelli, *İstorie Fiorentine*, VIII, 2.

¹⁰¹ Brucker, a.g.e., s. 261.

¹⁰² Pisa'nın kaybı hem ekonomik hem de savunma açısından büyük bir kayıp olmuştur.

ailesiyle birlikte şehirden sürülmüştür. Girolamo Savonarola¹⁰³ tarafından kurulan yeni cumhuriyetçi hükümet kuruluşuyla beraber Büyük Meclis'in (1494), *Consilio Maggiore*, oluşturmasıyla 1382'den beri halkı en geniş ölçüde temsil eden hükümet meydana gelmiştir. Büyük meclis *magistratus* seçilme hakkına sahip yaklaşık 3000 üyeyi kapsamaktadır (yani 29 yaş üstü erkek nüfusunun 1/5'ini).¹⁰⁴ Ancak Savonarola'nın Fransa ittifakını savunması ve Papa VI. Alexander ile yaşadığı düşmanlık hayatına mal olmuş, Papa tarafından aforoz edilmesine rağmen vaaz ve kehanetlerine devam etmesi sonucu Floransalı yurttaşlar tarafından işkence görerek 28 Mayıs 1498'de Piazza della Signoria'da asılmıştır.

Popüler bir rejimin kurulması ve Büyük Meclis'in oluşturulması Floransa toplumunun orta tabakasını yatıştırmış öte yandan kamu işlerinin deneyimli, statü sahibi ve varlıklı vatandaşlara ayrılmış olması gerektiğine inanan birçok aristokratın tepkisini toplamıştır. Nitekim Piero Soderini¹⁰⁵, nin 1502'den itibaren 10 yıl rejimi elde tutabilmeyi başardığı cumhuriyetçi rejim dönemi boyunca aristokratlar büyük meclisi ya da onun ifade ettiği halk hükümetini kabul etmemiş, bu iç anlaşmazlıkları şehrin güvenliği ve bağımsızlığını tehdit eden dış baskı ve güçler beslemiştir.¹⁰⁶ 1499'da 12. Louis'nin Milano'yu fethi ile yarımadada Fransız gücü hakim olmuş ve Fransa'yı iki yıl sonra İspanya izleyerek Güney İtalya'da baskın bir güç haline gelmiştir.

1512'de Floransa'nın desteklediği Fransa, Papa (İspanya, Venedik ve İngiltere'nin katıldığı Kutsal İttifak) ya karşı girdiği savaşta İspanyol birlikleri tarafından Ravenna, Parma ve Bologna'yı boşaltmak zorunda bırakılmış ve Fransa'nın bir süre sonra ordularını şehirden çekmek zorunda kalmasıyla Floransa güvenliğinden mahrum

¹⁰³ Ferrara'lı Savonarola 1491'de Floransa'ya gelmiş ve vaazları ve kehanetleriyle çevresini etkilemiştir.. Fransız istilasını Tanrının günahkar Floransa'yı cezalandırması olarak görmüş ve aynı zamanda kralın ordusunu şehirden uzak tutması için aracı olmasıyla ün kazanmıştır. Medicileri Floransalıların geleneksel özgürlüklerini yok etmekle eleştirmiştir. A.g.e., s. 269.

¹⁰⁴ Savonarola Büyük Meclisi kurmaya karar verdiğinde en büyük desteği bu meclis sayısında aktif olarak politikaya katılabilecek olan zanaatkarlar ve dükkan sahiplerinden almıştı. Ancak Coleman ,bu meclisin Signoria üzerinde kontrol uygulama amaçlı olmasıyla beraber yalnızca ataları Medici hükmetine seçilmiş olanlarla kısıtlı tutulduğunu belirtmektedir. Bu meclisin üyeleri hükümette çalışmayı ve yaşamayı tekelleri altında tutan bir kapalı sınıf oluşturmuşlardır. Coleman, a.g.e., s.228.

¹⁰⁵ Prezzolini Soderini'nin Floransalıların tarafından yöneticiliğe uygun görülmesinin nedenini hiç çocuğunun olmaması dolayısıyla bir prenslik yaratma ihtimalinin olmaması ve kayırmaya yer vermeyen dürüst bir yapısı olması ile açıklamaktadır. Bkz. : Giuseppe Prezzolini, *Vita di Niccolò Machiavelli Fiorentino*, Verona: Mondadori, 1930, s. 133.

¹⁰⁶ Brucker, a.g.e., s. 272.

kalmıştır. Bu arada Kutsal ittifak temsilcileri Mantua'da toplanarak Floransa'daki cumhuriyetçi rejimi yıkıp Medici rejimini kurmaya karar vermişler ve Toscana'ya yollanan bir İspanyol ordusunun Floransa'ya 8 mil uzaklığında Prato'ya saldırısının sonucu Floransalılar teslim olmuş, Soderini sürgüne yollanmış ve Medici sempatizanları ve aile üyeleri tarafından yeni bir rejim kurulmuştur (28 Ağustos 1512). Medici hükümetinin kurulmasıyla cumhuriyetçi yönetim hızlı bir çözülüş içine girmiş, geleneksel kurumları, hükümet görevlerini, cumhuriyet pratiklerini (Büyük Meclis dışında) muhafaza etse de aslında Medici tarafından denetlenen *kukla bir rejim*¹⁰⁷ haline gelmiş, Medici sarayı cumhuriyetin düşüşü ve despotik yönetimin ortaya çıkışını kabullenmiş genç ve hırslı bir grup aristokratla dolmuştur.¹⁰⁸

1523'te Papa'nın yeğeni Kardinal Giulio de Medici (VII Clemente)¹⁰⁹ Floransa'yı kontrolü altına almıştır. 1526'da Venedik ve Fransa ile ittifak yaparak yarımada bir güç dengesi kurmaya çalışmış, amacı İspanya'yı İtalya'dan çıkarmak olmuştur. Ancak imparatorluk kuvvetlerinin 1527 ilkbaharında Roma'ya girerek şehri yağmalamaları karşısındaki çaresizliği Floransa'da bir grup organize olmuş cumhuriyetçinin Medici hükümetini devirmesiyle sonuçlanmış ve 16 Mayıs 1527'de yeni bir cumhuriyetçi yönetim kurulmuştur.¹¹⁰ Ancak bu yönetim de uzun sürmemiş, VII. Clemente ile İspanya'nın Fransa'ya karşı birleşmesi sonucu, yarımada İspanyol egemenliği kabul edilmiş, bir kez daha İspanyol orduları Medici iktidarını kurmak üzere Floransa'ya gelerek 10 aylık bir kuşatma sonucu şehri ele geçirmiş, Nisan 1529'da Niccolo Cappani'den cumhuriyetçi yönetimin liderliğini almış olan, Medici düşmanı Francesco Carducci görevinden alınmış ve 1 Mayıs 1532'de şehrin yönetimi Alessandro de Medici'nin eline geçmiştir. Böylece 250 yıldır yaşayan Signoria yıkılmış ve İspanyol orduları tarafından korunup desteklenen Medici prensliği doğmuştur.¹¹¹

¹⁰⁷ A.g.e., s. 274.

¹⁰⁸ Diğer yanda ise cumhuriyetin geri geleceğine inanan hümanistler vardır.

¹⁰⁹ Istorie Fiorentine 1523-34 arası psikopos olan VIII Clemente'ye ithaf edilerek yazılmıştır.

¹¹⁰ Floransa'nın son cumhuriyetçi yönetimi iki yıl boyunca Medici ya da İspanya tarafından tehdit edilmemiştir.

¹¹¹ Brucker, a.g.e., s. 277-78.

Floransa'nın toplumsal, ekonomik ve siyasal yapısının bu kısa değerlendirmesi ynl dokuma üreticilerinin her ne kadar Őhrin en güçlü çıkar grubu olsa da politik bir monopolü ellerinde bulundurmadıklarını ve bankacılar, tüccarlar, meslek adamları (noterler,avukatlar..) gibi farklı çıkarlara sahip grupların içinde yer aldıklarını göstermektedir. Dolayısıyla Floransa'daki seçmen grubunun byklg potansiyel senyörlerin hırslarına engel olmuş, mali varlığın, sosyal statünün ve politik etkinin böylesine yayılması tek bir ailenin diğerk güçlü ailelerle rekabet ederek despotik bir rejim kurulmasına engel olmuş dolayısıyla cumhuriyetçi hükümetlerin muhafaza edilmesinde önemli bir rol oynamıŐtır denebilir.

Ancak Machiavelli Floransa'nın hiçbir zaman bir republica olarak adlandırılabilcek bir yönetime sahip olmadığını vurgulamakla beraber 1434'e dek süren Albizzi yönetimi altındaki Floransa hkmetini bir "republica governata da ottimati" yani oligarşik bir rejim olarak tanımlamış, 1434 Medici hkmetinden itibaren ise bir *principatus*'a benzediğini savunmuştur. Yönetimin "difetti" yani kusurları olarak iktidarın sınırsız gücünü, seçim araŐtırmaları arasındaki uzun zaman aralıklarını, hükümetin karar alma mekanizmalarında etkisi büyük özel yurttaşların varlığını ve nüfuzlu yurttaşlar tarafından kurulan hiizlere karşı güvenlik kurumlarının eksikliğini ortaya koymuştur. Ancak tüm bu kusurların arasında en önemlisi Machiavelli için halkın rejimden dışlanmış olması yani onun sözleriyle rolünü oynayamamıŐ (il popoli non vi aveva dentro la parte sua) olmasıdır.¹¹²

3.3 FLORANSA'DA DÜŞÜNSEL HAYAT

Ortaçağ ve Rönesans Floransa'sında düşünsel faaliyet son derece fonksiyonel olmuş, özel ve profesyonel amaçlara hizmet etmiş ve sosyal ihtiyaçların tatminine yönelik olmuştur.¹¹³ İnsanın sadece sivil hayatta kendini tam olarak geliŐtirebileceğini savunan (vita attiva) ve ekonomik aktiviteyi insanın doğaa üzerindeki hakimiyetini sağlayan bir

¹¹² Machiavelli'nin Discursus Florentinarum Rerum adlı eserinden aktaran Rubinstein, a.g.e., s. 9.

¹¹³ „Okuma-yazma ve aritmetik konusunda temel bir bilgilendirme ticaret ve zanaatkarlık kariyeri için gerekliydi ve eğitim sistemi erkek çocuklarını ya ticari kariyer ya da tıp, hukuk gibi profesyonel kariyer için hazırlama amaçlı düzenlenmiŐti“. Brucker, a.g.e., s. 223.

araç ve eğitimin ve ahlakın kazanılmasında bir kaynak olarak kabul eden hümanizm, 1200lerden itibaren İtalyan şehirleri arasında ticaret ve bankacılık faaliyetleri üzerinden temellenmiş ekonomik zenginliği ve 16.yy'ın ortalarına dek cumhuriyetçi kurumları ile diğer şehir devletlerinde farklılaşmış Floransa'da ilk aşamasını gerçekleştirmiştir.

Floransa'nın kültürü iki ayrı kaynaktan beslenmiştir: Antikite ile yoğrulmuş Hristiyan gelenek ve Toskana toplumuna kendi özgün değerlerini veren yerel (vernecular) gelenek. Klasik-Hristiyan gelenek Latin dili temellidir ve Roma hukuku prensipleri ve Avrupa manastırları, katedralleri ve üniversitelerinde Ortaçağ boyunca yeniden formüle edilmiş Yunan antikitesi kaynaklı felsefi akımlardan beslenmiştir. Dolayısıyla 1380-1450 yılları arası antikiteye olan ilgi Floransa'da kaynağını geçmişten almış¹¹⁴, bu gelenek teologlar, avukatlar, noterler ve retorik geleneği üzerinde değerlerini kabul ettirmiş, eğitim organları olan Floransa manastırları, gramer okulları ve üniversiteleri ile yaygınlaşmıştır. İletişim formları sözlü ve gramer kurallarına bağlanmamış olan İtalyanca temelli yerel gelenek ise yapılaşmamış ve esnek bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla Antikite ve Hristiyan geleneği şehrin avukat ve noterlerinin yasal kültürünü (legal culture), hümanist ve sanatçıların klasik kültürünü ve rahip ve teologların skolastik kültürünü beslerken, yerel kültür ise şehrin iş çevrelerinin ticari kültürünü şekillendirmiştir.¹¹⁵ Floransa'nın düşünsel hayatında bu iki kültürel gelenek arasında yakın bir ilişki vardır. Kurumsal yapı tüccarlar, siyasetçiler ve düşünürler arası iletişimi kolaylaştırmış, ana mesleklerin temsilcileri olarak *Signoria*'ya danışmanlık yapmak için çağırılan vatandaşlar kendi alanlarının prensip ve politik görüşlerini ifade etme şansına sahip olmuşlardır. Ayrıca Floransa'da 14. ve 15.yy boyunca düşünsel ve sanatsal hayat¹¹⁶ hükümet tarafından da desteklenmiştir.

¹¹⁴ Ortaçağ boyunca dini kariyer yapanlar Latinceyi Çiçero ve Livius okumaları yaparak öğrenirken, 11.yy'da Bologna'da başlayan Roma hukuku çalışmaları Roma'nın sadece kanun ve yasalarını değil aynı zamanda politik ve kurumsal tarihini de kapsamıştır.

¹¹⁵ Brucker, a.g.e., s. 214.

¹¹⁶ Bu alanlar arasında teoloji bulunmamaktadır. Teoloji Floransa'da hem geleneksel studia hem de üniversiteler tarafından öğretilen saygı görülen bir disiplindir ancak cazibesi hiçbir zaman güçlü olmamış, Floransa'nın düşünsel ilgiler hiyerarşisinde alçak bir sırada kalmıştır. Ayrıca kilisenin kültürel sansürü devlet tarafından sıkı bir biçimde denetlenmiştir. A.g.e., s. 218.

Floransa'da antikiteye olan ilgi Petrarck öncülüğünde 14.yy'da başlamış ancak Floransa'da hümanist eğitimi merkezi hale getiren Coluccio Salutati olmuştur. Bunun nedeni Petrarka'nın yazar olarak ün kazanmış olmasına rağmen Floransa'da yaşamamış olması ancak Salutati'nin 1375'ten 1406'ya dek hükümetin yazmanlığında¹¹⁷ (cancelleria) görev almış olması ve Floransa'da klasiklerin okunmasında hocalık görevini üstlenmesinde yatmaktadır. Kendinden sonraki neslin ünlü hümanistleri olacak olan Leonardo Bruni, Pietro Paul Vergerio, Poggio Bracciolini onun öğrencileri olmuş ve aynı zamanda Salutati'yi kendilerine akıl hocası olarak seçmiş Cino Rinocci, Angelo Corbinelli ve Niccolo Niccoli gibi bazı genç Floransalı aristokratlara da eğitmenlik yapmıştır. Salutati sayesinde hümanist öğrenciler dönemin en zengin klasikler koleksiyonuna sahip yazmanlık kütüphanesinden faydalanmışlardır ve yazmanlık şehrin kültürel üretiminin en önemli merkezi haline gelerek, öğrenim ve politika-ticaret dünyası arasında bir köprü olmuştur.¹¹⁸

3.3.1. Yurttaşlığa Dayalı Hümanizm (Umanesimo Civile)

Floransa'da 15.yy *yurttaşlığa dayalı hümanizm* adı verilen kültürel fenomenin ortaya çıkış tarihi olarak anılmaktadır. İki aşamalı bir hümanizm tanımı yapan Baron'a göre yurttaşlığa dayalı hümanizmin ortaya çıkışı 1400lü yıllarda şehrin Milano tarafından bağımsızlığının tehdit edilmesiyle gerçekleşmiştir. Milano'da büyük bir güce sahip bir aileden gelen Gian Galeazzo Visconti Milano yöneticisi olarak kuzey ve İtalya'nın merkezinde monarşik bir devlet kurma yolunda ilerlerken, gücü Toskana'da hızla ilerlemiş ve Floransa ve Venedik arasında diplomatik ve askeri bir ayrışma yaşanmıştır. Baron bu kriz içinde Floransalılar bir yandan İtalya'daki cumhuriyetçi özgürlüğün son şampiyonları olarak var olurken kendilerini bir anda izole edilmiş bir halde bulduklarını savunmaktadır. 1402'de Giangaleazzo'nun ani ölümü ve ardından gücünün çöküşüne dek geçen iki yıl içinde Visconti tehditi yüzünden izole olmuş Floransalılar bir kişinin

¹¹⁷ Yazmanlığın yönetimi aydınlara bağlıdır ve bu aydınlar antik yazarların el yazmalarını araştıran , metinleri düzelter ve klasik Latince ürünler veren humanist kültüre bağlı kişilerdir. Baldi, Silvia, Mario, Zaccaria, a.g.e., s. 944.

¹¹⁸ Noterlikler İtalyan komünlerinin özgün kurumları haline gelmişlerdi: tüm ticari ve politik-yasal belgelerin kaydını tutan bu kurumlarda çalışanlar da yönetimle ilgilenir hale gelmişlerdi. Coleman, a.g.e., s 201.

büyüyen gücü tarafından kendilerini tehdit edilmiş bir topluluk olarak hissetmişler ve bu tehdit ortamı içinde kendilerinin cumhuriyetçi kurumlara ve değerlere dayalı bir yapıya sahip olduklarının farkına vararak, cumhuriyetçi yönetim ve bu yönetimin ifade ettiği özgürlük ideallere sarılmışlardır.¹¹⁹ Hümanistler bu cumhuriyetçi politik değerlerin savunucuları olmuş ve Roma Cumhuriyeti tarihi üzerinden Floransa tarihini yorumlamışlardır. Floransalı hümanistler yazıları ve vaazlarında Floransa yurttaşlığına dair klasik kaynaklardan temellenmiş ve şehir deneyimleri içinde kökleşmiş bir ideoloji formüle etmişlerdir. Hümanizm temelli bu ideoloji ile kamu işlerine katılımı yücelten devlet adamları ve tüccarlar tarafından izlenen sosyal aktiviteye adanmış bir hayat tarzı olarak “aktif hayat” (vita attiva) kavramı yüceltilmiş, saf bilginin peşinde felsefeyle geçirilen “düşünsel hayat”a (vita contemplativa)¹²⁰ karşı çıkmıştır. Dolayısıyla Salutati ortaçağ endişe ve değerlerine sahip eski hümanizmin, Bruni ise cumhuriyetçi kurumların arkasında olan yurttaşlığa dayalı hümanizmin sesi kabul edilmiştir.¹²¹

Ancak Floransa’da siyaset sınıfının tartışmalarının yer aldığı kayıtlarda, *Consulte e Pratiche*, Milan savaşlarının dışında, hümanist değerlerde değişikliğe yol açan en kritik dönemin Floransa’nın Napoli ile mücadele ettiği yıllar olduğu gösterilmiştir (1409-1414). Nitekim önceden de belirtildiği üzere Floransa ekonomisini Milan ile olan savaşlardan daha kötü etkileyen Napoli savaşlarıdır. Bu yıllarda gerçekleşen toplantılarda Floransa kurumlarının pratiklerinin acı bir kritiği yapılmış ve şehrin kötü durumunun sorumlusu olarak ortaya konulmuştur. Kurumların eksikliklerinin

¹¹⁹ Bkz Hans Baron, *The Crisis of the Early Italian Renaissance*, Princeton: Princeton University Press, 2nd edition, 1966; *Humanist and Political Literature in Florence and Venice at the Beginning of the Quattrocento*, Cambridge: Harvard University Press, 1955; *From Petrarch to Leonardo Bruni: Studies in Humanistic and Political Literature*, Chicago University Press, 1968. Bu tartışma için aynı zamanda Bkz. Eugenio Garin, *Italian Humanism, Philosophy and Civic Life in the Renaissance*, trans. Peter Munz, New York: Harper and Row, 1965. Baron’un savunduğu teze J. Seigel karşı çıkmış ve hümanistlerin vita attiva ile olan bağlantılarının yurttaşlık hislerinden çok gerçekleştirdikleri meslek ve entellektüel bağlantılardan kaynaklandığını iddia etmiştir. Seigel’e göre bir humanist eylem ve düşünce arasında belirsiz bir konumdadır; bir entellektüel olarak mesleği düşünceyle bağlantılı olmakla beraber, bu mesleği cumhuriyet çerçevesinde mükemmel bir biçimde pratiğe dökme olanağına sahiptir. Dolayısıyla bu dönemdeki hümanizmi politik olaylara bağlı olarak “yurttaşlığa dayalı” olarak nitelendirmek yanlıştır. Bkz. Jerrold E. Seigel, *Rhetoric and Philosophy in Renaissance Humanism: The Union of Eloquence and Wisdom, Petrarch to Valla*, Princeton University Press, 1968.

¹²⁰ Platon ve Aristoteles’den itibaren tartışılan bu iki hayat tarzı Ortaçağ döneminde vita contemplativa’dan yana şekillenmiş ve Floransalı hümanistlerin eserlerinde Baron’un incelediği üzere, 1399-1402 yani bahsedilen kriz zamanında vita contemplativa’dan vita attiva’ya savunmaya doğru bir geçiş gerçekleşmiştir.

¹²¹ Brucker, a.g.e., s. 235.

değerlendirilmesi yapılarak çeşitli reformlar talep edilmiştir. Dolayısıyla bu noktada Baron'un savunduğu gibi bir Visconti tehdidinden çok Napoli savaşlarının yol açtığı bir değişim söz konusu olmuştur. Ancak her iki nokta da yurttaşlığa dayalı hümanizmin bir dış politika ve buna bağlı ekonomik bir kriz sorununa bağlı olduğunu vurgulamaktadır ki bu yaklaşım yüzeysel bir analizi çağrıştırmaktan öteye geçemez. Nitekim Brucker'a göre yurttaşlığa dayalı hümanizm adı altında ortaya çıkan bu *kültürel devrim* Floransa'nın kuşatılmış bir cumhuriyetçi şehir olma statüsünde aranmamalı fakat onun düşünürler, tüccarlar ve devlet adamları arasındaki iletişimi mümkün kılan ve eylem ve düşünce dünyaları arasında geliştirdiği sembiyotik bağda aranmalıdır.¹²² Aynı şekilde Skinner da hümanistlerin Baron'un iddia ettiği dönemde işlemiş oldukları konuların 13.yy ortalarına dek uzanan şehir tarihçelerinde ve diplomatik yazışmalarda da rastlandığına dikkati çekmektedir.¹²³ Cumhuriyetçi değerlerin hümanistler arasında gerçek anlamda savunulmaya başlaması ise Medicilerin 1512'den sonraki dönüşlerinde gerçekleşecektir. Floransa'nın geleneksel özgürlükleri 1494-1512 yılları arası kurulmuş olan cumhuriyetçi yönetim, Medici hükümetinin son bulması umudu ve despotik ve tiranlığa dair uygulamalara karşı muhalif bir ruhun muhafaza edilmesi konuları çerçevesinde tartışılmıştır.¹²⁴ Nitekim Machiavelli'nin siyasal teorisindeki cumhuriyetçi yönetim ve özgürlük üzerine yapılan tartışmalar ancak bu olgunun Skinnercı yorumu kabul edildiğinde anlamlı bir hal almaktadır.

Yurttaşlığa dayalı Floransa hümanizmi ile ilgili belki de en çarpıcı yorum Coleman'ın eserinde yer almaktadır. Coleman gerek Milano gerekse Napoli ile yaşanan dış politika krizininin aynı zamanda ekonomik bir krizi doğurduğunu, bunun neticesinde Floransa'da bankacılıkla uğraşan birçok asil ailenin temelini ciddi bir güçlük içine girdiğini ve ticaret ve endüstride azalan fırsatları telafi etmek için daha çok aristokrat ailenin hukuk ve *studia humanitatis*'e yöneldiğini belirtmektedir. Coleman'ın aktardığı Lauro Martines'in sayımına göre iki yüzyıl önce Floransa'da avukatlık yapan aristokratların sayısı 14-15 iken bu sayı 1480-1430 arası 32'ye yükselmiştir. Her ne kadar bu sayısal veri küçük görünse de akla hümanizmin yükselişinin bir sebebinin de

¹²² A.g.e, s. 237.

¹²³ Skinner, a.g.e., s. 77.

¹²⁴ A.g.e., s. 153.

ticari faaliyetin azalması sonucu hükümet içinde kariyer yapmayı daha güvenli bulan bir zihniyetin ortaya çıkması olabileceğini getirmektedir.¹²⁵

Baron'un yapmış olduğu iki aşamalı hümanizm geleneği iki tür aydın ayırımı yapmıştır: cumhuriyetçi kurumlar içinde yetişmiş “komünal aydın” ve özellikle 1434 Medici yönetimi ile değişime uğramış politik ortamın “saray aydını”. 14.yy'ın ilk yarısında Floransa diğer İtalyan şehir devletlerinden farklı olarak cumhuriyetçi bir yönetime sahiptir ve Floransalı aydınlar Milano gibi tiranlar yönetimindeki şehirleri eleştirirken, şehirlerinin cumhuriyetçi kurumlarını *libertàs*'ın kaynağı olarak görerek, *florentina libertàs* 'tan gurur duyarak onu Roma cumhuriyetinin bir mirası olarak kabul etmişlerdir. Komünal aydınlar olarak adlandırılan bu aydınlar güçlerini aktivitelerinden ve mesleklerinden almış, politik hayata katılıp devlet görevlerinde yer alıp edindikleri tecrübeyle kendi yurttaşlık ideallerini yazmışlardır. Bu kişiler (Coluccio Salutati, Leonardo Bruni, Niccolo Nicoli, Poggio Bracciolini) Floransa'daki hümanizmin ilk aşamasının temsilcileri sayılmışlardır. Hayatın merkezine kültürü ve yurttaşlığı koyan bu aydın tipi cumhuriyet formları var olduğu sürece yaşamıştır.¹²⁶ Ancak 15.yy ortalarında Medici yönetiminin başa geçmesiyle beraber cumhuriyetçi sistem, dolayısıyla aydınların çalıştıkları ortam da değişime uğramıştır. Gurur duyulan Florans özgürlüğü silinmeye başlamış ve cumhuriyetçi değerleri ve aktif hayatı savunan hümanizm merkezleri şehir hayatının merkezinden çıkarak saray içine yerleşmiştir. Bu durumda yönetici yurttaş sınıfına (*classe dirigente cittadina*) mensup komünal aydının yerine aristokrat bir aileden gelen ona sağladığı ekonomik imkanlar ve koruma karşılığında bir *signore*'ye bağlı olan saray aydını geçmiştir.¹²⁷ Kabul edilmelidir ki saray aydının içinde bulunduğu 1400lerin sarayı kültürel olarak çok canlıdır ve aydın kendisi için en mükemmel koşullara sahiptir: ekonomik rahatlık, kendini çalışmasına adanmak için zaman özgürlüğü, sosyal itibar, kültür alışverişinin mümkün olduğu kültürel bir ortam ve aynı zevk ve değerlere sahip uyumlu bir topluluk. Dolayısıyla 1400lerin ikinci yarısı ve 1500ler bu koşulların sağladığı imkanlar çerçevesinde gelişerek edebiyatın en parlak ve zengin dönemlerini oluşturmuştur. Ancak aynı

¹²⁵ Coleman, a.g.e., s. 262-263.

¹²⁶ Baldi, Giusso, Razetti, Zaccaria, a.g.e., s. 947.

¹²⁷ A.g.e., s. 947.

topluluk aydınının şehir hayatından tecrit edilmesi ve gerçeklikten bir nevi kopması ve *signore* ile arasındaki kişisel bağlılığı onun dönemin politik sorunlarına canlı bir katılımını ve arzularını yansıtmamasını engeller nitelikte olmuştur.¹²⁸ Dolayısıyla bu dönemin aydınları entelektüel ortamda kapalılık ve sivil boyutla teması kaybetme sonucu her zıtlığın uyum içinde bir arada bulunduğu ideal bir dünya düşlerine kapılmışlardır. Ortaya koydukları ürünler ise daha çok ideal prensi ve erdemlerini tanımlama üzerinde duran eserler olmuştur.

Bu noktada karşımıza çıkan Niccolo Machiavelli'nin komünal aydın mı yoksa saray aydını mı kategorisine girdiği sorusunda ilk akla gelecek olan yanıt gücünü aktivitelerinden ve mesleğinden almış, politik hayata katılıp devlet görevlerinde yer alıp edindikleri tecrübeyle kendi yurttaşlık ideallerini yazmış ve cumhuriyetçi kurumlar içinde yetişmiş Machiavelli'nin bir komünal aydın olabileceğidir. Ancak Machiavelli'nin eserlerinde Floransa'nın köle kökenlerine yaptığı vurgular onun *florentina libertàs* konusunda pek de çağdaşlarıyla aynı fikirde olmadığını hatırlatmaktadır. Machiavelli siyasi kariyeri boyunca Floransa'nın eleştirisini yapmış ve her ne kadar "ülkesini ruhundan daha çok sevdiğini" belirtmişse de bu sevgi tarafından gözleri bağlanmamış, diplomatik misyonlarla yabancı ülkelere yaptığı seyahatlerde farklı halkların yaşam tarzlarını ve kurumlarını inceleyerek onları genellikle Floransa'ya da İtalya'ninkilerden daha övgüye değer bulmuştur. Nitekim Machiavelli'nin Floransa ile ilgili düşünceleri hümanistlerinkilerden farklı olarak bir arzu ve bu şehrin potansiyeline duyduğu bir inanç biçimindedir: Floransa eğer yurttaşlarını erdemle, kendini iyi bir ordu ve politik kurumlarla donatırsa ve daha bilge bir genişleme politikası izlerse ancak muhteşem bir cumhuriyet olabilecektir.¹²⁹ Öte yandan prensin erdemlerinin¹³⁰ anlatıldığı **İl Principe** adlı eseri yazmış olması zayıf bir biçimde bir saray aydını olup olmayacağını akla getirmesine rağmen bilindiği üzere bu eserde

¹²⁸ A.g.e., s. 945.

¹²⁹ Machiavelli'nin *Discorso o Dialogo intorno alla Nostra Lingua* adlı metninden aktaran Viroli, *Machiavelli*, New York: Oxford University Pres, 1998, s. 167-169.

¹³⁰ Bu tür eserler Ortaçağ'da son derece yaygın olmakla beraber *specula principis*, prensin aynaları, yansımaları, adını almaktadır. 1400lerde Signoria ve prensliklerin kurulması bu türden bir edebi akımın canlanmasını sağlamıştır. Bu türden eserler arasında Diomedea Carafa'nın *De Regis et boni principis officio* (İyi bir prens ve kralın ödevleri) 1480, Battista Platina'nın *De vero Principesi* (1481), Giovanni Pontano'nun *De Principe Liber* (Prens üzerine Kitap, 1503) sayılabilir. G. Baldi, S. Giusso, M. Razetti, G. Zaccaria, a.g.e., s.210.

Machiavelli'nin sıraladığı erdemler bir prensin sahip olması gereken dürüstlük, merhamet, adalet gibi ideal erdemler değil sahip olduğu topraklarda egemenliğini koruması yani *mantenere lo stato* için sahip olması gereken erdemlerdir. Ayrıca Machiavelli'nin hayatını göz önüne alındığında onun çalışma hayatının büyük bir kısmında cumhuriyet kurumlarında çalışmış olduğunu ve bir *signore*'nin ekonomik desteğine bağlı olarak yaşıyan bir saray aydını olmadığını görülür. Bu noktada ortaya çıkan Machiavelli'yi komünal ya da saray aydını olarak adlandırılmış bu kategorilerin içine yerleştirmeye çalışmanın mümkün olmadığı ve belki de Althusser'in dediği gibi onu kendine özgü “yalnızlığı”¹³¹ içinde değerlendirmenin daha doğru olacağıdır.

3.4. NİCCOLO MACHIAVELLI'NİN HAYATI

Niccolo Machiavelli 3 Mayıs 1469'da 14.yy boyunca hükümet içinde yüksek mevkilere ulaşmış, ancak Büyük Konsey'de hiç bulunmamış, Floransalı bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Bernardo Machiavelli bir avukattır ve aynı zamanda hümanist çalışmalara meraklı bir kişi olarak şehrin tanınmış hümanist çevreleriyle yakın ilişkiler içindedir. Niccolo Machiavelli'nin almış olduğu hümanist eğitim hakkındaki bilgilere Bernardo Machivelli'nin tutmuş olduğu günce, *Ricordi Familiari*, ile ulaşılmıştır: Niccolo 7 yaşından itibaren Latince eğitimi almaya başlamış, 12 yaşına geldiğinde Machivelli'nin kuşağına mensup bazı tanınmış hümanistlerin öğretmenliğini yapmış olan Paolo da Ronciglione'nin gözetimine verilmiştir.¹³² *Studia humanitatis* alanındaki eğitimini, ilk şansölyeliğe atanmadan önce birkaç yıl boyunca Floransa Üniversitesi'nde görev almış olan Marcello Adriani'nin gözetiminde tamamlamıştır. Diğer yandan Floransa'nın toplumsal hayatına bakıldığında iki seviyeli bir eğitim sisteminin var olduğunu görülür: üst sosyal sınıflar özel öğretmen eşliğinde klasik eğitim (hümanist eğitim) alırken, diğer sınıflara mensup kişiler de ticari ve pratik bir eğitim almaktadırlar. Machiavelli'nin ailesi ne aristokratik grup içinde ne de *popolo*

¹³¹ Althusser, a.g.e., s.116.

¹³² Quentin Skinner, Machiavelli, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2002, s. 16.

içinde sayılmadığı halde¹³³, almış olduğu eğitim onu Floransa'nın sosyal eliti içine sokmuştur.¹³⁴ Dolayısıyla Machiavelli'nin 1498 Haziranında¹³⁵ herhangi bir idari deneyimi olmaksızın Floransa cumhuriyetinin ikinci yazmanlığının sekreterliğinde (segretaria della seconda cancelleria del Comune) görev almasında eski hocası Adriani ile Bernardo Machiavelli'nin hümanist dostlarının etkisi olmuştur.

3.4.1. 1498 – 1512: *Vita Attiva*

Machiavelli'nin hükümet içindeki görevi onu hükümet içindeki karar alma aşamalarından uzak tutmuş olsa da bir danışman olarak yönetici grubun kararları içinde az da olsa bir etkiye sahip olmuştur.¹³⁶ Görevi Floransa toprakları içindeki ihtilaflarla ilgilenmesi dışında, cumhuriyetin diplomatik ilişkilerinden sorumlu olan Onlar Kurulu adına da hizmeti kapsadığından, bu kurul adına yurtdışına gezilere gitmek ve ülkesine raporlar göndermek sorumluluğunu da kapsamaktadır. Dolayısıyla Machiavelli resmi görevi çerçevesinde birçok yurtdışı gezisi yapmış ve oldukça çeşitli bir politik deneyim elde etmiştir.¹³⁷ Konumu karar verici iktidarın dışında da bulunsa bu aktif politik hayatın onun siyasal düşüncelerinde kapladığı yer açık bir biçimde eserlerinde belirmiş, edindiği deneyimler düşüncelerini onaylar şekilde eserleri boyunca örneklenmiştir.¹³⁸

Bu yıllar içinde gerçekleşen diplomatik misyonlarına bakıldığında ilk olarak 1499 yılında Pisa'da bulunmuş ve 1496'da Floransa'ya karşı ayaklanmış şehrin yeniden ele

¹³³ Elena Fasano Guarini, "Machiavelli and the Crisis of the Italian Republics", **Machiavelli and Republicanism** içinde, Gisela Bock, Quentin Skinner, Maurizio Viroli (eds), Cambridge : Cambridge Press, 1993, s. 17-40, s. 20.

¹³⁴ Coleman, **a.g.e.**, s 241.

¹³⁵ Aynı yılın Şubat ayında Komün yazmanlığına başvurmuş ancak Savanarola taraftarı bir aday tarafından saf dışı bırakılmıştır. Haziran ayında elde etmiş olduğu başarıda ise kuşkusuz kurulmuş yeni hükümetin payı vardır. Guido Baldi, Silvia Giusso, Mario Razetti, Giuseppe Zaccaria, **Dal rinascimento all'eta della contro riforma**, vol. 2/1, Torino: Paravia, 2a edizione, 2000, s. 206.

¹³⁶ Guarini, **a.g.e.**, s. 21.

¹³⁷ Guarini askeri ve uluslararası ilişkiler konusunda edinmiş olduğu deneyimin Machiavelli'nin verita effettuale kavramını oluşturmada önemli bir yer kapladığını iddia etmektedir. **A.g.e.**, s. 21.

¹³⁸ Nitekim belirsiz sıklıklarda yazdığı raporların kişisel yorumlarını da içermesi meslektaşları tarafından eleştirilmiştir. Coleman, **a.g.e.**, s. 243.

geçirilmesi ile ilgili askeri operasyonları takip etmiş¹³⁹ ve 1500 Temmuz-Aralık arasında Fransa'da Kral XII. Louis'nin yanında bulunmuştur: Bu görev boyunca Pisa deneyiminden İtalyan şehir devletlerinin içinde bulunduğu durumun belirsizliği hakkında izlenimler edinmiş ve Fransa deneyiminden ise Fransız monarşisi ile Floransa'nın politik düzenini karşılaştırma şansı bulmuştur. Bir sonraki görevi 1501 yılında babası Papa VI. Alexander tarafından Romanya dükü ilan edilen Cesare Borgia'nın 1502 yılında Val di Chiana'yı Floransa'ya karşı ayaklandırıp resmi bir ittifak yapılması için Floransa'dan bir elçi gönderilmesini istemesiyle gerçekleşmiştir. Machiavelli çağdaş devlet adamlığını gözlemeye başladığı ve sonradan **İl Principe** adlı eserinde adını sık sık anacağı Cesare Borgia ile İmola'da karşılaşmış ve yaklaşık dört ay boyunca Borgia'nın eylemlerini izlemiştir:¹⁴⁰

“Dükün tüm bu eylemlerine birden bakıldığında onda hiçbir hata bulamıyorum; hayır, benim yaptığım gibi onu iyi şansı sayesinde ve diğerlerinin yardımıyla iktidara çıkanların hepsi için bir model olarak öne sürmek bana akla yatkın geliyor.”

Her ne kadar Machiavelli Borgia'yı ideal prens olarak tarif etmiş olsa da dükün, babası VI. Alexander'ın 10 yıllık bir sürgüne yolladığı Kardinal Giuliano della Rovere'yi (Papa olduktan sonra II. Giulio ünvanı alacaktır) Papalık makamına aday göstermiş olmasını affetmemiş ve “yakın zamanda büyük iyiliklerin eski yanlışları unutturduğuna inanan kendini kandırır” diyerek bu hatalı seçimiyle Borgia'nın talihini küstürdüğünü açıklamıştır. Diğer yandan Machiavelli ona verilen elçilik görevleri sayesinde yeni Papa II. Giulio'yu da izleme şansı bulmuş, ilk olarak 1506 yılındaki Papalık elçiliğinde II. Giulio'nun Perugia, Bologna ve daha önce Kilise'nin elinde bulunan toprakları yeniden ele geçirme planlarına ve daha 1510 yılında Fransız sarayına elçi olarak gönderildiğinde ise Fransız ordusuna meydan okumasına şahit olmuştur. Machiavelli'nin II. Giulio hakkında edindiği izlenimler özellikle Prens adlı eserinde *fortuna*'nın bir prensin politik eylemleri üzerindeki etkilerini açıklaması esnasında ortaya çıkmışlardır:

“II. Giulio her hareketinde cesurdu, zaman ve şartlar bu davranış tarzına o kadar uygundu ki işleri hep yolunda gitti. (...) Ömrünün kısalığı aksi bir etkiyi deneyimlemesine fırsat vermedi, ancak yine de tedbirli olmayı gerektiren zamanlara denk gelseydi düşüşü kesin olurdu. (...) Yine

¹³⁹ Bu deneyiminden ortaya **Discorso sopra le cose di Pisa (1498)** adlı yazısı çıkmıştır. Baldi, Giusso, Razetti, Zaccaria, **a.g.e.**, s.209.

¹⁴⁰ Niccolo Machiavelli, **İl Principe**, VII. Bölüm.

de tedbirli olmaktansa cesur olmanın daha iyi olduğunu söyleyeceğim çünkü *fortuna* bir kadındır ve onu kazanmak isteyen, ısrarla istemeli ve peşinden gitmelidir.”¹⁴¹

Machiavelli'nin bu yıllar arasında Pisa ve Fransa üzerinde yapmış olduğu gözlemler Floransa hümanizminin birkaç kuşak boyunca savunduğu yurttaşlardan oluşan bir ordu kurma (*civic militia*) fikrini beslemiştir. Machiavelli Floransa'nın Pisa'daki ayaklanan grupları kontrol altına almadaki başarısızlığından yola çıkarak Floransa'da paralı askerlerin yerine halk milislerinin geçmesi üzerine ayrıntılı bir plan hazırlayarak Büyük Konsey'e bu fikri Aralık 1505'te geçici olarak kabul ettirmeyi başarmış ve Toskana ve Romanya'da asker toplamakla görevlendirilmiştir. Bir sonraki yılın Şubat ayında şehirde bir geçit töreni yapılmış ve yılın sonuna gelindiğinde *Signoria* yeni bir idari komite olarak Dokuzlar Milisini kurarak Machiavelli'ye komitenin sekreterliği görevi verilmiştir. Bu yaşananların meyvesi ise askeri orduların tartışıldığı ve Floransa'da bir *civic militia* kurulmasının gereği üzerine yazmış olduğu **Discorso dell'ordinare lo stato di Firenze alle armi e Le cagioni dell'ordinanza** (1506) adlı kısa yazısı olmuştur.¹⁴²

Machiavelli'nin siyasal liderlik üzerine düşüncelerini şekillendirdiği kişiler¹⁴³ arasında Roma'nın Kutsal İmparatoru Maximilian da bulunmaktadır. Toskana üzerine yürüme kararı veren imparatorun Floransa'dan mali destek istemesi üzerine Machiavelli 1507 yılında imparatorun niyetlerini öğrenmesi amacıyla imparatora gönderilmiştir. İmparatorun yanında geçirdiği süre boyunca Machiavelli güçlü bir yönetim için gerekli nitelikleri imparatora görememiş ve **Il Principe** adlı eserinde imparatoru kimseden öneri almamakla beraber yine de kendi kararlarını verememekle suçlamıştır. “Bu nedenle bir prens her zaman diğerlerinden tavsiyeler almalı ancak bunu sadece kendi

¹⁴¹ Machiavelli, a.g.e, XXV. bölüm.

¹⁴² Baldi, Giusso, Razetti, Zaccaria, a.g.e., s.209.

¹⁴³ Skinner Machiavelli'nin bu kişiler arasında gördüğü ortak zayıflığın değişen koşullar karşısında yeterince esnek olmamaları olduğunu söyler. Machiavelli bu örneklerden yola çıkarak kendini değişen koşullara uydurabilen *virtuoso* bir prens tanımlı yapmıştır. Ancak etkilendiği kişiler arasına Volterra Kardinale Francesco Soderini ile Siena lordu Pandolfo Petrucci'yi de katar. Skinner, a.g.e., s. 28-31. Bu bölümün amacı sınırlı bir çerçeve içinde Machiavelli'nin hayatının siyasal düşünceleriyle olan bağlantısını ortaya koymak olduğundan tüm örnekler ele alınmamıştır.

istediği zaman yapmalıdır.”¹⁴⁴ Öte yandan imparatorun sarayına giderken yapmış olduğu yolculuk İsviçre ve Almanya’nın politik ve özellikle askeri düzenlemelerini tanımasını sağlamış ve ona Roma cumhuriyetinin ilk dönemlerini hatırlatmıştır. Dolayısıyla 1494 ve 1504 yılları arası İtalya’da geçen olayları anlattığı ve 1506’da yayınlanan **Decennale Primo** adlı eserini, bu izlenimlerini aktardığı, daha sonra **Ritratto delle cose della Magna** (Almanya’nın portresi) adını alacak olan **Rapporto delle cose della Magna** adlı eserini meydana getirmiştir.

1510 Temmuz -Eylül arası yeniden, Papa II. Giulio ile olan bir çatışmada arabulucuk etmesi amacıyla XII. Louis’nin yanında bulunmuş ve bu ziyaretinin ürünü **Ritratto delle cose di Francia** (Fransa’nın portresi) olmuştur. Öte yandan 1510 yılında Papa ile Fransa arasındaki savaşı Machiavelli Floransa için “en dehşet verici talihsizlik” olarak yorumlamış nitekim Floransa’nın 1512’de Papa ve kurduğu Kutsal İttifak’ın karşısında Fransa’dan yana olmayı seçmesi onun bu yorumunu doğru çıkarmakla beraber, kendisi için de büyük bir talihsizlik gerçekleşmiş; Floransa cumhuriyeti Medici yönetimi altına girerken Machiavelli de bu cumhuriyetteki görevinden alınmış ve yüksek bir kefalet karşılığı Floransa sınırları içinde bir yıllık zorunlu ikamet cezasına çarptırılmıştır.¹⁴⁵ Böylece Machiavelli’nin aktif politik hayatı sona ermiş¹⁴⁶ ancak belki de bu vesile ile¹⁴⁷ siyasal düşüncelerini ifade eden eserler yazacağı verimli bir döneme girmiştir.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Niccolo Machiavelli, a.g.e., XXIII. Bölüm.

¹⁴⁵ Q. Skinner, a.g.e., s. 35.

¹⁴⁶ Machiavelli’nin hükümetteki görevinden çıkarılışı Black tarafından dönemin şansölye/noterlik mesleğinin yükselen bir değere sahip olması ve Machiavelli’nin bu meslekte başarısını kanıtlamış bir kişi olarak yeni hükümetteki asillerin düşmanlığı çekmesi olarak açıklanmaktadır. Bkz.: Robert Black, “Machiavelli, Servant of the Florentine Republic”, **Machiavelli and Republicanism** içinde, Gisela Bock, Quentin Skinner, Maurizio Viroli (eds), Cambridge : Cambridge Press, 1993, s. 71-99, s. 99. Öte yandan Najemy Machiavelli’nin işten çıkarılışının Soderini’nin düşüşünden iki ay sonra gerçekleştiğini vurgular ve bunun nedenini Machiavelli’nin görevi gereği hükümete yazmış olduğu raporların son derece eleştirel bir nitelik taşıdığına, politika ve eylemlerle ilgili sert yargılar bulundurduğuna ve bu nedenle hükümet içinde ve dışında bir çok düşman kazandığına bağlamaktadır. Bkz.: John M. Najemy, “The Controversy Surrounding Machiavelli’s Service to the Republic”, **Machiavelli and Republicanism** içinde, ed. Gisela Bock, Quentin Skinner, Maurizio Viroli, Cambridge : Cambridge Press, 1993, s. 102-117, s. 116-117.

¹⁴⁷ Machiavelli’nin hükümet içindeki kariyerinin sona ermesi ile siyasal fikirlerinin gelişimi arasındaki bağlantı için Bknz.: N. S. Struever, **Theory as Practice: critical inquiry in the Renaissance**, Chicago, 1992, s. 146.

¹⁴⁸ 1498-1512 yılları arasında görevi kapsamında hükümete yazmış olduğu resmi raporlar Legazioni e Commissarie adlı eserinde toplanmıştır. Ayrıca günümüze ulaşan diğer yazıları arasında ayaklanan şehirlerini kontrol altına almak için hızlı ve radikal kararlar almayı tavsiye ettiği **Del modo di trattare i popoli della Valdichina ribellati** (1503), *stato*’nun birliği için orduların ve tedbirli olmanın gerekli

3.4.2. 1513- 1527 Arası Dönem

14 yıl boyunca aktif olarak içinde bulunduğu politik hayattan dışlanmış olmak Machiavelli için son derece zor olmuştur. Nitekim tüm eserlerinde, özellikle giriş ve sonuç bölümlerinde, bu hayatın dışında bırakılmasına dair bir kırgınlık ve tekrar bu hayata katılabilmek arzusu yer yer kendini hissettirmektedir. Nitekim Medici'den önceki cumhuriyetin sekreteri olarak görev yapmışsa da aslında pek de anti-Medici bir tutum sergilemiş olduğu söylenememektedir¹⁴⁹, bu konuyla ilgili önemli bir veri Piero Soderini ülkeden kaçtığında (1512) hala sekreterlik görevinde bulunan Machiavelli'nin bu dönemde yazmış olduğu "To the Palleschi"¹⁵⁰ olarak bilinen kısa bir metindir. Bu yazının en dikkat çekici kısmı Machiavelli'nin kendini hiç bir taraf tutmayan bir politik danışman rolünde sunmasıdır. Nitekim kendini Medici hükümetine kabul ettirmeye başaramamışsa da Machiavelli diğer eserlerinde de tarafsız bir tavıra sahip olduğunu ve tüm eylemlerinin yegane amacının kamu yararına (comune bene) yönelik olduğunu ısrarla belirtmiş ve siyasal hayattan çıkarılışını eleştirmiştir. Hükümetteki görevinden alınmasını 1513 Şubatında Medicilere yapılan bir suikaste katıldığından şüphelenilip, işkence edilerek hapse atılması izlemiştir. 15 gün süren hapis hayatı Kardinal Giovanni de Medici' nin II. Giulio'nun ölümüyle Papa olması ile şehirdeki şenliklerle birlikte gerçekleşen genel afı son bulmuştur. Machiavelli Roma elçiliğine atanmış eski iş arkadaşı Francesco Vettori ile yazışmalarından artık bu yeni hükümette bir iş elde edemeyeceğini anlayarak kendini San Casciano yakınlarındaki çiftliğine kapamıştır. Bu çiftlikte hayatını Vettori'ye yazmış olduğu 10 Aralık tarihli ünlü mektupta ifade ettiği gibi diplomatik deneyimleri ve tarihten çıkardığı dersler üzerine düşünmek ve onları bir sistematik değerlendirmeler bütünü haline getirmeye çalışmak üzerine düzenlemiş ve bu dönemin ürünü **Prens (Il Principe/ De principatibus)** olmuştur (1513). 26 bölümden oluşan bu eserde *prensliklerin türleri, nasıl elde edildikleri, nasıl elde tutuldukları ve*

olduğunu savunduğu **Parole da dire sopra la provvisione del danaio** (1503) adlı kısa yazıları bulunmaktadır. Baldi, Giusso, Razetti, Zaccaria, a.g.e., s.209.

¹⁴⁹ De Grazia, a.g.e., s. 32. Öte yandan Guarini Machiavelli'nin hükümetteki görevinden çıkışına dek şehrin anayasal sorunlarıyla ilgilenmemiş olmasını bu tarafsız konumuna bağlamaktadır. Guarini, a.g.e., s. 22.

¹⁵⁰ Palleschi ler artık hükümeti ele geçirmek için elinde şans olan Medici'nin destekleyicisiydiler. De Grazia, a.g.e., 161.

*neden kaybedildikler*¹⁵¹i üzerinde durmuş ve döneminden bugüne dek tartışıl原因en “virtù” ve “fortuna” kavramlarını bir anlamda yeniden yaratmıştır.¹⁵² Eserin son bölümünde ise Floransa’nın ve İtalyan şehir devletlerinin içinde bulundukları politik düzensizlikten yakılarak İtalya’nın artık kurtarıcısını beklediğini belirtmiştir. Machiavelli bu eserini Medici hükümetinde görev alabilmek amacıyla öncelikle Giuliano de Medici’ye daha sonra ise Lorenzo de Medici’ye ithaf etmiş (1515) ancak Medici hükümeti tarafından şüphe ile değerlendirilmekten kurtulamamış¹⁵³ ve hükümet içinde bir iş bulma arzusu karşılıksız kalmıştır.¹⁵⁴

Machiavelli’nin Medici hükümeti içindeki diplomatik kariyerinin sona erdiğini anlaması onu Cosimo Rucellai’nin Floransa’nın dış mahallelerinin birinde olan bahçelerinde düzenli olarak biraraya gelen bir hümanist ve edebiyat grubuna katılmaya itmiştir. Floransa toplumunun seçkin hümanistlerinden oluşan bu grubun içindeki tartışmalar hem edebi hem de politik bir nitelik taşımaktadır. Bu grup içinde bir yandan Latince ve İtalyanca’nın edebi değerleri tartışılıp, oyunlar sahnelenmekte diğer yandan ise Medici “tiranlığı” eleştirilerek¹⁵⁵ cumhuriyetçi değerler savunulmaktadır. Nitekim Orti Oricellari’nin Machiavelli üzerindeki etkisi, hükümetteki diplomatik misyonlarının ona yazdırdığı yazılardan farklı olarak, **Savaş Sanatı (Arte della Guerra)**¹⁵⁶ ve onun

¹⁵¹ Bkz Francesco Vettori’ye yazılmış 10 Aralık tarihli mektup. file:///DI/biblio/intro054.htm.

¹⁵² Bu ifadenin kullanılmasının nedeni bu kavramı kullanırken hümanist gelenekten gerçekleştirdiği kopuştur.

¹⁵³ Prezzolini Lorenzo de Medici’ye Machiavelli’nin kitabını aldığı aynı gün içinde iki av köpeğinin de hediye edildiğini, Medici’nin köpekleri hediye eden kişiye bir teşekkür mektubu yazmasına rağmen Machiavelli’nin kitabıyla ilgilenmediğini aktarır. Prezzolini, a.g.e., s. 148.

¹⁵⁴ Skinner Machiavelli’nin bu eserle Medici hükümetinin güvenini kazanmak istemesinin “onun normalde obejektiv olan düşüce standartlarını zayıflattığını” ifade eder. “Zira Prens’in 20. bölümünde, büyük bir umutla, ‘yeni yöneticilerin, yönetimlerinin başlangıcında tehlikeli olarak değerlendirilen insanlara oranla çok daha fazla sadakat ve yardım bekleyebileceklerini’ yazmaktadır. Bu yaklaşım sonradan Discorsi adlı eserinde yazdıklarıyla keskin bir tezat oluşturduğu için Machiavelli’nin bu noktada tahlillerinin bazı özel yakarmalar içerdiğini düşünmemek elde değil; hele de başkalarıyla kıyaslandıklarında ‘bir önceki yönetimden hoşnut olan kişilerden’ her zaman ‘daha fazla yarar’ sağlanabileceğini ‘tüm hükümdarlara özellikle hatırlatmak isterim’ diyerek bu arzusunu tekrar tekrar belirtmesi dikkate alındığında.” Skinner, a.g.e., s. 39.

¹⁵⁵ Skinner’ın aktardığı üzere grubun bazı üyeleri Medici yönetiminin öylesine güçlü muhalifleri olmuşlardır ki 1522 yılında Kardinal Giulio de Medici’yi hedef alan komplonun içine çekilmiş, grubun üyelerinden Jacopo da Diacceto infaz edilmiş, Zanobi Buondelmonti, Luigi Alamanni ve Brucioli sürgün edilmiş ve grubun toplantıları sona ermiştir. Skinner, a.g.e., s. 76.

¹⁵⁶ Bu eserde Prens’te XII ve XIV. başlıklar altında tartışılan askeri öneriler yeniden ele alınmıştır. Eserin ana konusu bir devletin zayıf noktası olarak görülen paralı ordular olmuş, *civic militia* savunularak antik Roma’nın askeri düzeninden örnekler verilmiştir. 7 kitaptan oluşan ve 1521’de Floransa’da basılan bu

siyaset felsefesi alanındaki özgün çalışmalarından olan **Discorsi sopra la Prima Deca di Tito Livio**¹⁵⁷ ve Machiavelli'nin edebi eserleri¹⁵⁸ (**La Mandragola, I Canti Carnascialeschi, Favola, Belfagor Arcidaivolo, La Clizia, La Vita di Castrucio Castracani**) üzerinde kendini göstermiştir.¹⁵⁹

Grubun toplantılarını yöneten Cosimo Rucellai ile 1522 komplosuna karışmış olan Buondelmonti'ye adanmış olan **Discorsi Sopra La Prima Deca di Tito Livio** Machiavelli'nin Orti Oricellari grubu içinde sahip olduğu siyasal düşüncelerin bir ürünü olmuştur. 1513'te yazılmaya başlanıp 1517'de tamamlandığı varsayılan **Discorsi** de Eski Romalı tarihçi Titus Livius'un Roma tarihini anlatan 142 kitaplık eserinin ilk on kitabı, yani Roma Cumhuriyeti'nin başlangıcından İ.Ö. 293'e kadar olan bölümü üzerinden cumhuriyet rejimi tartışılmıştır. Machiavelli'nin siyasal özgürlük kavramının anlaşılmasında en açık kaynak olarak ele alınabilecek olan bu eserin ilk kitabında genel olarak Roma'nın nasıl krallık yönetiminden kurtularak cumhuriyetçi bir özgürlük sistemi altında ihtişama doğru ilerlediği, ikinci kitapta Roma'nın askeri bir güç olarak gelişmesinin halkının özgürlüğünü korumasında nasıl destek olduğuna ve son olarak üçüncü kitapta Roma'nın ihtişamına katkıda bulunmuş kişilerin eylemlerine ve bu eylemlerin uzun süreli siyasal özgürlüklere olan etkisi ele alınmıştır. Bu eseriyle Machiavelli'nin amaçladığı "cumhuriyetin ulaştığı bu egemenliğin nasıl başarıldığı"dır,

eser yazılış tarzı ile Orti Oricellari'deki tartışmaları yansıtmaktadır: Nitekim eserdeki tartışmanın geçtiği mekan Oricellari'nin buluşma mekanı, konuşmacı kişiler ise bu grubun üyelerinden seçilmiş kişilerdir.

¹⁵⁷ Bu eserle birlikte anılması gereken diğer iki eser ise 1520 yılına ait yeni bir Floransa yönetimi teklifi amacıyla yazılmış **Discursus Florentinarum Rerum** ve **Discorso o dialogo intorno alla nostra lingua** adlı metinlerdir.

¹⁵⁸ Dönemin özelliklerinden biri de Cancelleria memurlarının edebi eserler vermeleri ve bu yönde cesaretlendirilmeleri idi. De Grazia Machiavelli'nin *terza rima* ölçüsüne bağlı olarak yazdığı, hırs (ambizione), nankörlük (ingratitude), talih (fortuna) ve fırsat (occasione) konuları üzerine yazmış olduğu dört kısa şiirden bahseder ve bunların aralarında en güçlüsünün hırs üzerine olan olduğunu belirtir. De Grazia, a.g.e., s. 74. Nitekim bu şiirde Machiavelli Tanrı'nın yıldızları, gökyüzünü, maddeleri, ışığı ve insanı yarattığını (...) bilinmeyen bir gücün yeryüzüne insanı barış ve huzurdan yoksun kılacak iki gazap gönderdiğini, nankörlük ve kıskançlık, ve sonradan kötülüğün başladığını anlatmaktadır. İncilden esinlenerek yazılmış bu dizeler Machiavelli'nin siyasal eserlerinde ısrarla altını çizeceği "piu pronti al male che al bene" yani iyilikten çok kötülüğe daha hazır insan doğasının ortaya çıkışını edebi bir temelde ele alıyor gibidir.

¹⁵⁹ Bu eserler arasında La Mandragola'nın 1500lerin en başarılı komedyası olduğu iddia edilmektedir. 1518 yılında yazılmış olduğu tahmin edilen bu eserde Machiavelli yalnızca ekonomik çıkarların, kurnazlığın ve sahtekarlığın hakim olduğu ve bunlar dışında herhangi bir ahlaki prensibin geçerli olmadığı bir ortam tasvir etmektedir. Dolayısıyla bir yandan toplumun içinde bulunduğu yozlaşma diğer yandan ise bu toplumun içinde değişmekte olan erdemler tartışılmıştır. Baldi, Giusso, Razetti, Zaccaria, a.g.e., s.221.

dolayısıyla yüzü klasik tarihe dönük her hümanist gibi Machiavelli de Roma'nın ulaşmış olduğu başarının nasıl elde edildiğini klasik tarih üzerine yapılan bir çalışmayla keşfederek kendi çağı içinde bu başarının yeniden yaşanabilmesi umudunu taşımıştır. Bu eserin son kitabında Machiavelli Roma tarihi üzerine yapmış olduğu çalışma üzerinden Floransa'yı değerlendirmektedir. Prato yenilgisi, Floransa'nın kuşatılması, cumhuriyetin yıkılıp Medici tiranlığının tesis edilmesini engellenebilir felaketler olarak değerlendirmiş ve kendisinin de hizmet etmiş olduğu rejimin yanlışlarını ortaya koymuştur: Floransalılar "Romalıların askeri işlerinde başvurdukları yöntemleri rahatlıkla görebilir" ve "onların örneklerini izleyebilirlerdi." Halbuki Floransalılar ve Floransa'nın liderleri tarihin derslerini yeterince çalışmamış ve bunun sonucu olarak cumhuriyete zarar verip, Floransa'nın itibarına gölge düşürmüşlerdir.

Discorsi'nin tamamlanmasından bir süre sonra Lorenzo de Medici'nin ölümü ile Floransa'nın yönetiminin Kardinal Giulio'ya geçmesi (1519) Machiavelli'nin sonunda 1520 yılında Medici sarayına girmesi ve aynı yılın kasım ayında Floransa tarihini yazmak üzere görevlendirilmesi ile sonuçlanmıştır.¹⁶⁰ 1521 yılında Capri şehrine küçük bir görev için davet edilmiş ve bu yıl içinde Papa adına şehrin yönetimini elinde bulunduran Francesco Guicciardi ile olan dostluğu başlamıştır. 1523 yılında Clemente VII adıyla Papa olan Kardinal Giulio de Medici'ye 8 kitaptan oluşan **İstorie Fiorentine** (Floransa Tarihi) nin elyazmalarını sunmuş ve bu eseri onun adına ithaf etmiştir. Eserin giriş bölümünde "yazılarında gerçeği çarpıtmadan herkesi memnun etmeye çalışmışsa da bunun mümkün olmadığını, çünkü Clemente VII döneminde olup bitenleri anlatırken çok sayıda kişiye hakaret etmenin kaçınılmaz olduğunu bildirmiştir." **İstorie Fiorentine**'yi oluşturan sekiz kitapta Roma İmparatorluğu'nun yükselişinden Lorenzo de Medici'nin ölümüne dek (1492) Floransa şehrinde ve şehrin dışında olup bitenler anlatılmış ve Floransa'nın özgürlüğünü yitirmesi yanlış dış politikalar ve iç kavga ve düşmanlıklarla açıklanmıştır.

¹⁶⁰ Skinner Machiavelli'nin bu görevi elde edebilmesini Arte della Guerra'yı ithaf etmiş olduğu Lorenzo Strozzi'nin Kardinalin arkadaşı olmasına bağlamaktadır. Skinner, a.g.e., s. 113.

İstorie Fiorentine'yi izleyen yıllarda Machiavelli Romanya ve Emilia'da Guiciardini ile beraber gerçekleştireceği küçük askeri ve diplomatik misyonlar elde etmiştir. Ancak bu durum 1527 yılında Roma'nın imparatorluk güçleri karşısında düşmesi ve Floransa'daki halkın desteğini yitirmiş olan Medici hükümetinin yıkılmasıyla son bulmuştur. Aslında Anti-Medici bir nitelik taşıyan Orti Oricellari grubunun bir üyesi olan ve **Discorsi**'de son derece açık bir biçimde cumhuriyetçi değerleri savunan Machiavelli yeni kurulan cumhuriyetçi yönetim tarafından son altı yıl boyunca maaşı Medici tarafından ödenmiş bir tiranlık taraftarı olarak görülmüş ve ona yeni yönetimde herhangi bir görevin verilmesi söz konusu olmamıştır. Bu dönem Machiavelli için artık umutsuz ve kısır bir hal almış, edebi ya da siyasi açıdan bir ürün doğurmamış ve iki yıl sonra (27 Haziran 1527) ölerek Santa Croce mezarlığına gömülmüştür.

Bugün Machiavelli'nin siyasal düşüncelerinin en net okunabildiği eserler olan **İl Principe** ve **Discorsi Sopra la Prima Deca di Tito Livio** düşünürün hayatı boyunca el yazmaları olarak dolaşmış ve ancak 1531'de basılmışlardır. Bugün bu iki eser arasındaki bağlantı Machiavelli çalışan uzmanlar tarafından zaman içinde yinelenerek çeşitlenen bir tartışma noktası oluşturmuştur. Her ne kadar bu çalışmanın içeriği içinde bu tartışmalara yer verilemeyecek olsa da Machiavelli'nin hayatına ve bu dönem içinde Floransa ve İtalyan şehir devletlerinin gelmiş oldukları duruma bakıldığında Skinner'ın açıklaması son derece kabul edilebilir görünmektedir: Prens güvenlik kavramı üzerinde, **Discorsi** ise özgürlük kavramı üzerinde yoğunlaşmış yapıtlardır.¹⁶¹ Ancak her iki eserde de takip edileceği üzere *virtù* ve fortuna gibi Machiavelli'nin siyasal fikirlerini üzerinden inşa ettiği kavramlar aynı amaca hizmet ederek, belli bir paralellik göstermiş, Prens'te İtalyan şehir devletlerinin içinde bulundukları politik krizden acil olarak kurtulmanın yolu olarak prensin yani yalnızca bir kişinin sahip olduğu bir *virtù* tasvir edilirken, **Discorsi**'de şehrin egemenliği ve zenginliğinin onun özgürlüğüne bağlı olduğu ifade edilerek bu özgürlüğün güvene altına alınmasının bir yolu olarak yurttaşlığa dayalı erdem (*virtù comune*) önerilmiştir.

¹⁶¹ Skinner, **Foundations...**, s. 158.

Bu bölüm boyunca Machiavelli'nin siyasi fikirlerini şekillendirecek olan Floransa'nın ekonomik ve siyasal hayatı mercek altına alınmış, özgürlük fikrinin içinde yeşerdiği hümanist geleneğin Floransa'ya özgü yapısı ele alınmıştır. Bir sonraki bölümle Machiavelli'nin eserlerinde, özgürlük düşüncesinin nasıl ele alındığı üzerinde yoğunlaşılacak, bunu yaparken ilk olarak Floransa'ya özgü hümanizmin içinde barındırdığı özgürlük anlayışı ve Machiavelli'nin bu anlayıştan devraldığı noktalar belirtilecek, ikinci olarak ise Machiavelli'nin özgürlük anlayışı bağlamında cumhuriyetçilik düşüncesi ve eserlerinde özgürlüğün işlenişi ele alınacaktır. Bu analiz Machiavelli'nin özgürlük anlayışının antik ve modern özgürlük, negatif ve pozitif özgürlük tartışmaları içinde yansıdığı yeri ortaya koyma çabası ile sona erecektir.

4. NİCCOLO MACHİAVELLİ’NİN SİYASAL DÜŞÜNCESİNDE ÖZGÜRLÜK FİKRİ

Machiavelli’nin siyasal düşüncesi içinde özgürlük kavramını çözümleyebilmek ancak onun siyasal dilini paylaştığı zaman ve mekanla bir arada ele alındığı takdirde mümkün olabilir. Bu bölüme gelinceye dek Rönesans, hümanizm, İtalyan şehir devletleri, Floransa ve Floransa’ya özgü sosyal, ekonomik ve düşünsel yapı özetlenerek bu amaca bir ölçüde yaklaşılmış olsa da 16.yy’da Floransa’da özgürlük düşüncesinin sahip olduğu anlamı açıklayabilmek ancak onun içinde biçimlendiği dönemin hakim siyaset anlayışının ortaya koyduğu kavramlar dahilinde mümkün olabilecektir. Dolayısıyla bu bölümde ilk olarak yapılacak olan Machiavelli dönemi Floransa’sının siyasal dilini çözmeye çalışmak ve köklerinin izini sürmek ve ardından Machiavelli’nin bu dilin içinden konuştuğu noktaları aydınlatmaktır.

4.1.ÖZGÜRLÜĞÜN FLORANSALI TEMELLERİ

16.yy’ın başlarında Floransa’ya bakıldığında retorik, felsefe ve tarihin hala Aristo ve Çiçero yorumlarının hakimiyeti altında olduğu görülür. Bu türden yorumlamaya göre sivil bir topluluk, Çiçero’nun da dediği gibi, aynı kanun altında yaşayan bir insanlar topluluğu olarak ele alınır ve buna göre siyaset bir *respublica*¹⁶²’yı yani hukukun üstünlüğü altında ortak iyi (bene comune) için beraberce yaşayan eşit ve özgür bir yurttaşlar topluluğunu reform etme, koruma ve kurumsallaştırma sanatıdır.¹⁶³ Bu

¹⁶² Bugün cumhuriyet olarak adlandırdığımız *respublica* kavramı M.Ö 510-2 tarihleri arası Roma devletine, o dönemki idare şeklini krallıktan (*regnum*) ayırmak için kullanılmıştır. Amme malı yani ammeye ve devlete ilişkin vazife ve menfaatlerin toplamı anlamına gelmektedir. Bkz.: Ziya Umur, **Roma Hukuku Lügatı**, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1983.

¹⁶³ Colish’in belirttiği üzere Floransa’da varolan cumhuriyetçi düşünce geleneğinin vurgusu zaman içinde değişmiştir. 1300lerde cumhuriyetçi prensip Guelfism terimleriyle savunulurken 400lerin başında Leonardo Bruni onu sanat ve edebiyatı canlandırdığı teması üzerinden ve Aristocu etik terimlerle inşa etmiştir. 1400lerin sonunda ise Savonarola onu Hristiyan ahlakçı bir reforma tabi tutmuştur. Bu değişikliklere rağmen cumhuriyetçilik taraftarları Floransa cumhuriyetini anayasal terimlerle tahayyül etmişler ve katılımcı hükümet olarak tanımlamışlardır. Bazı durumlarda onu siyasal eşitlikle denk tutmuş ve Machiavelli gibi tanım ve siyasal gerçeklik arasındaki karşıtıktan endişelenmeden Floransa hükümetini nitelemesinden çekinmemişlerdir. Bkz. Marcia L. Colish, “The Idea of Liberty in Machiavelli”, *Journal of the History of Ideas*, Vol. 32, no. 3, 1971, s. 324-350, s. 344.

bağlamda siyasal ya da sivil insandan anlaşılan ortak iyiye, dürüstlük, adalet, cesaret ve ölçülülükle hizmet eden yurttaşdır. Siyasal insanın ve siyasetin bu tanımı Floransa siyaset söyleminde derin köklere sahip olmuştur.¹⁶⁴

Siyaset ve hukuk arasındaki ilişki 13. ve 14.yy hukukçuları tarafından geliştirilmiştir. Bu dönemin hukukçuları kanunun öznesinin siyasal bir topluluk içinde yaşayan kişi olduğunu ve kanunun amacının insanları *polis*'e uygun türden bir yaşam sürmeye muktedir hale getirmek yani insanları siyasal yapmak olduğunu savunmuşlardır.¹⁶⁵ Bunun nedenini ise hukukun bireyleri belirli sınırlar içinde hareket etmeye ve diğer yurttaşların özgürlüklerine saygı göstermeye zorlaması olarak belirtmişlerdir. Dolayısıyla hukuk *civitas*¹⁶⁶ı canlı tutan yurttaşları yaratmaktadır ve politik ya da sivil yaşamak (*vivere politico o civile*) aynı kanun ya da adalet altında yaşamak anlamına gelmektedir. Ayrıca siyasetin de hukukun da amacı iyi yurttaş olduğundan ikisi de aynı amaca hizmet etmektedirler: sivil topluluğun korunması. Siyasetin ve hukukun biraradalığı dönemin yurttaşlığa dayalı hümanist düşüncesinin temel ayakları haline gelmiştir.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Violi, a.g.e., s. 43.

¹⁶⁵ Politik insanı sivil bir toplulukta yaşayan kişi olarak tanımlama geç Ortaçağ hukukçularında da görülür.

¹⁶⁶ “Civitas: Bir şehir hudutları dahilindeki müşterek hayat içinde teşkilatlanmış, hukuken hür insanlardan kurulu bir devlet topluluğudur. Romalıların civitası ,ile bugünkü şehir, devlet, cité, medine gibi sözlük karşılıkları arasında münasebet tam değildir. Roma’da vatandaş olmak bugün bir devletin tabiyetinde bulunmak gibi değil, müşterek bir hukuk altında toplanmış bir şirketin azası olmak gibi bir şeydi. (Quod est civitas, nisi iuris societas? Civitas hukuki bir ortaklıktan başka nedir? Cicero, de Ret., I. 49) Çiçero’nun sözünden de anlaşıldığı üzere, civitası teşkil eden topluluğun başlıca iki vasfı vardır: Bir taraftan devleti teşkil eden fertlerin hepsi, devlet hayatına doğrudan doğruya iştirak ederler, diğer taraftan fertler devlet hayatlarına olan iştiraklerini hukuki bir teşkilat vasıtasıyla yaparlar.

Civitas’ın Latin kaynaklarında 3 muhtelif tarifi bulunur:

1) Bir birlik halinde teşkilatlanmış civis, devlet olarak muhtar ve müstakil bir topluluk içinde yaşayan “hür fert”, şehir devletine bağlı kişi topluluğudur. Yani yanyana yaşaması ile meydana gelmiş bir toplam değil, teşkilatlanmış, kendi kendini idare eden hukuki bir topluluğu ifade eder.

2) Civislerin hukuki durumudur.

3) Civislerin çoğunlukla ikamet ettikleri yer.

Civitas’ın içinde taşıdığı bu üç anlamı Latinler fark ettikleri için “civitas hem bir yeri yani şehri, hem orada yaşayanların hukuki durumunu, hem de insanların kurduğu topluluğu belirtir” demektedirler. Dolayısıyla civitas dendiğinde bu zengin muhteva anlaşılmalıdır”. Bkz.: Ziya Umur, a.g.e., s. 5, 10, 12.

¹⁶⁷ Coluccio Salutati De nobilitate legum et medicinae adlı diyalogunda “siyaset ve hukuk aynı şeydir” demiştir. “Siyasal mantığın görevi insan dünyasına adalet, orantı ve ölçü getirmektir ki bu görevi siyasal mantığın düzenlenmesi olan kanunlar yapar.” Aktaran Violi, a.g.e., s. 46.

Ancak politik hayat tam olarak cumhuriyetçi yönetimle aynı şey değildir, politik hayatı desteklemeye en eğilimli hükümet biçimi olarak kalıtsal monarşi dahi önerilebileceği gibi (Aegidius Romanus'un yaptığı gibi) 1400lü cumhuriyetçi teorisyenler politik hayatı cumhuriyetçi yönetim ya da monarşi, aristokrasi ve halk yönetiminin erdemlerini bir araya getiren karma yönetimle eş tutmuşlardır. Bu düşünürler önerdikleri yönetim biçimlerinde farklılaşmalarına rağmen tek bir fikir etrafında birleşmektedirler: bu ilke de politik hayatın tiranlığın karşısında olmasıdır. Çünkü tiranlık hukukun üstünde olması nedeniyle politik yaşamın yaşamsal gerekliliklerine zarar verir. **De Tyranno** adlı eserinde Coluccio Salutati bu noktayı açık bir şekilde vurgular: “Monarşik yönetim ‘politik’ olarak adlandırılabilse de tiranlık adlandırılmaz, çünkü politik bir yönetim (principatus politicus) otoritenin kanunlarla sınırlandırıldığı bir yönetimdir.”¹⁶⁸

Ele alınması gereken diğer bir nokta ise politik hayat ile özgürlük arasındaki bağlantıdır. 14.yy hukukçuları ve filozofları için politik özgürlüğün esas özelliği bağımsızlıktır (indipendenza), yani imparatorun isteğinden bağımsız olarak bir şehrin kendi kanunlarını koyabilmesidir. Politik özgürlüğü bağımsızlık olarak yorumlayan hukukçuların kaynağı Roma Hukuku’dur. Burada özgür bir insanın (persona sui iuris) statüsü başka bir insanın üstünlüğüne bağlı olmamak yani başka bir kişiye bağımlı olan köleliğin (alieni iuris) tersi olarak yorumlanmıştır.¹⁶⁹ Birey eğer kişisel ve politik haklara sahipse özgürdür, bu nedenle bir halk ya da şehir kendi kanunları altında yaşıyorsa (suae leges) özgürdür. Örneğin Bartolus of Saxoferrato’ya göre;

“özgür bir şehir herhangi bir üstün güç tanımaz (civitas quem superiorem non recognoscit) bu nedenle halkı da özgür bir halktır (populus liber). Dolayısıyla daha yüksek bir otoriteyi tanımayan özgür bir halktan oluşmuş olan şehir, kendi toprakları üzerinde tıpkı İmparator’un kendi topraklarında olduğu gibi yasama güçleriyle donatılmıştır, yani şehir kendi kendinin prensidir (civitas sibi princeps).”¹⁷⁰

¹⁶⁸ Salutati’dan aktaran Viroli, a.g.e., s. 117.

¹⁶⁹ Status libertatis yani özgürlük “ hukuksal özneler olmak, yani köle olmamak” anlamına gelmektedir. Bu anlamda özgürlüğü oluşturanlar:özgür bir anneden doğmak (ingenui) ve manumissio, kölelikten özgürleştirilmiş olmak (libertini affrancati) iken özgürlüğü sona erdiren etmenler; yabancı halkların altında savaş esirliği (captivitas) ve normatif hükümler, cezalar olmaktadır. M.R. Venittelli, V. Crasto, **Dizionario Giuridico Romano**, Napoli: Edizioni Simone, 3.Edizione, 2003.

¹⁷⁰ Saxoferrato’dan aktaran Viroli, a.g.e., s. 119.

Şehrin özgürlüğü gibi birey olarak yurttaşların da özgürlüğü diğer insanların iradesinden bağımsızlık olarak tasvir edilmiştir ve bu koşul sadece insanların değil kanunların üstünlüğünde gerçekleşebilir. Bu nedenle bağımsız bir şehir içinde gerçek bir politik hayatın varlığı yurttaşlar için özgür olmanın ilk koşuludur. Ancak bağımsız bir halkın kendi kanunları altında yaşaması özgürlüğün koyduğu kısıtlamaların kabul edilmesi anlamına da gelir. Bu noktada da Floransalı hümanistler Romalı öncüllerini izlemektedirler: Nitekim Coluccio Salutati Nisan 1369'da Niccolodio Bartolomei'ye yazdığı bir mektupta “özgürlük tatlı bir kısıtlamadır (*dulce libertatis frenum*)” demektedir.¹⁷¹ 1400lerin ikinci yarısında aynı prensip Medici yönetiminin muhalifleri tarafından da tekrarlanır. Alamanno Rinuccini Ricordi adlı eserinde şöyle yazar: “Özgürlük içinde yaşamayı dileyen bir cumhuriyet (*vivere in libertà*) hiç bir zaman bir yurttaşın kanunlardan daha güçlü olmasına izin vermemelidir.”¹⁷²

Yurttaşların bu “tatlı kısıtlama” içinde özgür yaşayabilmeleri için kanunların adil olması gerekir ve bu koşulu sağlamanın yolu, önceliği prensin, sosyal bir grubun ya da bir hizibin çıkarlarına değil, ortak iyiye (*bene comune*) vermektir. Bu tartışmanın temeli Aristo'nun savunmuş olduğu siyasal iynin (*bonum politicum*) bireysel olandan daha yüce ve asil olduğu fikrine dayanmaktadır. Floransalı hümanistler de aynı noktadan yola çıkarak *respublica*'da ortak çıkarların özel çıkarlardan önce geldiği ve bunun kendi kendini yöneten bir topluluk olduğu ve sadece bu türden bir topluluk içinde bireylerin mutlu olup gerçek bir insan hayatı yaşayabileceğini savunmuşlardır. Çünkü en değerli ortak iyi insanların kendilerine yetebildikleri ve ahlaki mükemmelliği elde edebilecekleri bir sivil topluluktur.

Floransalı cumhuriyetçi teorisyenlere göre ortak iynin önceliğinin sağlanması ancak egemenlik yurttaşlara ait olursa gerçekleşebilir. Leonardo Bruni **Laudatio Florentinae Urbis** (Floransa şehrine övgü) adlı eserinde sadece öz-yönetime sahip cumhuriyetlerin

¹⁷¹ Salutati'den aktaran Viroli, a.g.e.,s. 119.

¹⁷² Rinuccini'den aktaran, Viroli, a.g.e., s. 120.

ortak iyiye teşvik eden kanunlar ortaya koyduklarını ve böylece gerçek bir sivil hayatın ve gerçek özgürlüğün tamamen yaşanmasını sağladıklarını savunmuştur.¹⁷³

Politik özgürlüğün bu kavramsallaştırılmasının sonucu kanun önünde özgürlüğe, cumhuriyetçi yönetime eşit koşullarda katılma özgürlüğünün eşlik etmesi gerekliliği olmuştur. Politik özgürlük ve cumhuriyetçi yönetim arasındaki bu bağlantı Poggio Bracciolini tarafından da Milan Düküne 1438 tarihli bir mektupta belirtilmiştir: “ne birey olarak yurttaşlar ne de aristokratlar şehri yönetir, tüm halka devlet dairelerine eşit girme hakkı verilmiştir.”¹⁷⁴ Bu nedenle cumhuriyetçi öz-yönetim teorisyenleri için politik özgürlüğün yaşamsal bir boyutu da kişinin ortak iyiye hizmetleri ve erdemi doğrultusunda kamu görevlerine atanması ile beraber kamu tartışmalarına katılma özgürlüğü olmuştur. 14.yy hümanistlerinden Leonardo Bruni bu konuyu şu sözleriyle ele alır:

“Eşit özgürlük herkes için vardır, kamusal onurlar kazanma ve devlet dairelerinde yükselme umudu herkes için aynıdır, yeter ki çalışkan olsunlar ve doğal yetenekleri olsun, akli başında ve saygıdeğer bir hayat sürsünler. Çünkü şehrimiz vatandaşlarından erdem ve dürüstlük talep eder. Bu özelliklere sahip herkes cumhuriyeti yönetmek için asil doğmuş sayılır. Bu gerçek özgürlüktür, bu bir şehirdeki eşitliktir: biri tarafından şiddete uğramakta korkmamak ve yurttaşlar arası eşitliğin tadını çıkarmak.”¹⁷⁵

Kamu tartışmalarına katılma özgürlüğü konusu ise Alamanno Rinuccini tarafından **Dialogo** adlı eserinde şöyle vurgulanmıştır:

“eğer yurttaşlar korku, yozlaşma ya da herhangi bir nedenle düşündüklerini söylememeye zorlanıyorlarsa bir cumhuriyet özgür sayılmaz, (...) özgür bir cumhuriyette yurttaşlar kamu konseylerinde açık tartışmalara girerler oysa tiranlıkta soğuk bir sessizlik her yere hükmeder.”¹⁷⁶

¹⁷³ Bruni'den aktaran Viroli, **a.g.e.**, s. 120

¹⁷⁴ Bracciolini'den aktaran Viroli, **a.g.e.**, s. 120.

¹⁷⁵ Bruni'den aktaran Coleman, **a.g.e.**, s. 231.

¹⁷⁶ Rinucci'den aktaran Viroli, **a.g.e.**, s. 121.

Bu özgürlük cumhuriyet yurttaşları için oldukça değerlidir çünkü onlara hem yönetim ile ilgili hırslarını tatmin etme ve hem de en iyi ahlaki ve entelektüel niteliklerini geliştirme şansı vermektedir.

Son olarak iyi düzenlenmiş bir cumhuriyet yurttaşların katılımını yurttaş erdemini ödüllendirerek ve en yüksek görevlerin ortak iyiye en iyi hizmet verenlere verildiğini garantileyerek cesaretlendirmelidir. İyi bir politik ve sivil düzenin adil olabilmesinin yolu erdem üzerinden temellenmiş bir onur hiyerarşisine sahip olmasından geçer ve ancak bu şekilde özgürlük etkili bir biçimde korunabilir.¹⁷⁷

Aristo ve Çiçerocu literatür ve 13. ve 14.yy hukukçularının çalışmaları 16.yy Floransalı hümanistlerin beslendikleri kaynakları oluşturmuşlar ve sonuç olarak ortaya yukarıda kısa bir biçimde gösterildiği üzere politika, politik hayat, politik insan, kanunlar, eşitlik ve özgürlüğün birbirine ayrılmaz bağlarla bağlandığı siyasal bir dil ortaya çıkmıştır. Bu dilin kısa özetinin bu çalışma içindeki yeri Machiavelli'nin eserlerinde tartışmış olduğu özgürlük (libertà) kavramının ana hatlarıyla bağlanmış olduğu siyasal geleneği göstermektedir.

4.2. MACHIAVELLİ'NİN HÜMANİZME BORCU

Machiavelli'nin siyasal düşüncesi yukarıda bahsedilen siyasal dilin kavramlarıyla örülüdür. *Vivere politico* ya da *vivere civile* ile ortak iyi ve hukukun üstünlüğü üzerine temellenmiş sivil bir topluluğu tanımlar ve kanunların insanları ortak iyiye zorlayarak, politik hayatın gereklerine uygun olarak diğer yurttaşlara zarar vermesinden uzak tuttuklarını savunur. Bilge bir kanun koyucu tüm kanunları “insanların kötücül olduklarını” varsayarak ve fırsat bulduklarında her zaman kötücüllükle hareket

¹⁷⁷ Bu konu ile ilgili olarak Coleman hümanistlerin Çiçero idealleriyle çizmiş oldukları bu cumhuriyet idealinin hükümette karar alma mekanizmalarına dahil olma anlamında aslında bir *governo stretto* ya da *largo* (geniş ya da dar hükümet) olarak adlandırılabilir monarşi anlamına geldiğini belirtir. Ancak daha da ilginç olan bu yurttaşlığa dayalı hümanizmin yarattığı siyasal dilin kullanımının elitlerin elinde olması dolayısıyla örneğin Medici hükümeti göreve geldiğinde bu elit hükümetin içerdiği despotik eğilimi eleştirenlerin yine aristokratlar olmasıdır. Coleman, a.g.e., s .239.

edeceklerini düşünerek oluşturmalıdır. Bu nedenle kanunlar gereklidir ve bir kere konulduklarında ayrıcalıklara ve ayrımcılığa izin verilmeden itaat edilmesi sağlanmalıdır. Machiavelli kanunların insanlar üzerindeki olumlu etkilerini savunduğunda bahsedilen geleneksel siyasal söylemin içinden konuşmaktadır:

“(…) Kişiler gereklilik (necessita) olmadan asla iyi bir şey yapmazlar; fakat seçme özgürlükleri olduğunda ve hoşlarına gideni yapabileceklerinde, karmaşa ve düzensizlik her yere yayılır. Bu nedenle açlık ve yoksulluğun insanları çalışkan ve kanunların da onları iyi yaptığı söylenir.”¹⁷⁸

Machiavelli de 14.yy Floransalı cumhuriyetçi hümanistler gibi *vivere civile* ya da *politico*’yu tiranlığın karşısına koyar. Machiavelli’ye göre politik hayatın gereklerini tatmin etmeyen herhangi bir hükümet formu ya tiranlık ya da yozlaşmış bir cumhuriyettir. **Discorsi**’de *vivere politico*’yu tiranlıkla yani kanunlara bağlı olmayan otoriteyle (autorita assoluta) ile karşılaştırır:

“Genellikle insanlar, olandan çok görünenlerden etkilenirler,(…) bu nedenle, eğer yeni magistratuslar eski olanlardan sayı, otorite ve zaman bakımından farklılarsa da en azından aynı ismi taşımalıdır. Söylediğim gibi, krallık ya da cumhuriyet yoluyla (o per via di regno o per via di repubblica) politik bir yaşam (*vivere politico*) düzenlemek isteyen izlemesi gereken yol budur ancak mutlak bir iktidar isteyen (potesta assoluta), ki yazarlar tarafından tiranlık olarak adlandırılır, her şeyi yenilemelidir.”¹⁷⁹

Machiavelli dönemine uygun olarak *vivere politico*’nun temelini hukukun genelliği ve tarafsızlığında görür ve Floransalı cumhuriyetçi teorisyenler gibi sivil ve politik hayatı hukukun önünde eşitlik¹⁸⁰ (aequum ius) ve erdem temelinde olmak üzere devlet dairelerine eşit giriş (aequa libertàs) prensiplerine dayalı olarak görmektedir. **İstorie Fiorentine**’de eşitlik görüşünü bir plebin ağzından şöyle bildirir:

¹⁷⁸ Niccolo Machiavelli, Discorsi Sopra La Prima Deca di Tito Livio, **Opere di Machiavelli** içinde, a cura di Ezio Raimondi, Milano: Edizione di Centenario, 1969. I.Kitap, 3. bölüm. (İzleyen alıntılarda kitap numarası roma rakamları ile, bölüm numarası rakamlar ile gösterilecektir.)

¹⁷⁹ Machiavelli, a.g.e., I, 25.

¹⁸⁰ Machiavelli’nin hukukun önünde eşitlik prensibine yaptığı vurgunun bir nedeni de Viroli’ye göre Machiavelli’nin yaşamış olduğu dönemde Floransa’da yönetimi aileler ve gruplarını gücünü koruma amaçlı ad hoc kanunların geçmesi ya da açıkça varolan yasaları ihlal etmenin yaygın olmasıdır. Viroli, a.g.e., s. 135.

“(…) tüm insanlar aynı başlangıç noktasına sahip olduğundan (...) herkes eşit yaratılmıştır. Soyunduğunuzda hepiniz aynı olduğunuzu göreceksiniz. Onların elbiselerini giydiğinizde ve onlar da sizinkileri giydiklerinde kuşkusuz biz asiller onlar da bizim gibi görüneceklerdir çünkü aramızdaki farkı yaratan sadece zenginlik ve fakirliktir.”¹⁸¹

Dolayısıyla suçlar suçlunun kişisel ya da kamusal özelliklerine bakmadan cezalandırılmalıdır. “Hiç bir iyi düzenlenmiş cumhuriyet (republica bene ordinata) kişinin suçlarını faziletlerine bakarak silmez.”¹⁸² Eğer bu yasal adalet prensibine uyulmazsa politik hayat kısa sürede ortadan kalkacaktır. Çünkü Machiavelli’ye göre gerçek bir politik topluluk iki adalet prensibi üzerine temellenmelidir: bunların ilki yöneticilerin hukukun üstünlüğüne saygı duymaları zorunluluğudur çünkü kanunlara itaat kişinin iktidarını güvenlik altına almada en iyi araçtır, “aksi takdirde prensler kaybetmeye başlayacaklarını bilmelidirler.”¹⁸³ Kanunların ihlali ise hukukun etkinliğine karşı güvensizlik ve korunmasına karşı korku yaratabilir. Bu durum ise yurttaşların kendilerini korumak için hizipler oluşturması ve cumhuriyetin düşüşü ile sonuçlanır.¹⁸⁴ İkinci prensip ise ayrımcılık ve imtiyazlar olmaksızın cezalandırmanın adil bir biçimde gerçekleştirilmesi ve Romalıların uzun bir süre boyunca yozlaşmamış kalmasını mümkün kıldığı gibi sadece erdem temeli üzerinden yurttaşların ödüllendirilmesidir.¹⁸⁵ Tarcov ve Mansfield ile Viroli arasında bu nokta üzerinden şekillenmiş bir tartışma bu prensibin açıklandığı **Discorsi**’nin İkinci kitabının ikinci bölümünden kaynaklanmıştır: “Her nerede nüfus yükseliyorsa bunun nedeni özgürlüğe bağlıdır (...) Her erkek doğacak çocuğunun kölelik yerine özgürlüğün içine doğacağını bilmekle kalmayacak aynı zamanda eğer erdemleri varsa yönetici olma (diventare principi) şansını da elde edeceğini bilecektir.”¹⁸⁶ Machiavelli’nin bu sözleri içinde “diventare principi” ibaresi Tarcov ve Mansfield tarafından “prensler olmak” olarak çevrilerek yurttaşlarının çocuklarının erdem yoluyla prens olmasını umması dolayısıyla Machiavelli’nin cumhuriyetçiliğinin “prensse ve tiransal öğeler barındırdığı” doğrultusunda yorumlanmıştır.¹⁸⁷ Halbuki Viroli’ye göre bu sözlerle göre Machiavelli’nin cumhuriyetçiliğinin tiransal veya prensler öğeler

¹⁸¹ Machiavelli, *İstorie Fiorentine*, III, 13.

¹⁸² Machiavelli, *Discorsi*, I, 24.

¹⁸³ A.g.e., I, 5.

¹⁸⁴ A.g.e., I, 7.

¹⁸⁵ A.g.e., III, 25.

¹⁸⁶ A.g.e., II, 2.

¹⁸⁷ Harvey C. Mansfield, *Machiavelli’s New Modes and Orders*, Chicago: University of Chicago Press, 2001, s. 189-206.

taşıdığını iddia etmek yanlıştır çünkü bu bir çeviri hatasıdır ve diventare principi sözleri ancak “yüksek mevkiler elde etmek anlamında yorumlanabilir.”¹⁸⁸ Gerçekten de diventare principi sözleri cümlelerin akışı ve Machiavelli’nin kullandığı İtalyanca içinde prens anlamından çok “şehrin ileri gelen yurttaşları” anlamını taşımaktadır.

Machiavelli devlet dairelerine eşit giriş prensibini, Roma’da yoksulluğun kişiyi “hiçbir hükümet görevinden ya da onurdan men etmediğini ve erdemin kimin evinde olduğu önemsenmeden arandığını”¹⁸⁹ belirterek savunmaktadır ancak bu sözler yaşamış olduğu dönemin koşullarına uyarlandığında tüm yetişkinlerin ya da en azından o şehirde ikamet eden tüm erkek sakinlerin hükümet dairelerine girmesini savunmak anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla Machiavelli’nin bu prensibi savunmasından çıkarılacak anlam ancak o dönemin koşullarında var olandan daha fazla kişinin hükümet dairelerine girmesini savunduğu olabilir.¹⁹⁰

Döneminin Floransalı hümanistlerinin izlediği yoldan giderek Machiavelli de yurttaşların kamu tartışmalarına katılma özgürlüğünü savunur ve “herhangi bir yurttaşın, halka her yurttaşın lehine ya da aleyhine fikir beyan edebileceği bir yasa önerebildiği” Roma Cumhuriyeti’nden örnek verir. Machiavelli’ye göre “herkesin fikrini ifade etmede özgür olması iyi bir şeydir (...) böylece halk her bir kişinin söyleyeceğini duyduğunda en iyiyi seçebilir.”¹⁹¹

Machiavelli’ye göre *buoni ordini* (iyi kanunlar) ortak iyiyi amaçlayan dolayısıyla *vivere civile* ve *libero* (özgür) için vazgeçilmez olan kanunlardır. *İstorie Fiorentine*’de bir konuşmacıya şu sözleri söyler:

“şehrin kötüye gitmesi tedbir alınarak önlenabilir, yani insanların hırsı frenlenmeli, ayrılıkçı grupların hayatta kalmasını sağlayan kanunlar iptal edilmelidir ve özgür, medeni bir yaşam (*vivere libero e civile*) biçimine uygun kararlar alınmalıdır. İnsanların bunu silahların

¹⁸⁸ Viroli, a.g.e., s. 215.

¹⁸⁹ Machiavelli, *Discorsi*, III, 5.

¹⁹⁰ De Grazia, a.g.e., s. 180-181.

¹⁹¹ Machiavelli, a.g.e., I, 18.

yardımla yapmak zorunda kalmasını beklemeden kanunların iyileştirilmesi yoluyla şimdi yaparsanız memnun olan taraf siz olursunuz.”¹⁹²

Discorsi'de ise Roma imparatorluğunun ‘güçlülerin ortak iyi için değil fakat kendi iktidarlarını artırmak için kanunlar koyduklarında’ yozlaştığının altını çizer.¹⁹³

Vivere politico ile bağlı olduğu yönetim biçimi tartışmasında ise Machiavelli en iyi yönetim biçiminin hukukun üstünlüğünü ve ortak iyiyi garanti altına almaya en eğilimli yönetim biçimi olduğunu düşünür ve bu açıdan farklı türden hükümetlerin özelliklerini tartışır: Politik bir hayat egemenlik kanunlara bağlı olduğu takdirde ister cumhuriyetçi yönetim ister monarşiyle sağlanabilir. Kanunlarla sınırlanmış bir halkın yönetimiyle kanunlara bağlı bir prensin yönetimi arasında karşılaştırma yaptığından ilkinin ikincisinden daha iyi olduğuna inanır, fakat politik hayat için önemli olan egemen ister tek kişi, isterse çok kişi olsun, egemenliğin kanunlar altında varolmasıdır çünkü “hoşuna giden her şeyi yapabilen bir prens deli, hoşuna giden her şeyi yapan bir halk ise bilge değildir.”¹⁹⁴ Ancak bu tartışmanın sonunda tavrını cumhuriyetçi yönetimi savunmaktan yana koyar çünkü

“sadece cumhuriyetlerde ortak iyiye uygun bir biçimde özen gösterilir, çünkü sadece cumhuriyetlerde ortak iyiye dair tartışmalar herhangi bir özel kişiye zarar verdiğine bakılmaksızın ortaya konur. Prenslikte ise tam tersi geçerlidir çünkü prensin kendi çıkarı için yaptıkları genellikle şehre zarar verir ve şehrin çıkarları için yapılanlarsa ona zarar verir.”¹⁹⁵

Görüldüğü üzere Machiavelli için *vivere politico* ve *vivere civile* ancak cumhuriyet içinde gerçekleşebilmektir. Aynı nokta özgürlük düşüncesinde de tekrarlanacağından dolayı atılacak ikinci adım Machiavelli'nin cumhuriyet anlayışını gözden geçirmektir ancak bunu yapmadan önce devlet kavramını nasıl ele aldığına kısaca bir göz atmak gerekir.

¹⁹² Machiavelli, *İstorie Fiorentine*, III, 5.

¹⁹³ Machiavelli, *Discorsi*, I, 18.

¹⁹⁴ A.g.e. , I, 58.

¹⁹⁵ A.g.e. , II, 2.

4.2.1. Machiavelli’de Devletin (lo stato) Anlamı

Machiavelli’nin siyasal düşüncesi boyunca altını çizdiği adalete ve mantığa göre yasama ve yönetme bir dominyon olarak bir devletin varlığını, yani “belirli bir toprak belirli bir halk üzerinde güç kullanma ve denetleme yetkisiyle donanmış bir düzenleme olma özelliğini taşıyan”¹⁹⁶ bir politik bir yapıyı öngörmektedir. Machiavelli’nin cumhuriyetteki görevi süresince üstesinden gelmek durumunda bulunduğu sorunlar Floransa’nın dominyonunun korunması ve genişletilmesi sorunları ve diğer egemenliklerin yeni dominyonları kurmada ya da eski olanları korumada karşılaştıkları sorunlar olduğundan 15 yıl boyunca sanatını çalıştığını söylediği *lo stato*¹⁹⁷ bu türden bir yapıdır.¹⁹⁸

Machiavelli dönemi Floransa’ında *stato* kelimesi bir kişinin tüm şehir üzerindeki egemenliği, Hristiyan etik ve hukuk uyumsuzluğu ve devletin çıkarı ile iş çevrelerinin çatışması anlamlarını içermektedir.¹⁹⁹ Nitekim Machiavelli **İstorie Fiorentine** adlı eserinde bu noktayı doğrular bir biçimde Floransa’nın egemen siyasal topluluğundan değil Cosimo de Medici’nin devletinden (*stato de Medici*) bahsetmiştir. Aynı zamanda Cosimo de Medici’ye “bir şehrin kaybedilmesindenense harap edilmesi yeğdir” sözlerini söyleyerek, şehrin çıkarı ve devletin çıkarı arasında bir ayrım yapmıştır. Cosimo de Medici’nin tek umursadığı kendi egemenliğidir dolayısıyla Cosimo’yu sürgüne gönderenler cumhuriyet yanlıları değil onun devletinin karşısında olan kişiler

¹⁹⁶ Alessandro Passerin D’Entreves, “Devlet Kavramı”, **Devlet Kuramı** içinde, Cemal Bali Akal (der), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2000, s. 194-211, s. 197.

¹⁹⁷ Fredi Chiappelli *Il Principe*’deki birkaç istisna dışında, *stato* kelimesinin herhangi bir yönetim şekli ya da rejimden bağımsız olarak bir halkın bir toprak (territorio) üzerindeki politik organizasyonu olarak tanımlar. Bkz.: Fredi Chiappelli, *Studi su linguaggio di Machiavelli*, Firenze: Le Monnier, 1952, s. 59-68. Bu görüşün karşıtı ise Jack H. Hexter tarafından savunulmuştur: Hexter’a göre *Il Principe* devletin onu oluşturan ya da yöneten bireyleri aşan soyut bir siyasal gövde olarak devlet anlayışını içermez, hatta *lo stato*, en azından *Il Principe*’de sahip olunan, kazanılan, kaybedilen, elde tutulan ya da biri tarafından alınıp götürülebilen pasif bir varlıktır. Machiavelli’nin *lo stato*ya politik yozlaşmanın bir nesnesi olarak bakması *lo statonun* belirtildiği her cümlede gramatik olarak her zaman aktif bir fiilin nesnesi ya pasif bir fiilin öznesi olarak işlev görmesi ile belirtilmiştir Bkz.: Jack H. Hexter, **The Vision of Politics on the Eve of the Reformation: More, Machiavelli and Seyssel**, New York: Basic Books, 1973, s. 150-178. Machiavelli’nin eserlerindeki *stato* nun anlamı geniş tartışmalara konu olmuştur. Ancak bu tartışmaları bu çalışmanın sınırlı çerçevesi içinde vermek mümkün olmamıştır.

¹⁹⁸ Viroli, a.g.e, s. 48-49.

¹⁹⁹ Viroli, a.g.e, s. 49.

olmuşlardır. Nitekim Floransalılara “partiler arasındaki nefretten çok kaybettikleri malları (...) acı vermektedir.”²⁰⁰

Machiavelli’nin, devlet teorisine yeni bir kuramsal temel kazandırdığı, yeni bir siyasal dil ortaya koyduğu söylenemez.²⁰¹ Ancak Skinner’ın da ifade ettiği üzere Machiavelli’nin **İl Principe**’de öne sürdüğü argümanlar prenslere tavsiye verme geleneğinin hakim olduğu 15.yy’daki prens yönetimine karşı radikal bir eleştiri oluşturmuştur.²⁰² Machiavelli devletin zafer elde etmesi ve bunu koruması için prensin erdemli (virtuoso) olması gerektiği aksi takdirde yani ahlaki erdemlere aykırı davrandığında devletini kaybedeceğini bildiren Çiçerocu görüşe karşı olmuş, prensler ve yöneticilerin devletlerini herhangi bir yoldan yok etmeye niyetli ve hazır düşmanlarla karşılaştıklarında bu ahlaki erdemleri izlememeleri gerektiğini vurgulamıştır. Machiavelli’nin **il Principe**’de güç ve kurnazlıkla açıkladığı virtù dönemin hukuk yönetimine dayalı sivil topluluk idealinden esinlenen siyasetinin ön gördüğü sivil erdemden oldukça farklıdır. Machiavelli *virtuoso* kişiyi kendini zamanın gereklerine uydurmayı başaran kişi olarak yüceltirken uzun vadede sunduğu hedef, iyi kanunlar, güçlü silahlar (ve yurttaş ordusu), güvenilir müttefikler ve yurttaşların kazançların elinden alınmayacağı örnek bir yönetime sahip yeni bir prensliğin kurulmasıdır.²⁰³ Öte yandan cumhuriyeti *vivere politico*’ya uygun bir rejim olarak savunup bunun herhangi bir yurttaş tarafından gerçekleştirilebileceğini iddia ederek siyasal iktidarı soyluluğun tekeline kurtarmış ve bunu tanrısallıktan kopan yeni bir siyasal iktidar düşüncesine uygun olarak hükümdara onun kişisel özelliklerine bile bağlanamayacak özerk bir nitelik kazandırarak başarmıştır.²⁰⁴

²⁰⁰ Machiavelli, *İstorie Fiorentine*, V, 4.

²⁰¹ Bunu gerçekleştiren *reason d’état* kavramını kullanan Francesco Guicciardini olmuştur.

²⁰² Skinner, *Machiavelli*, s. 51-73.

²⁰³ Machiavelli, **İl Principe**, 7.bölüm.

²⁰⁴ Akal Machiavelli’yi döneminin eşitsiz güç ilişkilerini onları meşrulaştırma kaygısı taşımadan betimlediğini ve bu anlamda « siyaset felsefesinin sıfır noktasında siyasal iktidarı bütün çıplaklığıyla görmeyi başardığını » belirtmektedir. Ancak Akal’a göre kendinden önce tanrısallıkla meşrulaştırılan siyasal iktidar düşüncesi Machiavelli’de tanrısallıktan soyutlanmış ancak Machiavelli modern siyasal hukuk kavramı olan egemenliğin iki boyutundan en önemlisi olan sürekliliği düşünememiş, bir devlet felsefesi yapamamış ve bu nedenle bir Ortaçağ düşünürü olarak kalmıştır. Bkz.: Cemal Bali Akal, *Sivil Toplumun Tanrısı*, İstanbul: Afa Yayınları, (tarih belirtilmemiş), s. 49.

4.2.2. Yozlaşan *Vivere Politico*

Vivere politico'ya zarar veren yozlaşma, geleneklerin ve yurttaşlarının alışkanlıklarının yozlaşması ve özel ve hizipsel çıkarların önüne ortak iyiyi koymadaki isteksizlikleridir. Yozlaşma aynı zamanda bir tür tembellik, politik faaliyette yeteneksizlik ya da tiranlığa direnmek için gerekli niteliklerden mahrum olma anlamlarına gelen bir *virtù* eksikliğidir.

Vivere politico ile yozlaşma arasındaki karşıtlığı Machiavelli din konusunu ele alırken açıkça belirtir. Machiavelli'ye göre dindarlık ve Tanrı korkusu politik hayatın esaslarındandır ve yozlaşmış şehirlerde bulunmazlar. Dolayısıyla yozlaşmayı önlemenin bir yolu da dinsel tapınmayı teşvik etmek, ona saygı duymak ve dini desteklemektir. “Yozlaşmadan özgür kalmayı arzu eden” prensler ve cumhuriyetler her şeyden önce dinlerinin ritüellerini yozlaşmadan muhafaza etmeli ve her zaman saygı göstermelidirler, bir ülkenin düşüşünün en belirgin göstergesi dini tapınmanın umursanmamasıdır. Dinsel tapınmanın yadsınması ve Tanrı korkusunun eksikliği cumhuriyetlerin yıkımına neden olur ya da halkın yüreğine korkuyu yerleştirecek bir prensin varlığını gerektirir. Tanrı korkusu olmadığında ve yurttaşlar şehirlerinin özgürlüğü tehlikede olduğunda büyük cesaret ve dayanıklılık örnekleri gösterememekle kalmayacaklar fakat aynı zamanda *vivere civile*'den ve kanunlara itaat etme kabiliyetinden de yoksun olacaklardır.²⁰⁵ Cumhuriyetin yöneticileri veya prens Tanrıya inanmasalar da yurttaşların dini pratikleri gerçekleştirdiklerinden emin olmalıdırlar. Çünkü ancak bu şekilde *vivere civile* “iyi ve birleşik” (*buona e unita*) olacak yani yozlaşmamış kalacaktır.²⁰⁶ Nitekim Machiavelli'ye göre en büyük yasa koyucular yasaların kentsel ihtişamın ilerlemesi konusunda nasıl kullanabileceğini en iyi anlayanlardır. Bu nedenle Roma'nın, hayatını bir din kurmaya ve bunu Romalıların doğalarına yerleştirmeye adanmış ikinci kral Numa Pompilius'un katkısı olmadan hayatını sürdüremeyeceğini iddia eder. Bu noktada Machiavelli'nin vurguladığı yine peygamberin bir yasamacı olmayı amaçlaması ve yurttaşlığa bağlı bir biçimde hizmet

²⁰⁵ Machiavelli, *Discorsi*, I, 11.

²⁰⁶ A.g.e, I, 12.

edecek bir din sağlamasıdır. Bu nedenle Numa Roma dininin yazarı yani bir anlamında bir kanun koyucu olarak ele alınmıştır.²⁰⁷ Machiavelli dinsel tapınma ve Tanrı korkusundan bahsederken Hristiyanlığı da yine aynı noktadan ele alarak eleştirir çünkü yurttaşlığa dayalı erdemi desteklemekten uzak bir din olarak Hristiyanlık *vivere civile*’yi “erdeme değil, tembelliğe uygun olarak”²⁰⁸ yorumlanmaktadır. Hristiyanlık “eylem adamlarındansa düşünce adamlarını ve alçak gönüllü adamları”, alçak gönüllüğü, dünyevi şeyleri küçümsemeyi ve özveriyi yüceltmıştır. İnsan ruhuna en büyük iyiliği ve bedenine en büyük gücü yerleştiren pagan dinin tersine Hristiyan dini insanların güçlü olmalarını acı çekmeleri için teşvik etmiştir.²⁰⁹

Yozlaşmaya yol açan bir diğer unsur da aşırı zenginliktir. Varlıklı yurttaşlar, yurttaşlar arası eşitlikle uyuşmayan bir gücü kolaylıkla elde edebilirler ve yasaların üstünlüğünü borç para vererek, özel iltimaslarla vs. ihlal edebilirler. Machiavelli bu konuyu *gentiluomini* yani herhangi bir iş yapmadan “emlaklarının bol geliri ile aylıklık içinde yaşayan”²¹⁰ kişiler üzerinden örnekler. Bu kişiler sadece yozlaşmış ve aylak yaşam tarzlarından dolayı değil aynı zamanda egemenlikleri altında insanlar barındırdıklarından ve onları kendilerine bağımlı kıldıklarından dolayı da *vivere civile*’ye zarar vermektedirler. Bu nedenle *gentiluomini*’nin kalabalık ve güçlü olduğu hiç bir cumhuriyet ve politik hayat uzun sürmemiştir. Dolayısıyla özgür Alman şehirleri “politik ve yozlaşmamış” yaşam tarzlarını korumak için yozlaşmanın nedenini teşkil eden bu kişileri fırsat bulduklarında öldürmüşlerdir.²¹¹

4.3. MACHİAVELLİ’DE CUMHURİYETÇİ YÖNETİM DÜŞÜNCESİ

Machiavelli’nin *vivere civile*’ye dayalı cumhuriyet anlayışı kuşkusuz özgürlük düşüncesini de içinde işlemiş olduğu bir alandır. Dolayısıyla ilk olarak anlaşılması gereken Machiavelli’nin cumhuriyeti (*republica*) ele aldığı bakış açısidir.

²⁰⁷ J. G. A. Pocock, *The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*, New Jersey: Princeton University Press, 1975, s. 192.

²⁰⁸ Machiavelli, *a.g.e.*, II, 2.

²⁰⁹ *A.g.e.*, II, 2.

²¹⁰ *A.g.e.*, I, 55.

²¹¹ *A.g.e.*, I, 55.

Özgür cumhuriyetlerin özelliklerini analiz ederken Machiavelli özgür cumhuriyetçi düzenlemelerin iki sistematik tanımını yapar. Bunların ikisi de Floransa'ya ait olmakla beraber, ilki **İstorie Fiorentine**'de aktarılmış, ikincisi ise Machiavelli'nin 1520'lerde Papa X. Leo'nun isteği üzerine kaleme aldığı **Discursus Florentinarum Rerum** adlı metninde bir reform önerisi olarak yer almıştır. Machiavelli **İstorie Fiorentine**'de 13.yy Floransa'sının politik düzenini şöyle aktarmaktadır:

“Şehri altı bölgeye ayırdılar ve on iki kentli seçtiler; her iki kentli bir sestiere (altıda birlik birim anlamında) yi yönetmekle görevlendirildi; bunlara anziano (yaşlı aza) adı verildi ve her sene yerlerine yenileri seçiliyordu. Düşmanlıkların doğmasına yol açan sebeplerin ortadan kaldırılabilmesi için vatandaşlar arasındaki kriminal ve sivil davaları yürütebilecek birinin adı Capitano del Popolo diğerindeki Podesta olan iki Floransalı olmayan hakim atanmıştı. Hiçbir düzenin onu koruyan bir güç olmadığı zaman varlığını sürdüremediği bilindiğinden, şehirde yirmi tane ve kırsalda da 76 tane askeri birlik oluşturup tüm gençlerin bu birliklere yazılmasını sağladılar ve herkesi capitano veya anziano tarafından çağırıldığı anda silahlarını alarak vakit kaybetmeden kendi birliğinde toplanması yönünde eğittiler. (...) Her yıl, (...), tüm ordunun başına yeni komutanlar getiriliyordu.”²¹² Ve Machiavelli'ye göre “bu askeri ve sivil düzen sayesinde Floransalılar özgürlüklerini korumayı başarmışlardır.”²¹³

Colish'e göre meclis ve orduların yurttaşlardan oluşması gerçeği dışında Machiavelli'nin bu düzenin neden özgürlükçü olduğunu düşündüğü pek açık değildir. Çünkü meclisin nasıl seçildiği, yargıçların kimler tarafından atandığı, halkın devlet görevlilerinin faaliyet ve politikalarını araştırmaya hakları olup olmadığı belirtilmemiştir.²¹⁴

Discursus Florentinarum Rerum'da ise Machiavelli bu önerisinde tasvir ettiği cumhuriyetin prenslikten daha kolay kurulacağını, X. Leo'nun şehirdeki kontrolünü artıracak ve halkı memnun edip, dostlarının güvenliğini sağlayıp onları onurlandıracağını belirtmiştir.²¹⁵ Machiavelli Floransa'daki kurumların kaldırılması ve yerlerine üç hiyerarşik meclisin, *Signoria*, İkiYüzler Meclisi ve Büyük 100ler ya da en

²¹² Machiavelli, **İstorie Fiorentine**, II, 5.

²¹³ **A.g.e** , II, 6.

²¹⁴ Colish, **a.g.e** , s. 342.

²¹⁵ Aktaran Colish, **a.g.e.**, s. 343. Colish'e göre bu nokta Machiavelli tarafında X. Leo'nun bir olasılıkla Medici yönetimine geri dönüşü destekleyebileceğinden dolayı ortaya konulmuş olabilir

azından 600 ler Meclisinin geçmesini önerir. Bu meclisler arasındaki ana bağlantıları *Gonfalonieri* ve *Provost* oluşturacaktır, çünkü bunlar *Signoria*'nın kararlarını veto edip onları İkiyüzler Meclisine sevk edebilirler veya İkiyüzlerin kararlarını veto edip Büyük meclise gönderebilmektedirler. Machiavelli bu idare şeklini iki gerekçeyle desteklemektedir: İlki, bu idare şeklinde bir cumhuriyetin ihtiyaç duyduğu her şey mevcuttur. Machiavelli'nin sistemindeki üç meclis her sınıftan yurttaş kapsayarak aralarındaki hırs farklılıklarını bağdaştırır şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca veto ve sevk etme önlemleri her grubun bir diğerini araştırmasını, takibe almasını ve böylece hükümetin tüm kollarında gücün suistimal edilmesinin engellenmesini sağlayacaktır.²¹⁶

Ancak Colish'e göre Machiavelli'nin tasvir ettiği bu düzen de ne gerçekten eşitlikçi ne de dengelidir. Bunun nedeni tüm yönetim gücü *Signoria*'da toplanmış olması ve diğer meclislerin sadece *Signoria*'dan onlara arta kalan ya da *Signoria*'nın onlar için seçtiği görevlerle yetiniyor olmalarındandır. Ayrıca iki yüksek meclise üyelik varlıklı yüksek loncaların egemenliği altındadır ve Büyük meclise üyeliği kontrol altına almış X. Leo için hayat boyu üyelik uygun görülmüştür. Dolayısıyla *Gonfalonieri* ve *Provost*'lar için belirlenmiş seçim prosedürleri bu koşullarda yönetimi imkansız kılar. Neticede iktidarın büyük bir kısmı ekonomik ve sosyal üstünlüğe dayalı oluşturulmuş bir oligarşinin elindedir, katılımcı hükümet ve seçimlerle ilgili ise sadece birkaç sembolik jest mevcuttur.²¹⁷

Görüldüğü üzere Machiavelli *republica* terimini herhangi bir devlete onun anayasal biçiminden bağımsız olarak uygulamaktan çekinmemiştir. Öte yandan prenslik, aristokrasi ve halk yönetimini “üç iyi yönetim biçimi” olarak nitelendirip ardından kısa süreli bir hayatları olduğundan (çünkü ‘kolaylıkla’ tiranlığa, oligarşiye ve anarşiye dönüşürler) ve tiranlık, oligarşi ve anarşiyi “doğalarında olan kötücüllük”ten dolayı tatmin edici olmaktan uzak bulur.²¹⁸ Bu noktada Machiavelli tıpkı 1400 ve 1500lü Floransalı cumhuriyetçi teorisyenler gibi, tiranlığın karşısında durarak, seçimini monarşi, aristokrasi ve halk yönetiminin erdemlerini bir araya getiren karma

²¹⁶ Aktaran Colish, *a.g.e.*, s. 343.

²¹⁷ *A.g.e.*, s. 343.

²¹⁸ Machiavelli, *Discorsi*, I, 2.

yönetimden yana kullanır. Bu noktada gösterdiği örnek ise mükemmel cumhuriyet olarak nitelediği (republica perfetta) Roma cumhuriyetidir:

“Romulus ve diğer krallar özgürlükle uyumlu sayılabilecek birçok iyi yasa çıkarmışlardı fakat amaçları bir cumhuriyet (republica) değil bir krallık kurmak olduğundan şehir (Roma) özgür kaldığında kendini özgürlüğünü koruması için gerekli birçok kurumdan mahrum bulmuştur. Bu nedenle krallar egemenlikleri kaybettiklerinde (...) onları (şehirden) sürenler kralın yerini alacak iki konsül atadılar (...). Bu aşamada cumhuriyette konsüller ve senato vardı fakat yalnızca iki türden gücü içeriyordu, Prenslik ve Aristokrasi. Geriye halk gücü (popolare) kalmıştı. Bu ise Romalı asillerin halkın onlara karşı ayaklanacaklarından endişelenmeleri ve ellerindekini kaybetmekten korkmaları nedeniyle halka hükümet içinde bir pay vermeleri sayesinde gerçekleşti; fakat senato ve konsüller onların (halkın) hükümet içindeki pozisyonunu koruyacakları kadar gücü kendi ellerinde bulunduruyorlardı. Bu şekilde pleplerin kürsüleri kuruldu ve bunların kuruluşuyla bu cumhuriyet içindeki yönetim biçimi daha da sabitlenmış oldu, çünkü bu hükümetin içinde üç güç de bir paya sahipti.”²¹⁹

Machiavelli bu üç gücün karışımının bir *republica perfetta*²²⁰ meydana getirdiğini söyler. Bu noktada Machiavelli döneminin düşünürleriyle aynı fikirdedir. Ancak bu yaklaşımının nedenlerini ortaya koyduğunda hakim anlayıştan bir kopuş gerçekleştirmiş olur

Machiavelli Roma tarihinden savunduğu cumhuriyet modeli için genel bir görüş türetmiştir: “Her cumhuriyette iki farklı eğilim vardır, halkın eğilimi ve asillerin eğilimi ve özgürlüğün lehine tüm kanunlar bu ikisi arasındaki çatışmadan ortaya çıkar.”²²¹ Machiavelli’nin bu yaklaşımı çağdaşları tarafından Roma’nın huzursuzluğunu övmek olarak eleştirilmiş ve hizipçiliği özgürlük üzerindeki en önemli engel olarak gören Floransa’daki tüm gelenekçi düşüncelere karşıt düşmüştür.²²² Ancak Machiavelli’nin plepler ve asiller arasındaki sosyal çatışmayı övmesi *vivere civile* prensipleriyle bağlantılıdır. Sosyal çatışmanın olumlu etkilerini vurgularken *vivere civile*’nin

²¹⁹ A.g.e, I, 2.

²²⁰ Gerçi Roma bir *republica perfetta*dır ama asillerin kibirleri ve halkın hırsı Roma’nın özgürlüğünü sona erdirmiştir: Romalı halk ünvanların ve zenginliklerin dağıtımından daha fazla pay alabilmek için asillerle tartışmaya başlamış ve bu durum Roma cumhuriyetinin yıkılmasıyla sonuçlanmıştır. A.g.e., I, 37. Ancak Machiavelli üç yüz yıl boyunca asillerin hırsı halk kontrolü altında olmasaydı Roma’nın özgürlüğünün çok daha önceden sona ermiş olacağını ekler. A.g.e, III, 1.

²²¹ A.g.e, I, 4.

²²² Skinner, Machiavelli, s 96

sınırlarını aşmayacak ölçüde sosyal çatışmalardan bahsetmektedir. Nitekim Machiavelli'nin savunduğu çatışmalar “nadiren sürgünler ve kan dökülmesi” ile sonuçlanır. “Senato’ya bağırarak halk, Senato’nun halka bağırması, halkın sokaklarda ayaklanmış bir şekilde koşuşturması (...) bu gibi şeyler yalnızca onları okuyanları korkutur.” Bu türden protestolar, cumhuriyetin yozlaşmamış olması koşuluyla, “sürgünleri ya da ortak iyiyi ihlal edecek sonuçları yaratmazlar fakat aksine halkın özgürlüğün tadını çıkaracağı kurum ve kanunlara ulaşılmasını sağlarlar.”²²³ Bu çatışmalar içinde şiddete başvurulması ve ölümlerin gerçekleşmesi ise daha derin bir anlaşmazlığın göstergesidir. Bir çatışma içinde yaşanan ölüm bir bireyin diğerini yaralamasıdır ki bu yaralama korku doğurur, korku korunma arayışı yaratır ve korunma için partizanlar aranır ve partizanlardan şehirdeki hizipler doğar ve hiziplerden nedeniyle şehir yok edilir.²²⁴ Bu noktada tekrar Machiavelli'nin cumhuriyet görüşüne dönecek olursa söz konusu tüm bağlantıların ortak iyiye temas ettikleri görülür, nitekim Machiavelli için *republica* ortak iyi ile olan bağlantısına göre tanımlanmaktadır²²⁵:

“Şehri görkemli yapan özel değil ortak çıkardır. Ve kuşkusuz bu ortak çıkara yalnızca cumhuriyetlerde rastlanır çünkü onu geliştiren her koşulu yerine getirirler.”²²⁶

Dolayısıyla Machiavelli için *republica*'nın anlamı belirli kurumsal formların ötesinde ortak iyiye hizmet etme prensibine göre belirlenmektedir.

4.3.1. Machiavelli'nin Cumhuriyetçi Ünü

Bu kısa bölümle amaçlanan, günümüzde Machiavelli tartışmalarının cumhuriyet üzerine şekillenmiş olanlarını daraltılmış bir şekilde aktarmaktır. Bu türden bir özeti amacı ise

²²³ Machiavelli, a.g.e, I, 4.

²²⁴ A.g.e., I, 7

²²⁵ Bu noktada Machiavelli'nin Discorsi adlı eserini üzerinde yükselttiği Titus Livius arasındaki bağlantı ortaya çıkmaktadır: Titus Livius **Roma Tarihi** adlı eserinde cumhuriyetçi gücün yayılmasının doğrudan hem dini hem de laik otoriteye saygıya ve bütün halkta olan “aklın alçakgönüllülüğü, adaleti ve asaletine” bağlanabileceğini savunmuştur. Bu düşünce tarzı ise hizipçilik yerine yurttaş erdemi yaygın olduğu zaman korunabilmektedir. Dolayısıyla yurttaşların kendileri tarafından görülen ortak işleri kamu yararına olmalı, kamu işlerinde kişisel menfaatlerin peşinden koşmak gibi yolsuz politik uygulamalar yaygın olmamalıdır. Titus Livius'tan aktaran Held, a.g.e., s. 43.

²²⁶ Machiavelli, a.g.e., II, 2.

bir yandan bu çalışma boyunca faydalanılmış kaynakların bir kısmını tanıtmak, diğer yandan ise Machiavelli’yi cumhuriyetçi olarak kabul eden siyasal literatüre dikkati çekmektir. Dolayısıyla Machiavelli’yi, Leo Strauss²²⁷,’un yorumladığı gibi “bir kötülük öğretmeni” olarak tanımlayan geleneksel yaklaşım ele alınmayacaktır.

Machiavelli’nin cumhuriyetçi bir düşünür olarak ünü Alberico Gentili ile başlamıştır. 1585’te yazmış olduğu **De Legationibus** adlı eserinde Gentili Machiavelli’yi Livius üzerine değerli gözlemler yapmış, öğrenmeden yana ve sağduyulu bir kişi olarak övmüştür. Gentili’ye göre Machiavelli karşıtları onun fikirlerini anlamamış olanlardır halbuki gerçekte Machiavelli

“demokrasinin heyecanlı ve güçlü bir destekçisiydi. Bir cumhuriyet içinde doğmuş, eğitim almış ve bu cumhuriyet tarafından onurlandırılmıştı. Tiranlığa son derece karşıydı. Amacı tiranlığı desteklemek değil, tiranlığın nasıl kurulamayacağını onun tüm gizlerini açığa çıkarıp insanlara açıklayarak göstermekti.”²²⁸

Yaklaşık bir yüzyıl sonra Machiavelli’yi bir özgürlük savunucusu olarak yorumlayan bir başka düşünür de Spinoza olmuştur. **Tractatus Politicus** adlı eserinde Spinoza Machiavelli’yi bir özgürlük savunucusu ve onu korumak için oldukça sağlıklı tavsiyeler veren bir düşünür olarak tanımlamıştır. Aynı noktayı Pierre Byle **Dictionnaire** adlı eserinde, Diderot **Encyclopédie**’sinde ve son olarak J. J. Rousseau **Toplumsal Sözleşme** adlı eserinde vurgulamıştır:

“Aslına bakarsanız uyruklar hep boynu bükük olduğu sürece hükümdarın çıkarı halkın güçlü olmasındadır; çünkü bu güç hükümdarın gücü olduğu için komşuları ondan çekineceklerdir; ama bu çıkar ikincil ve bağımlı olduğu, boyun eğme ile güç de birbirleriyle uzlaşmadığı için, elbette ki hükümdarlar kendilerine kısa erimde yarar sağlayan ilkeyi üstün tutarlar. İşte (...)

²²⁷ Machiavelli’yi “sosyal eylem standartlarını bilinçli olarak alçaltmak” ile suçlayan ve bunu yapmasındaki amacı “bu alçaltılan standartlara uygun olarak kurulan planın gerçekleşme olasılığını yükseltmek” olarak açıklayan Strauss, bu yaklaşımıyla Machiavelli’nin tüm eserlerinde cumhuriyet ve özgür yaşamaya bağlı olarak yapılandırmaya çalıştığı virtù kavramını basit bir fortunayı yenme olarak ele alarak, belki de asıl anlamını gözden kaçırmıştır. Bkz.: Leo Strauss, **Politika Felsefesi Nedir?**, çev. Solmaz Zelyüt Hünler, İstanbul: Paradigma, 2000, s. 76-77. Bu türden bir yorumlamanın ışığından bakıldığında Strauss’un *Il Principe* ve *Discorsi* arasındaki ilişkiyi “bilmecesel” (enigmatic) olarak tanımlaması şaşırtıcı değildir. Bkz.: Leo Strauss, **Thoughts on Machiavelli**, Chicago: The University of Chicago Pres, 1978, s. 15-53.

²²⁸ Gentili’den aktaran Viroli, **a.g.e.**, s. 209.

Machiavelli'nin açıklıkla gösterdiği buydu. Machiavelli krallara ders verir gibi görünerek uluslara büyük öğütler vermiştir. *Il Principe* adlı yapıtı cumhuriyetçilerin kitabıdır.”

Rousseau'nun bu sözlerini 1782 baskısı ile eklenen şu dipnot izlemektedir:

“Machiavelli dürüst bir insan, iyi bir yurttaştı; ama Medici ailesine bağlı olduğu için, ülkesindeki baskı nedeniyle özgürlük aşkını gizlemek zorundaydı. (...) Roma sarayı kitabı (*Il Principe*) şiddetle yasaklamıştı. Buna aklım erer; yapıtın açıkça belirlediği Roma sarayıydı çünkü.”²²⁹

Günümüze gelindiğinde Machiavelli üzerine çalışan akademisyenlerin büyük bir kısmının Machiavelli'nin cumhuriyetin savunucusu olduğu konusunda hem fikir oldukları görülür. Bu konudaki tartışmalar ise Machiavelli'nin cumhuriyetçiliğinin niteliği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Örneğin Friedrich Meinecke Machiavelli'nin cumhuriyetçiliğinin özel bir tür olduğunu ve monarşik bir damar içerdiğini savunmaktadır: “Cumhuriyeti bile yöneticilerin bakış açısından (...) incelemiştir.(...) Dolayısıyla *virtù* kavramı cumhuriyetçi ve monarşik eğilimler arasında sıkı bir bağ oluşturmuştur.”²³⁰ Harvey Mansfield ve Nathan Tarcov ise “*Il Principe*'nin görüldüğünden daha cumhuriyetçi buna karşılık *Discorsi*'nin görüldüğünden daha tiransal ya da prensel öğeler içerdiğinden”²³¹ yola çıkarak Machiavelli'nin cumhuriyetçiliğinin tiranlık ve cumhuriyetçilik karışımı bir yapı taşıdığını savunmuşlardır. Machiavelli'nin cumhuriyetçiliğinin ayırt edici yönü ise Pocock'a göre “bir erdem yapısı olarak (a structure of virtue)” cumhuriyet idealine bağlılığıdır. Machiavelli'nin *republicası* asker-yurttaşların erdemi üzerinde temellenir ve Machiavelli'nin monarşiler yerine cumhuriyeti tercih etmesindeki nihai neden cumhuriyetin monarşiye oranla erdemi daha kolay yükseltebileceğidir.²³² Machiavelli'nin cumhuriyetçiliğini hem monarşik ya da prensel öğeler taşıyan bir cumhuriyetçilik hem de yurttaş erdemi ile olan bağlantısı ile niteleyen yorumculardan biri de Hans Baron'dur. Bu yorum kısmen Baron'un Machiavelli'nin iki eseri, *Il*

²²⁹ Jean Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, çev. M. Tahsin Yalın, İstanbul: Betik Yayınları, 2004, s. 104-105.

²³⁰ Friedrich Meinecke, “Raison D'Etat in Machiavelli”, *Machiavelli Cynic, Patriot or Political Scientist?* İçinde, ed. De Lamar Jensen, Boston: D.C Heath and Company, 1960, s.79-86, s. 80-81.

²³¹ Harvey C. Mansfield, Nathan Tarcov, *Niccolo Machiavelli, Discourses on Livy*, Chicago: The University of Chicago Pres, 1966, Introduction, s. xxi-xxvii.

²³² Pocock, a.g.e., 198.

Principe ve Discorsi, arasındaki ilişkiyi uyumdan çok farklılıkları görmeye çalışarak yorumlayış tarzından kaynaklanmış olsa da, “çok az yazarın hayatında Machiavelli’nin 1513’ten önceki ve 1515 ile 1520 arasında yaşadığı dönemlerdeki (...) gibi bir karşıtlık bulunur.”, daha çok Machiavelli’nin “(...) Her zaman Toskana’nın bir cumhuriyete, yurttaşlar arası eşitliğe olan ihtiyacının bilincinde olma ile yeni bir *principatus*’un İtalya’nın yabancı işgalcilere karşı başarılı bir biçimde direnebilmesini mümkün kılabilecek kadar güçlü bir çekirdek yaratması (...) umudu arasında bocalamış.”²³³ olmasına bağlı olarak yapılmıştır.

Viroli’ye göre ise cumhuriyetçi bir yurtsever²³⁴ olan Machiavelli’nin cumhuriyetçiliği yurttaş erdemi ya da askeri erdemle olan ilişkisinden çok iyi düzenlenmiş bir cumhuriyete (a well-ordered republic) olan bağlılığı ile değerlendirilebilir. Viroli için Machiavelli’nin cumhuriyetçiliği “politik ve sivil hayatın prensiplerine ve 1300-1400lerin yurttaşlığa dayalı hümanistler, komünal öz-yönetim teorisyenleri ve hukukçularından devraldığı kişisel bağımlılığın yokluğu olarak siyasal özgürlüğe bağlılıktır.”²³⁵ Son olarak Machiavelli üzerine olan çalışmaları ile bu konudaki araştırmalara geniş bir tarihsel ve düşünsel ufuk sağlayan Skinner Machiavelli’nin cumhuriyetçiliğini Machiavelli’nin düşüncesindeki hiçbir şehrin özgür bir yaşam tarzı elde etmeden ihtişama kavuşamayacağı ve hiçbir şehrin cumhuriyetçi bir yapıya sahip olmadan özgür bir yaşamı elde edemeyeceği noktalarını birleştirerek ortaya koymuştur.²³⁶

²³³ Hans Baron, “Machiavelli: The Republican Citizen and The Author of the Prince”, *The English Historical Review*, Vol. 76, No. 229, 1961, s.217-253, s. 249-250.

²³⁴ Viroli ulusçuluk ve yurtseverlik arasında bir ayrım yapar: Yurtseverlik dili, Viroli için, “100 yılı aşkın bir süredir bir halkın özgürlüğünü ayakta tutan politik kurumlara ve yaşam tarzına duyulan sevgiyi yani cumhuriyet sevgisini güçlendirmekte ya da yardıma çağrılmakta kullanılmaktadır. Milliyetçilik dili ise 18.yy sonlarının Avrupa’sında bir halkın kültürel, dinsel ve etnik birliğini ve homojenliğini savunmak ya da güçlendirmek üzere biçimlendirilmiştir. Cumhuriyetçi yurtseverliğin düşmanları tiranlık, despotizm ve baskı ve yozlaşma iken milliyetçiliğin düşmanları kültürel kirlenme, heterojenlik, ırksal karışma ile sosyal, politik ve entelektüel bölünmedir. Yurtseverler için birincil değer cumhuriyet ve cumhuriyetin sağladığı özgür yaşam tarzı milliyetçiler için ise birincil değerler halkın manevi ve kültürel birliğidir.” Maurizo Viroli, *Vatan Aşkı, Yurtseverlik ve Milliyetçilik Üzerine bir Deneme*, çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yay, 1997, s. 12.

²³⁵ Viroli, *Machiavelli*, s. 116.

²³⁶ Quentin Skinner, “Machiavelli’s Discorsi and the Pre-humanist Origins of Republican Ideas”, *Machiavelli and Republicanism* içinde, Gisela Bock, Quentin Skinner, Maurizio Viroli (eds), Cambridge: Cambridge Press, 1993, s. 133-141, s. 141.

4.4. MACHIAVELLİ'DE LIBERTÀ DÜŞÜNCESİ

Machiavelli'nin eserlerinde özgürlük düşüncesi cumhuriyet anlayışından da fark edileceği üzere *vivere libero* (özgür yaşam), *vivere civile*, *vivere politico*, ortak iyi (comune bene) kavramları ile örülüdür. Özgürlük kavramının sahip olduğu içeriği anlayabilmek ise bu kavramların izinden gidildiğinde mümkün olmaktadır çünkü eserleri okunurken fark edileceği üzere *libertà* yani özgürlük kavramı siyasal bir içerikten yoksun ya da teorik bir çıkarıma varılmamış bir biçimde genel bir siyasal anlama sahip bir biçimde de belirebilmektedir. Bu anlamda bu bölüm boyunca yapılacak olan öncelikle Machiavelli'nin eserlerindeki net bir çerçeveye oturmayan *libertà* kullanımlarına bakmak ve daha sonra özgür irade ve siyasal özgürlüğü ifade eden *libertà* anlayışlarına eğilmek olacaktır.

Machiavelli'nin *libertà*'yı genel anlamıyla ilk olarak ülkesinin kanun ve kurumlarının eleştirilerine maruz kalmadan bir yöneticinin siyasal eylemlerindeki özgürlüğü anlamında kullandığı görülür. Bu anlamda kullanılmış *libertà* 'nın en açık örneğine Machiavelli'nin Fransa Kralı üzerindeki düşüncelerinde rastlanır. Fransa Machiavelli'ye göre “özgür bir monarşi”dir çünkü Parlamento hem güçlü olan grubun hırslarının hem de kitlelerin korku ve nefretinin hedefi olmakta böylece siyasal hoşnutsuzluğu nötralize edici bir işlev görerek kralın iki grubun da eleştirilerinden *özgür* bir biçimde politikalarını uygulamaya devam etmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla “kralın özgürlüğü ve güvenliği”²³⁷. (donde depende la libertà e securta del re) buna bağlı olarak açıklanmaktadır.

Libertà'nın diğer genel politik anlamları arasında yenilgiye uğramış olanın kayıtsız şartsız teslim olması, “Sarzanalılar ise cesaretlerini kaybettiler. (...). Bu nedenle hiçbir koşul öne sürmeden özgür bir biçimde Lorenzo'ya teslim oldular”²³⁸ ve belirtilmemiş nedenlerle sakıncalı bulunan bir hükümetin görevden alınması ya da ayrılmış olmasını tasvir eden bir

²³⁷ Machiavelli, *Il Principe*, XIX.

²³⁸ Machiavelli, *İstorie Fiorentine*, VIII, 33.

kullanımı vardır: “seçilen bu yeni Senyörlükte son derece kötü ve utanç verici iki kişi vardı, bu nedenle insanların içinde bu onursuzluktan kurtulma isteği (uomini di liberarsi da tanta infamia) belirmişti”.²³⁹

Libertà'nın politik bir içeriğe sahip olmaksızın kullanıldığı alanlardan biri de örneğin kişinin maddi durumunu tasvir ettiği durumlardır: Machiavelli bazı borçlu Floransalı asillerin kamusal ve kişisel çıkarlarını karşılaştırırken kendilerini borçlarından kurtarmak (liberarsi) amacıyla şehirlerine ihanet ettikleri bir olayı aktarırken “özgürleştirmek” fiilini kullanmaktadır.²⁴⁰ Bu türden diğer bir örnek olarak *İstorie Fiorentine*'nin önsözünde yer alan Floransalıların birçok kötülükten uzak olduklarını söylerken (rimanevano liberi da tanti mali)²⁴¹ kullandığı özgürlük ibaresi gösterilebilir. Burada bahsedilen özgür olma durumu ise “farzedilen özelliğe sahip olmama” anlamındadır.

Çoğaltılabilecek olan tüm bu örneklerde gösterilmek istenen Machiavelli'nin düşüncesinde özgürlüğün onun siyasal düşüncesinde özel bir anlama sahip olmadan kullanıldığı durumların olduğudur²⁴².

4.4.1. Özgür İrade (Libero Arbitrio)

Machiavelli'de özgür iradenin en açık biçimiyle belirdiği terim *libero arbitrio*dur. Machiavelli bu terimi *Il Principe*'nin yirmibeşinci bölümünde *virtù* ve *fortuna* terimleriyle bağlantısını kurarak tanımlamıştır. Her ne kadar sadece bir bölümde ve kısa bir biçimde bu terime rastlanmışsa da bu terimin Machiavelli'nin siyasal düşüncesi içindeki etkisi *virtù* ve *fortuna* ile olan bağlantısından ve dolayısıyla özgürlükle olan ilişkisinden dolayı son derece

²³⁹ A.g.e. , III, 8.

²⁴⁰ A.g.e., II, 33.

²⁴¹ A.g.e., Önsöz.

²⁴² Colish, politik içeriğe sahip olmayan özgürlük tanımları arasına Machiavelli'nin özgür kişileri diğer kişilere bağımlı olmayan kişiler olarak tasvirini de ekler halbuki çalışmanın üçüncü alt başlığı altında görülecektir ki bu tanım Machiavelli'nin özgürlük anlayışında temel bir yer işgal eden bir tanımdır, Colish, a.g.e., s. 324-325.

önemlidir. Bu açıdan öncelikle *virtù* ve *fortuna* kavramlarının Machiavelli tarafından nasıl işlendiğine kısaca bir göz atmak gerekir.

4.4.1.1. *Virtù ve Fortuna*

Machiavelli'ye göre *virtù*, bir hükümdarın talihin (*fortuna*) darbelerine karşı koymasını, talihin desteğini kazanmasını ve kendi onur ve görkemini tesis edebilmesini sağlayan *sine qua non* bir niteliktir. *Virtù* kavramının bu türden bir değerlendirmesini yaparak Romalı ahlakçı ve tarihçilerle, onların izinden giden hümanist düşünürlerle aynı yoldan gitmiş ancak *virtù*'yu yorumlayış tarzı ile eğitimi almış olduğu bu geleneklerden büyük bir kopuş gerçekleştirmiştir. Bu kavramın Machiavelli'nin eserlerinde ifade ettiği ahlaki esneklik günümüzde Makyavelizm olarak tabir edilen davranış biçimin yaratmada etkili olmuştur.

Machiavelli'ye göre erdemli yani *virtuoso* bir hükümdarın en ayırt edici özelliği, “hedeflerini elde etmek için”²⁴³ zorunluluğun gerektirdiği her şeyi yapma isteğidir, dolayısıyla *virtù* bir hükümdarın amacı doğrultusunda, ki bu *Il Principe*'de *mantenere lo stato* yani yeni bir yöneticinin mevcut yönetim sistemini koruması gereği olarak belirlenmiştir, sahip olması gereken ahlaki esnekliğe tekabül etmektedir. Oysa klasik ahlakçılara göre *virtuoso* kişilerin sahip oldukları ayırt edici bir özellik varsa o da ahlaki erdemdir. Bu ahlakçılar *virtùs* un kökeni olan *vir*'in her şeyden önce bilgelik, cesaret, adalet ve öz denetimden oluşan dört temel erdemden oluştuğunu bildirmişlerdir. Sonradan bu erdemler listesine Çiçero ve Seneca tarafından dürüstlük, merhamet ve cömertlik de eklenmiştir. Bu türden bir değerlendirme Rönesans dönemi hükümdarlara tavsiye kitapları yazan yazarlar tarafından da benimsenmiş, klasik ahlakçıların çizmiş olduğu genel *virtùs* kavrayışının hükümdarların başat erdemler listesini kapsamı gerektiğini savunmuşlardır. Bu yazarlar da hükümdarın benimsemesi gereken rasyonel hareket tarzının her zaman

²⁴³ Machiavelli, *Il Principe*, XXV. bölüm.

ahlaki tarz olması gerektiğini savunmuşlar ve dürüstlüğün en iyi politika olduğu noktasında birleşmişlerdir.²⁴⁴ Machiavelli ise *virtù*'nun bir hükümdarın talih ile ittifak yapmasını ve onura, görkeme ve şöhrete ulaşmasını sağlayan nitelikler bütünü olduğu biçimindeki geleneksel yaklaşımı desteklemesine rağmen, en büyük hedefine ulaşmayı arzulayan bir hükümdarın bu erdemlerin tümüne sahip olması gerektiği varsayımını hatalı bulur. Zaten “insan doğası gereği, prensin tüm bu erdemlere sahip olup uygulaması imkansız olduğundan” bu prens verilecek en mantıklı tavsiye “kendisini iktidarından mahrum bırakacak kusurlardan kaçınmayı ve mümkünse iktidarından mahrum bırakmayacak olanlara karşı da kendini korumayı bilecek kadar tedbirli olması”²⁴⁵ nı öğütlemektir. Bu noktada prensin tüm bu özelliklere sahip olmak gibi imkansız bir çaba içine girmekten ziyade bu özelliklere “ sahip görünmesi şarttır; hatta prens tüm bunlara sahip ve ayırım yapmaksızın tamamını uyguluyorsa kendisine zarar verebilir, oysa onlara sahip görüntüsü veriyorsa bu kendisi için yararlıdır”²⁴⁶ , çünkü “insanlar (..) gördükleriyle yargıya varırlar.”²⁴⁷ Ancak iktidar dünyasında tutunmaya çalışan prens eğer iyi olmayı²⁴⁸ başlıca görevi haline getirirse yok olması kaçınılmaz olacaktır.

²⁴⁴ Skinner’a göre bu yazarlar yararlılık ile ahlaki alan arasında bir ayırım yapılmasını reddederek Hristiyan geleneğine dayanan bir tavır sergilemişlerdir: “mevcut yaşamımızda çeşitli adaletsizlikler yaparak kişisel çıkarlarımızı geliştirmeyi başarsak bile bu açık avantajlarımızın gelecek yaşamımızda karşımıza çıkarılacak kutsal cezayla ortadan kalkacağını göz ardı edemeyiz.” Skinner, **Machiavelli**, s. 59. Bu noktada eklenebilecek olan bir diğer yorum da Machiavelli ile çağdaşları arasında *virtù*yu ele alış noktasında beliren karşıtlığın basit bir biçimde ahlaksal bir siyasal bakış açısı ile ahlaktan arınmış bir siyasal bakış arasında değil, Pagan ve Hristiyan olmak üzere iki farklı ahlak sistemi arasındaki farktan kaynaklanmış olduğudur. “Machiavelli Hristiyan ahlak sistemini reddederek onun yerine ahlakın bulunmadığı bir sistemi savunmamış, insanların nihai sonuçlarıyla ilgili değil fakat bir yetenek oyunu ve eylemi olarak siyaseti tanımlamıştır.” Bkz.: İsaiah Berlin, “The Originality of Machiavelli”, **Reading Political Philosophy: Machiavelli to Mill**, Nigel Warburton, Jon Pike, Derek Matravers (eds.), London: Routledge and the Open University, London, 2000, s. 43-57. s. 48.

²⁴⁵ Machiavelli, **İl Principe**, XV. Bölüm.

²⁴⁶ **A.g.e.**, XVIII. Bölüm.

²⁴⁷ **A.g.e.**, XVIII. Bölüm.

²⁴⁸ Ancak hatırlatmak gerekir ki Machiavelli her ne kadar ahlaki esnekliği savunuyor görüntüsü verip ve savunma tarzıyla bugün ‘iyi-kötü’ gibi değerler arasındaki karşıtlığı okuyucuların gözünde bulanıklaştırıyorsa da, vatandaşlarını katletme, arkadaşlarına ihanet etme, onur , din ve merhametten yoksun olmayı güce götüren ancak şeref kazandırmayan araçlar olarak görmüştür. Bu anlamda iki tür zalimlik ayırımı yapmıştır: sadece nefsi müdafaa gereği yapıp, sonradan üzerinde diretilmeyen ve olabildiği ölçüde idare edilen iyiliği lehine değiştirilen *iyiye kullanılan kötülük* ve azar azar başlayıp zamanla artan *kötüye kullanılan kötülük*. **A.g.e.**, VIII. Bölüm.

Klasik ahlakçılara ve hümanistlere göre ahlaki erdemden vazgeçmek sadece irrasyonel bir biçimde hareket etmek değil aynı zamanda insanın insani boyutunu reddetmesi anlamına gelmektedir. Çiçero yanlışın şiddet ya da hile olmak üzere iki şekilde yapıldığından bahseder; her iki yol da “hayvancadır” ve “hiçbir şekilde insana yakışmaz”; zira güç aslana öykünmektir, hile ise kurnaz bir tilkiye aittir.²⁴⁹ Machiavelli ise bu noktada kendisi ile “koca bir hümanist siyasi düşünce geleneği arasında aşılamaz bir uçurum”²⁵⁰ yaratmıştır:

“Günümüzde olanlardan, sözlerine önem vermeyen ancak insanları kurnazlılarıyla aldatan prenslerin büyük işler başardıklarını ve sonunda dürüstçe iş görenlerden daha iyi durumda olduklarını görüyoruz. Öyleyse mücadelenin iki yolu olduğu bilinmelidir, biri kanunlara uygun olarak ikincisi ise kaba kuvvetle mücadeledir ve bunların ilki insanlara özgü ikincisi ise hayvanlara özgüdür. Ancak ilk yöntem sık sık işe yaramadığı için, ikinciye başvurma gerekliliği doğar. Bu nedenle bir prens hem insanı hem de hayvanı iyi kullanmayı bilmelidir. Eski zamanlardaki yazarlar gizli gizli bu dersi verirler. Bu yazarlar Achilles’in ve eski prenslerin pek çoğunun, büyütülüp yetiştirilmek üzere insan başlı at biçimli Chiran’la temsil edildiğini anlatırlar. Prenslerin öğretmen olarak kendilerine seçtikleri kişinin yarı insan yarı hayvan olmasının tek anlamı bir prensin, her iki doğayı da kullanması gerekmesi ve biri olmadan diğerinin sağlam olamamasıdır. Bir prensin hayvan doğasını akılcıca kullanmayı bilmesi gerektiğinden, hayvanlardan hem aslanı hem de tilkiyi seçmelidir; çünkü aslan kendini tuzaklardan tilki ise kurtlardan koruyamaz. Bu nedenle prens tuzakları fark etmek için tilki, kurtları uzaklaştırmak için de aslan olmalıdır.”²⁵¹

Machiavelli **İl Principe**’de siyasi liderler ve askeri komutanlarla ilişkilendirdiği *virtù*’yu **Discorsi**’de görkeme erişmek isteyen bir şehrin ya da devletin tüm yurttaşlarının sahip olması gereken bir nitelik olarak tanımlamıştır. *Virtù*’yu, ortak iyiyi tüm özel çıkarların ve alışlagelmiş ahlaki değerlerin üstünde tutma arzusu ve sıradan yurttaşlar için kaçınılmaz bir gereklilik olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla bu eserde, Pocock’un da vurguladığı üzere, yurttaşlar erdemlerini sadece *fortuna* üzerinde egemenlik kurma anlamında değil aynı zamanda ahlaki ve siyasi ilişki yapıları kurma anlamında da yerine getirmektedirler.²⁵²

²⁴⁹ Çiçero’dan aktaran, Skinner, **Machiavelli**, s. 63.

²⁵⁰ Skinner, **a.g.e.**, s.63.

²⁵¹ Machiavelli, **a.g.e.**, XVIII. Bölüm.

²⁵² Pocock, **a.g.e.**, s. 190.

Bu eserde Machiavelli yurttaşlığa dayalı erdemi ve *vivere civile*'yi *fortuna*'nın müdahalesi olmadan rastlantısal bir boyutta geliştirmiştir ve bunu yaparken Polybius'un (History) anayasal döngüsünden faydalandığı görülmektedir: mükemmel yasamacılara sahip olan ve olmayan şehirler ayrımını yaparken Lycurgus'un tek seferde krallar, asiller ve halk arasında 800 yılı aşkın bir şekilde varolacak bir güç dağılımı yapmayı başardığını, Solon'un ise bu konuda başarısızlığa uğrayarak, Atinalıların yönetiminin bu nedenle hiçbir zaman istikrar elde edemediğini belirtmektedir. Fakat Roma yönetiminde hiç bir yasamacının bu üç grubu biraraya getirmeyi denemediğini, Romulus'un kurduğu krallığın Tarquin'le son bulup, patrici ve plepler arasında nesiller boyunca devam edecek bir çatışmanın ortaya çıktığını ve bu uyuşmazlıktan Polybius'un hayranlık duyduğu dünyayı fethedecek kadar istikrarlı bir yönetim düzenin ortaya çıktığını vurgulamıştır.²⁵³ Böylece Machiavelli Polybius tarafından tanımlanmış ve Lycurgus tarafından başarılmış hedefin zaman ve şanstın kaçışın yolu olabildiğini fakat yurttaşların zamanla olan kendi bağlantıları ile bu hedefe erişebilecekleri durumların da var olduğunu ortaya koymuştur. Bunu gerçekleştiren kişiler ise *fortuna*'dan kendilerinin olan ve insanüstü bir yasamacının olmayan bir erdemin kullanılmasıyla kaçmayı başarmışlardır.²⁵⁴

Fortuna kavramına bakıldığında ise bu kavramın Machiavelli'den önce Romalı tarihçi ve ahlakçılar tarafından işlenmiş olduğu ve *bona dea* (iyilik tanrıçası) olarak tabir edildiği görülür. Ortaçağla beraber bu kavramın Hristiyan bir temelden hareketle incelenmesi, onun (ancilla dei) Tanrının hizmetkarı olarak tanımlanmasını beraberinde getirmiştir. Önceden üzerinden meyveler fışkıran bir boynuz olarak resimlenerek bereketi simgeleyen talih kavramı, artık hareket eden bir değişim tekerleği olarak simgelenmeye başlamıştır. Böylece Hristiyanlık, dünyevi onur ve görkem arayışının anlamsızlığına dikkati çekmekte ve bu görkemi sağlayacak olan talihin Tanrının hizmetkarından başka bir şey olamayacağını altı çizilmektedir. Böylesi bir güç (talih) değişken bir yapıya sahiptir ve ancak Tanrının krallığındaki zenginliklerin dünyevi zenginliklerle kıyaslanamayacağını ifade etmektedir. Ancak Hümanizm ve Rönesans'ın doğuşuyla insanın özerk iradesine yapılan vurgu,

²⁵³ Machiavelli, *Discorsi*, II, 2.

²⁵⁴ Pocock, *a.g.e.*, 190.

Tanrıyla *fortuna* arasında kurulmuş olan ilişkiyi kopartmış, talihin, yeniden, cesareti ödüllendiren *bona dea* anlamı geçerli olmuştur. Bu noktada Machiavelli'nin de talihin *virtù* ya sahip kişileri izlediği ve bu kişiye onur, zenginlik ve şöhret getirdiği konusunda çağdaşlarıyla hem fikirdir.²⁵⁵

Machiavelli *fortuna* kavramının özgür irade ile olan ilişkisini **İl Principe**'nin yirmibeşinci bölümünde şöyle ele alır:

“Özgür irademizi koruyabilmemiz için şansın eylemlerimizin yarısını denetleyebildiğini, ancak diğer yarıda ya da yarıya yakın kısmında bize özgürlük tanıdığını kabul etmenin doğru olacağını düşünüyorum. Şansı taşımış bir nehre benzetiyorum. Nehir sınırlarını yıktığında çevredeki düzlükleri basar, ağaçları yıkar(...), herkes selin öfkesine boyun eğmek zorunda kalır, çünkü o denetlenemez. Yine de böyle olması, sakın zamanlarda insanların ona karşı hazırlık yapmayacağı anlamına gelmez.”²⁵⁶

Bundan dolayı, insanın özgür iradesinin gücüne inanan Machiavelli'ye göre şans, en büyük (yıkıcı) etkisini kendisinin hesaba katılmadığı durumlarda göstermektedir.

Görüldüğü üzere Machiavelli *fortuna* ve *virtù* kavramlarından hareketle, siyasal iktidara ulaşmanın formülünü vermektedir: Sadece şansına güvenen bir prens şansı değiştiği anda başarısızlığa mahkum olacaktır. İşini şansa bırakmayan prens ise daha iyi bir başarı elde edecektir. Kısacası siyasal alanda başarıya ulaşmanın yolu kişinin davranışlarını zamanın gereklerine uydurma kabiliyetinden geçer. Musa, Cyrus, Romulus gibi *virtù*'larıyla prens olanların yaşamları ve eylemleri gözden geçirildiğinde, *fortuna*'ya olayları istedikleri gibi şekillendirmelerine olanak sağlayan fırsat (*occasione*) dışında hiçbir şey borçlu olmadıkları vurgulanır. Ve bu kişileri başarılı kılan karşılarına çıkan fırsatları fark edip, ülkelerinin zaferi ve refahı için kullanmalarını sağlayan kendi *virtù*'ları olmuştur. Nitekim şans

²⁵⁵ Skinner, a.g.e., s. 42-47.

²⁵⁶ Machiavelli, **İl Principe**, XV. Bölüm.

değişkendir²⁵⁷, dolayısıyla “talihin rüzgarları ve gelgitleri değiştikçe prensin zihni de değişmelidir.”²⁵⁸

Dolayısıyla Machiavelli *fortuna*’nın tüm insan deneyimine hükmettiği görüşünü reddetmekte ve insanın özgür iradesini *virtù* aracılığıyla *fortuna* üzerinde üstünlük kurmada kullanabileceğini vurgulamaktadır. Her ne kadar dışsal olayları etkileme veya değiştirme kabiliyetine sahip bir özgür irade 1300 ve 1400 lerin hümanistleri tarafından savunulmuş olsa da Machiavelli bu geleneğin ötesine geçmiştir: onun için *fortuna* ve *virtù*’nun biraradalığı bireyin içinde yaşadığı, Aristocu siyasal düşüncenin baskın olduğu, Hristiyan gelenek ve hümanizmin idealizmi tarafından yeniden şekillendirilmiş eski dünyanın koşullarından bağımsızlaşması anlamına gelmiş,²⁵⁹ özgür irade kavramını işlerken bir yandan geleneksel terminolojiye uyarken diğer yandan ona farklı bir anlam da ilâştirmiştir. Özgür iradeyi aklın bir yetisi ya da tamamen keyfi güçlere bağlı bir nitelik ya da onu insanın içsel güçlerini harekete geçirerek erdem elde etmesinde ve böylece mükemmelliğe ulaşmasında aracı bir nitelik olarak görmemiştir. Özgür iradeyi içsel hayata dair bir şey olarak algılamamış, onu kişinin Tanrı ya da evrenle olan ilişkisinin etkileri ışığında analiz etmemiştir. Dolayısıyla klasik ve Hristiyan özgür irade teorilerini es geçip, onların metafizik odaklarını atarak, özgür iradeyi bir bütün olarak insana uygun görmüş, insanın hem zihinsel hem de fiziksel niteliklerini, sadece soyut bir kozmik güç olmayan fakat somut tarihsel koşullar, olaylar, politik düzenler ve sosyal şekillenmeler içinde işleyen bir *fortuna* ile çarpıştırmıştır.²⁶⁰

Machiavelli için *libero arbitrio* pratiği içinde hareket eden öznenin amacı yalnızca kendi akıl ve karakterini oluşturmak değil, bunu *virtù* şeklinde oluşturmak ve iradesini dış olaylara etki edecek bir biçimde kullanmaktır. Elbette kişi bazı zincirleme koşullar dizisinin ve insan doğasının kötü özelliklerinin gerektirdiği *necessità* (gereklik) tarafından

²⁵⁷ A.g.e., XXV. Bölüm.

²⁵⁸ A.g.e., XVIII. Bölüm.

²⁵⁹ Althusser, a.g.e., s. 122.

²⁶⁰ Bknz. F. Ercole, *La Politica di Machiavelli*, Roma, 1926, s. 5-20, 24, 39-40.

sınırlandırılmıştır. Ancak bu sınırlandırmalar kendini etik ve metafizik soyut alanda değil, somut politik pratikler bağlamında gösterir. Machiavelli'nin tasvir ettiği özgür iradenin amacı, Colish'in de ifade ettiği üzere, kişinin her şeye gücü yeten bir Tanrı ya da acımasız bir evrenin elinde bir kukla olmasını engellemek değil, tarih sahnesinde diğer insanların kuklası olmasını engellemektir.²⁶¹

4.4.2. Siyasal Özgürlük

Machiavelli, yurttaşlığa dayalı hümanistler ve 14.yy hukukçularınıninkine benzer bir dille, politik özgürlüğü bağımsızlık olarak ele alarak özgür insanları (uomini liberi) “diğer insanlara bağlı olmayan kişiler”²⁶² (non dependono da altri) olarak tasvir eder ve özgür yurttaşın statüsü, “köle değil, özgür doğarlardı”²⁶³ (nascono liberi e non schiavi), ile serfinkini birbirlerine zıt olarak ele alır. Machiavelli için kölelik aynı zamanda, sahip olunan kurumlara ya da yönetimin zalimlik ya da gevşekliğine bakılmaksızın, yabancı kişiler tarafından yönetim anlamına da gelir.²⁶⁴ Dolayısıyla hümanistlerin de vurguladığı üzere özerk bir şehir kendi kendinin hükümdarıdır (principe di se stessa).²⁶⁵ Ancak bu noktada Machiavelli döneminin hümanistlerinden ayrılarak Floransa şehrinin köle kökenlerine işaret eder. **Discorsi**'nin birinci kitabının ilk bölümünde şu sözler yer alır: “(Floransa) ister Sulla'nın askerleri isterse Fiesole²⁶⁶ sakinleri tarafından şansın yardımıyla kurulmuş olsun (...) Roma İmparatorluğu altında kurulmuştur.”²⁶⁷ 49. bölümde ise yine Floransa'yı imparatorların altında kurulmuş ve yabancı bir yönetim altında yaşamış bir şehir olarak tasvir etmeye devam eder ve Floransa'nın bir parça özgürlük elde ettiğinde iyi politik düzenlemeler yapmayı denediğini fakat yeni yaptığı düzenlemeler özgür hükümete uymayan eski olanlarla uzlaşmadığından bu girişiminin olumsuz sonuçlandığını belirtir. Bu

²⁶¹ Colish, a.g.e., s. 327.

²⁶² Machiavelli, **Discorsi**, I, 1.

²⁶³ A.g.e., II, 1.

²⁶⁴ A.g.e., I, 2; II, 2.

²⁶⁵ Machiavelli, **Istorie Fiorentine**, II, 26.

²⁶⁶ Firenze: Floransa

²⁶⁷ Machiavelli, **Discorsi**, I, 1.

durum ise Machiavelli için Floransa'nın iki yüzyıl boyunca "bir cumhuriyet olarak adlandırılabilir" bir yönetime sahip olmasını engellemiştir.²⁶⁸ Nitekim Medici hükümetine karşı yapılmış Pazzi suikastini tasvir ederken bu suikastin başarısızlığa uğramasının nedenini kendi egemenliğinden başka bir şey düşünmeyen Medici hükümetinin "Floransalıların kulaklarını özgürlüğün çılgınlıklarına karşı sağırlaştırması ve (dolayısıyla) Floransalıların artık özgürlüğü tanımamasına"²⁶⁹ bağlar. Halbuki Machiavelli'ye göre özgür devletler "kendi kanunları altında ve özgürlük içinde yaşamaya alışık"²⁷⁰ (*consueti a vivere con le loro legge et in libertà*) devletlerdir. *İstorie Fiorentine*'de Machiavelli "iyi bir yurttaş"ın ağzından Floransa için şu öneride bulunur: Eğer kanun yönetimi yeniden kurulur ve hiziplerin çıkarlarını koruyan kanunlar ortak çıkarları koruyan kanunlarla değiştirilirse Floransa "gerçek ve özgür bir *vivere civile*"²⁷¹ sahip olacaktır. Bilinmelidir ki "bir şehir eğer kanunların korku yarattığı bir yurttaşa sahipse (o şehir) özgür sayılmaz"²⁷², dolayısıyla bir şehir ancak asillerin ve halkın kötü mizaçlarını sınırlayan iyi kanunlar ve iyi düzenlemelere sahip olduğu takdirde "özgür bir şehir olarak" (*si puo chiamar libera*) adlandırılabilir:

"Özgürlük denen şey sadece halktan yana olan aşırı serbestlik (*licenza*) taraftarı liderler ve soylulardan yana olan kölelik taraftarı liderler tarafından yüceltilip göklere çıkarıldığı için bu kişiler ne yasalara ne de kendileri gibi insanlara boyun eğmek isterler. Böyle olduğunda ise (ki bu sıkça olmaktadır) şehrin şansı da iyi giderse o şehirde akıllı, iyi ve güçlü bir kentli herkesin arasından sivrilir, yeni kanunlar çıkartılır, bu kanunlar sayesinde soyluların ve halktan olan kişilerin huzursuzluğu dindirilir veya bunlar öylesine kontrol altına alınırlar ki kötü bir şeyler yapmaları engellenmiş olur. İşte ancak bu durumda söz konusu şehir özgür sayılabilir ve söz konusu devlet verdiği kararlarda kalıcı ve istikrarlı olabilir, çünkü şehir iyi kanunlar ve iyi düzen üzerine kurulu olduğundan tek bir kişinin üstünlüğüne ihtiyaç duymaz."²⁷³

Dolayısıyla şehirler *vivere civile*'nin kanunların üstünlüğünün sınırları tarafından çizilmiş özgürlüklerini koruyabilmek için gerek asil gerekse halktan olsun tüm yurttaşların arzu ve

²⁶⁸ A.g.e, I, 49.

²⁶⁹ Machiavelli, *İstorie Fiorentine*, VIII, 8.

²⁷⁰ Machiavelli, *Il Principe*, V.

²⁷¹ Machiavelli, *İstorie Fiorentine*, III, 5.

²⁷² Machiavelli, *Discorsi*, I, 29.

²⁷³ Machiavelli, *İstorie Fiorentine*, IV, 1.

tutkularını yönetebilme kapasitesine sahip olmalıdırlar. Bu konuya dair olarak Machiavelli Roma cumhuriyeti dışında, özgür Alman kentleri örneğini verir, bu kentler “ne kendi sakinlerinin ne de yabancıların gasp etmeye cesaret edemeyecekleri bir biçimde kanunlarını gözetirler ve özgürlüklerinin tadını çıkarırlar.”²⁷⁴ Machiavelli’ye göre eski zamanlarda tamamen özgür birçok halk (popoli liberissimi) vardır²⁷⁵ şimdi ise Alman ve İsveç kentleri zamanının en özgür kentlerini oluşturmaktadır.²⁷⁶

Görüldüğü üzere Machiavelli’ye göre bir şehrin özgürlüğü o şehrin bağımsızlığı (indipendenza) yani kendi koyduğu kanunlar altında yaşayabilmesi, yabancı bir güce hiçbir şekilde bağımlı olmaması anlamına gelmektedir. Bu nedenle Machiavelli neredeyse tüm eserlerinde güvenliğin (securtà) altını önemle çizer. **Discorsi**’de uygarlığın başlangıcını anlatırken insanların “kendilerini korumak için bir araya geldiklerini ve kendilerini kolay savunacakları ve daha rahat yaşayacakları bir mekan seçtiklerini (...) kendilerini daha iyi koruyabilmek için aralarındaki en güçlü ve cesur olanı lider seçip, ona itaat ettiklerini”²⁷⁷ belirtir. Dolayısıyla insanların birincil ihtiyaçları başlangıçtan itibaren güvenlik olmuştur. Machiavelli’nin bu yaklaşımını elbette yaşamış olduğu dönemin dış politikası da etkilemektedir ve şu sözlerde yaşadığı şehrin güvenliği için duyduğu kaygı açıkça ortadadır:

“Ordular olmaksızın şehirler kendilerini koruyamazlar ve son bulurlar. Sonuç ya kölelik ya da terkedilme olur. Şimdi evinizden çıkın ve etrafınızda ne gördüğünüzü düşünün: kendinizi yaşamanızdan çok ölmenizi isteyecek iki ya da üç şehrin (Lucca ve Siena) ortasında bulacaksınız. Daha ileri gidin, Toskana’nın dışına çıkın ve tüm İtalya’yı düşünün: onu Fransa kralı, Venedikliler, Papa ve Valentino (Cesare Borgia) altında çalkalanır halde bulacaksınız.”²⁷⁸

²⁷⁴ Machiavelli, **Discorsi**, I, 55.

²⁷⁵ A.g.e., II, 2.

²⁷⁶ Machiavelli, **Il Principe**, X, XIII.

²⁷⁷ Machiavelli, **Discorsi**, I, 2.

²⁷⁸ Bu satırlar 1503 yılında Machiavelli tarafından muhtemelen bir istek üzerine yazılmış “ Words to Speak about Raising Money, Given a Bit of Introduction and Excuse” adlı metinde yer almaktadır. Aktaran De Grazia, a.g.e, s. 164.

Machiavelli'ye göre bir cumhuriyetin elinde olan sınırlarla özgürlüğünün tadını çıkarması ve düzeninin bozulmamasını sağlaması mümkün değildir dolayısıyla özgürlüğün hakim olduğu bir ülke iki amaca sahiptir: bunlardan ilki dominyonlar almak ikincisi ise her türden dış tehdide karşı özgürlüğünü muhafaza etmektir. Bunu gerçekleştirebilmek için Machiavelli güçlü bir askeri düzenlemeye vurgu yapar. Sürekli olarak eserlerinde, özellikle *Arte della Guerra*'da, özgürlüğün korunmasının iyi ordulara, kumandanlara ve stratejiye bağlı olduğunu yineler; “ (...) kendi orduları olmayan (*arme proprie*) hiçbir prens güvende değildir, aksine kötü zamanlarda kendini savunacak güçten yoksun olduğu için işi tamamen şansa kalmıştır.”²⁷⁹ Bu koşulun sağlanması ise ordunun yurttaşlardan oluşmasıyla, askeri hazırlıkla, içeride dinamik bir liderlikle ve yüksek kamu ahlakıyla zenginleşir ve güçlenir. Machiavelli yurttaş ordusunu sadece paralı askerlerden daha etkili bulduğu için değil, aynı zamanda yurttaş erdemini de yansıtır güçlendirdiği ve bu nedenle özgür bir hükümet için uygun olduğundan savunur.²⁸⁰ Yurttaşlardan oluşan bir ordu Machiavelli'ye göre profesyonel bir ordudan daha çok cesaret ve öz saygıya sahiptir. Şehrin ortak çıkarıyla ilgili bir derdi olmayan ve bu nedenle gevşek bir biçimde savaştan paralı askerlerin aksine, yurttaşlardan oluşan ordu yurttaşların erdemini ortaya koyar ve güçlendirir. Şehirler onlarsız olmak yerine onlarla olduklarında kendilerini daha uzun süre yozlaşmadan korurlar.²⁸¹ Dolayısıyla Machiavelli'nin yurttaş ordusunu önermesi sadece şehrin yabancı işgalcilerden korunmasına dair pratik bir savunma önerisi olmanın ötesinde, ki bu noktada hümanistlerle aynı fikirde görünmektedir, yurttaş erdemi ile kurduğu bağlantıdan dolayı ahlaki bir içeriğe de sahiptir:

“Nasıl büyük ve çok güzel bir sarayın incilerle ve altınlarla bezenmiş de olsa çatısı olmadığında onu yağmurdan koruyabilecek hiçbir şeyi yoksa aynı şekilde düzenler de ne kadar iyi olursa olsun askeri destek olmaksızın korunmasız kalacak ve kısa sürede bozulacaktır. Eskiden kanun yapan kimseler, hükümdarlar ve cumhuriyetler işte bu nedenle başta askerlerine olmak üzere kendi idareleri altındaki tüm insanlara sadakat, barış sevgisi ve Tanrı korkusu aşılama büyük ölçüde önem vermişlerdir.”²⁸² (...) Bazı komutanlar askerlerini savaşı kazanmanın dışında hiçbir kurtuluş

²⁷⁹ Machiavelli, *Il Principe*, XIII. Bölüm.

²⁸⁰ Machiavelli'nin *Parole da Dire* adlı eserinden aktaran Colish, a.g.e., s. 342.

²⁸¹ Machiavelli, *İstorie Fiorentine*, II, 4, 5.

²⁸² Machiavelli, *Savaş Sanatı*, Önsöz, s. 77.

umutlarının olmadığına ve bu nedenle savaşmak zorunda olduklarına inandırmıştı; bu yaklaşım askerleri savaşmaya yönelik heveslendirmek için olan en iyi ve en etkili yöntemdir. Askerlerdeki bu savaşma isteği ve inat komutanlarına veya ülkelerine duydukları güven ve sevgi ile daha da büyümüştür. Askerlerdeki bu güven duygusu kullanılan silahların, ordu düzeninin ve komutanın fikirlerinin iyi ve güvenilir olmasıyla bağlantılı olarak ve yeni zaferler kazanılması ile daha da büyür. Ülke sevgisi ise (buna bağlı olarak) doğal olarak gelişir; komutana duyulan sevgi ise sadece komutanın sahip olduğu virtünün bir sonucudur. Sebepler çok çeşitli olabilir, ancak sevgi seni kazanmaya veya ölmeye yönlendiren en güçlü sebeptir.”²⁸³

4.4.2.1. Cumhuriyetçi Özgürlük

Machiavelli için özgürlüğün hangi yönetim biçimi içinde mümkün olduğu sorusu Machiavelli'nin özgürlük düşüncesinin ve aynı zamanda cumhuriyet teorisinin en karmaşık kısmını oluşturur. Genel olarak özgürlüğün karşısına tiranlık, monarşi, aristokrasi, anarşi ve hizipçiliği koyarak *libertà*'yı basit bir biçimde bunların yokluğu olarak tanımlar. Diğer zamanlarda ise pozitif bir biçimde *libertà*'yı cumhuriyet ve cumhuriyetin bazı kurumsal niteliklerine gönderme yaparak tanımlar. Bu soruyu çözümleyebilmek için atılacak ilk adım Machiavelli'nin özgürlüğü koruma görevini kime verdiğini tartışmak olabilir.

Machiavelli bu konuda ilk olarak kentsel özgürlüğün korunmasında her zaman belli bir iyi talih unsurunun işin içinde olduğunu belirtir ancak büyük başarıların hiçbir zaman sadece iyi talihten kaynaklanmayacağını savunarak bir şehrin özgürlüğünün hiçbir politik köleliğe boyun eğmemekten yani öz yönetimden geçtiğini kabul eder.²⁸⁴ Dolayısıyla işe öncelikle “her cumhuriyette elde etmek isteyenler (chi vuole acquistare) ya da elindekini tutmak

²⁸³ A.g.e., IV. Kitap, s. 192.

²⁸⁴ Nitekim Romalıların da başlangıçta özgürlüklerini koruyup sonradan dünyaya hakim olmaları talihlerini virtù ile birleştirmeleri sayesinde olmuştur.

isteyenler (o chi vuole mantenere) olduğu”²⁸⁵ ayrımını yapmakla başlar ve özgürlüğün kimin ellerine teslim edilebileceğini tartışır: Özgürlük

“Venedik’te asillere Roma’da ise pleplere teslim edilmiştir. (...)Sonucun ne olduğunu soracak olursak Sparta ve Venedik’te özgürlük Roma’dakinden daha uzun sürmüştür. (...) Romalıların bakış açısına göre herhangi bir şeyin korumacılığı onu kendi çıkarı için elde etmeye daha az istekli olanların eline verilmelidir. (...) Asiller hükmetmeye büyük bir arzu duyarlar ve sıradan halk ise hükmedilmeyi arzu etmez. Dolayısıyla sıradan halk, diğerleri üzerinde hakimiyet kurmayı kötüye kullanma umudu daha az olduğundan özgürlüğe daha bağlı olacaktır. Bu nedenle eğer halk özgürlüğün koruyucusu olursa onu korumaya daha özen gösterecektir ve gücü kötüye kullanması imkansız olduğundan başkalarının da bunu yapmasına izin vermeyecektir.”²⁸⁶

Ardından özgürlüğü asillerin ellerine teslim edenlerin, Sparta ve Venedik örneği, nedenlerini sunar; onlara göre asillere yönetimde baskın bir rol vermek daha güvenlidir çünkü ancak bu şekilde hırsları tatmin olur ve memnun olurlar ve pleplerin de herhangi bir güç elde etme umutları sona erdiğinden artık hükümet içinde karmaşa çıkmaz. Machiavelli bu tartışmayı “eğer ikisinin ağırlığına bakılacak olursa hangi tarafı özgürlüğün koruyucusu olarak seçmek şüpheli kalır” diyerek konuyu hangi tarafın cumhuriyet için daha zararlı olabileceği sorusunu sorarak çözümler: elde etmek isteyenler mi yoksa elindekini kaybetmekten korkanlar mı. Genellikle hangi taraf daha fazlaya sahip olmak istiyorsa ya da hangi taraf sahip olduklarını kaybetmekten korkuyorsa onun varlığı cumhuriyet için daha tehlikelidir. İkisi de büyük karmaşaya sebep olabilir fakat sahip olduklarını kaybetmekten korkan asiller daha tehlikelidir çünkü

“insanlar başka şeyler pahasına daha fazlasını elde etmedikçe sahip olduklarını güvenle ellerinde tutamayacaklarını düşünmeye eğilimlidirler. Üstüne üstlük büyük varlıkları olan kişiler daha büyük etkide ve hızda değişimlere yol açabilirler.”²⁸⁷

Böylece Machiavelli özgürlüğün koruyucusu olarak halkı seçerek kararını ortaya koyar ve özgürlüğü pozitif olarak cumhuriyet yönetimi ile tanımlar.

²⁸⁵ Machiavelli, *Discorsi*, I, 5.

²⁸⁶ A.g.e., I, 5.

²⁸⁷ A.g.e., I, 5.

Machiavelli özgürlüğün tam anlamıyla cumhuriyetlerde mümkün olabileceğini belirtir:

“İnsanların yönettiği tüm devletler, tüm dominyonlar, cumhuriyetler ya da prenslikler olmuştur.(...) Bu şekilde elde edilen devletler ya bir prens altında yaşamaya alışmış ya da özgür devletlerdir”²⁸⁸

Bu sözlerle prenslik ve cumhuriyet arasında ayırım yapılmış ve cumhuriyetler özgür devletler olarak nitelendirilmiştir. **İl Principe**’nin beşinci bölümde ise kendi kanunları altında ve özgür yaşamaya alışık yeni alınmış bir şehrin nasıl elde tutulabileceğini anlatırken prensliklerle cumhuriyetler arasındaki farkı açıkça pekiştirir:

“(...) yeni alınmış şehir veya eyalet bir prensin idaresine alışmış ve prensin soyu tükenmişse, bir yandan itaat etmeye alışmış, diğer yandan da eski yöneticilerinden mahrum kalmış vatandaşların kendi içlerinden bir önder seçmeye karar vermeleri imkansızdır; özgür yaşamayı (vivere liberi) bilmedikleri bu nedenle de silah kuşanmada yavaş oldukları için bir yabancı kolayca onları alt edip kendi davasına bağlayabilir. Ancak cumhuriyetlerde (...) eski özgürlüklerin anısı onlara rahat vermeyecektir.”²⁸⁹

Discorsi’de ise cumhuriyetçi yönetim ile özgürlük arasındaki bağlantıya dair örnekler sık sık prenslik yönetimi ile karşıtlık kurularak verilir: İlk kitabın 16. bölümünde “özgürlükle” (per via di libertà) ve “prenslikle” (per via principato) yönetme arasında bir ayırım yapar.²⁹⁰ II. Kitap ikinci bölümde antik dönemlerde İtalya halkının “tamamının özgür olduğunu” ve aralarında “kimsenin orada kralların bulunduğunu asla duymadığını”, özellikle Toskana’nın özgür olduğunu, özgürlüğünün tadını çıkardığını ve “prens” kelimesinden son derece nefret ettiğini belirtir.²⁹¹ III. Kitap, 12. bölümde ise Venedik çevresindeki kasabalardan bahsederken “onların bir prens altında yaşamaya alışık olduklarını (use a vivere sotto uno principe) ve özgür olmadıklarını (e non libere)” belirtir.²⁹² Ancak **Discorsi**’de cumhuriyet yönetimi ile özgürlük bağlantısının kurulduğu en açık ifade kuşkusuz şu sözlerdedir:

²⁸⁸ Machiavelli, **İl Principe**, I.

²⁸⁹ A.g.e., V.

²⁹⁰ Machiavelli, **Discorsi**, I, 16.

²⁹¹ A.g.e., II, 2.

²⁹² A.g.e., III, 12.

“Şehri görkemli yapan özel değil ortak iyidir ve kuşkusuz ortak iyi bir cumhuriyette varolabilir (...) o zaman antiklerin tiranları nefretle öldürmelerine ve özgür yaşamı bu denli sevmelerine ve özgürlüğün adının onlar tarafından bu kadar değerli tutulmasına şaşmamalı.”²⁹³

Machiavelli libertâyı cumhuriyetle tanımlarken cumhuriyetçi kurumların bazı özellikleriyle de bağlantılandırır: Özgür cumhuriyetlerin kanunları güçlendirmek ortak iyiyi ve halk düzenini bozan yurttaşları cezalandırmak ve yönetilenlerin şikayetlerini gidermek için yasal mekanizmalara ihtiyacı olduğunu söyler ve “ahlaksız devlet görevlilerinin Roma’da censorlar tarafından sürülmesini” onaylar ve bu devlet dairesini Roma’yı özgür tutan bir kurum olarak değerlendirerek över.²⁹⁴

Görüldüğü üzere Machiavelli için bir monark ya da prensin yönetimi altında yaşamak özgür olmamak anlamına gelmektedir ve bu yalnızca yurttaşların politik özgürlüğe sahip olmaması (yani egemenlik tartışmalarına katılma ve magistratusları atama özgürlüğüne sahip olamama) anlamında değil, çünkü bir cumhuriyet halk iradesini ifade eden bu araçlar olmadan özgür sayılmaz²⁹⁵, fakat aynı zamanda bir kişinin iradesine bağımlı oldukları bir durumda olduklarını da ifade etmektedir. Onlar kendi kanunları altında yaşayan bir *populus liber* değil, kölelik içindedirler. Bir monarkın yönetimi altında kişiler güvende olabilirler fakat bu güvenlik her zaman şüphelidir çünkü monarkın iradesine bağımlıdır. Kişiler monarkı kendi çıkarları ya da diğerlerinin çıkarlarına hizmet eden kanunlar çıkarmaktan men edemeyecekleri için her an baskı altına alınabilir bir durumdadırlar. Kişilerin bağımlı durumda olmalarından kaynaklanan bu sürekli baskı olasılığı, özgür halkın görevleri ve statüsüyle uyuşmayan kölece davranışlar yaratan korku duygusunu üretir. Machiavelli’nin belirttiği üzere cumhuriyetçi özgürlüğün belirgin karakteri bastırılma korkusunun yokluğudur: çünkü cumhuriyetçi öz yönetimin ortak faydası “kişinin örneğin özgürce ve şüphe duymadan eşi ve çocuklarının onurları ve kendisi için korku duymaması olanağını

²⁹³ A.g.e., II, 2.

²⁹⁴ A.g.e., I, 49.

²⁹⁵ Machiavelli, *İstorie Fiorentine*, V, 6.

yaşayabilmesidir.”²⁹⁶ Dolayısıyla Machiavelli için özgürlüğün kesinlikle içinde olamayacağı yönetim biçimi kölelik olarak nitelendirdiği tiranlıktır. Nitekim Machiavelli tiranlığı özgürlüğün karşıtı olarak ele alır ve özgürlüğü negatif olarak tiranlığın yokluğu olarak ifade eder.

Machiavelli *libertà* ve tiranlığın bir arada bulunduğu Genova şehrinin kurumlarını sıradışı bulur: “Aynı kentliler arasında özgürlüğün ve tiranlığın, medeni bir hayatın ve medeni olmayan bir hayatın, adaletin ve aşırı serbestliğin bir arada olabildiği çok az rastlanır bir örneği ve filozoflar rastlamış oldukları hiçbir cumhuriyette buna tanık olmamışlar hatta böyle bir şeyi hayallerinde dahi canlandırmamışlardı”²⁹⁷ Aynı şekilde 1395’te Veri de Medici’yi onları tiranlık rejiminden özgür bırakmaya zorlayan bir grup şikayetçi Floransalıdan bahseder: “Messer Veri’nin evine koşanlar ona devleti eline alması ve kendilerini iyilerin ve genel refahın yok edicisi olan kentlilerin diktatörlüğünden özgürleştirmesi için yalvardılar.”²⁹⁸ Atinalıların ise ancak tiran Pisistratus’u devirdikten sonra *libertà*’ya geri döndüklerini söyler: “40 yıl sonra Pisistratus’un varisleri sürgüne yollandı ve Atinalılar Solon’un kanunlarına uygun bir halk hükümetine geçip özgürlüğe geri döndüler.”²⁹⁹ Görüldüğü üzere Machiavelli için tiranlık politik hayatın gereklerini tatmin etmeyen herhangi bir hükümet formudur ve *vivere politico*, *vivere civile* ya da *vivere libero*’ya karşıt bir yönetim biçimidir. Dolayısıyla eserleri boyunca diğer birçok pasajda özgürlüğü tiranlığın yokluğu ya da ortadan kaldırılması olarak tanımlamıştır.³⁰⁰

Machiavelli bazen *libertà*’yı basit bir biçimde prenslik yönetiminin karşısına koyarak, ikisi için de bir onaylama ya da reddetme bildirmese de³⁰¹, *libertà*’yı negatif olarak prenslik ya da monarşik yönetimin yokluğu olarak tasvir eder: Örneğin Floransalı Neri taraftarları

²⁹⁶ Machiavelli, *Discorsi*, I, 16.

²⁹⁷ Machiavelli, *İstorie Fiorentine*, VIII, 29

²⁹⁸ A.g.e., III, 25.

²⁹⁹ Machiavelli, *Discorsi*, I, 2.

³⁰⁰ A.g.e., I, 2, 25, 28, 35, II, 2, III, 5, 7, 8; *İstorie Fiorentine*, III, 17, 20; IV, 1, 19, 27, 28.

³⁰¹ Örneğin yeni fethedilmiş bir devletin prensine özgürlükle ya da prenslikle yönetime dair (o per via di *libertà* o per via di *principato*) tavsiyeler verir. (Machiavelli, a.g.e., I, 16.) ya da özgür bir devleti (uno stato libero) korumanın da krallığı (uno regno) korumanın da zor olduğunu bildirir. (Machiavelli, a.g.e., III, 3)

Papa'dan 1300'de soylu bir kişinin gelip şehri yönetmesini talep ettiklerinde Bianchi taraftarlarının bunu özgürlüğe karşı bir suikast (una congiura contra al vivere libero) olarak kabul ettiklerini aktarır.³⁰² Benzer bir biçimde son Visconti'nin ölümünden sonra Milano yurttaşları yeni bir yönetim kurduklarında bazıları bir prens istemişlerdir, fakat özgürlüğü sevenler (quelli che amavano la libertà) özgürlük içinde yaşamayı (vivere libero) istemişlerdir.³⁰³ Nitekim prensler tarafından yönetilen halklar “özgür yaşamayı bilmezler” (vivere libero non sanno).³⁰⁴ Bir prens tarafından yönetilen bir halk özgürlük alışkanlığını kaybeder ve eğer özgür kalırsa yeni kazanılmış bu özgürlüğü elinde tutmakta zorlanır: “Bir prensin altında yaşamaya alışmış bir halk herhangi bir şekilde özgür kalırsa, özgürlüğü büyük güçlkle elinde tutar.”³⁰⁵ Bu nedenle Roma krallarını indirdikten sonra özgür kaldığında kendini özgürlük için gerekli birçok düzenlemeden yoksun bulmuştur.³⁰⁶ Ve Toskana'nın eski zamanlarında olduğu gibi özgür halk özgürlüğün tadını ne kadar çok çıkarırsa prensin adından o kadar nefret eder (tanto si godeva della sua libertà e tanto odiava il nome di principe).³⁰⁷

Machiavelli'ye göre özgürlüğün monarşi ile bağdaşmamasının nedeni bir kişinin yönetiminin despotik ya da tiransal olacağına inanmasıdır, dolayısıyla prens ya da kral olmasa da bir kişinin yönetiminin özgürlükle uyuşmadığını belirtir ve genellikle Medici ailesinden örnekler verir. Örneğin Piero Soderini'nin özgürlük aşığı olarak nam saldıgını, çünkü Floransa'nın Medici yönetimine girmesini desteklemeyi bunun özgürlüğü yok edeceğini düşündüğünden reddettiğini aktarır ve Gian Francesco Strozzi'ye Piero de Medici hükümetini tiranlık olarak tasvir ettirir.³⁰⁸ Bu örneklerle paralel bir biçimde Rinaldo degli Albizzi, yurttaşları Floransa için kölelik anlamına gelen Cosimo de Medici tehdidinden kurtarmaya sevk etmiştir³⁰⁹ ve hatırlanacağı üzere Machiavelli'nin kendisi

³⁰² Machiavelli, *İstorie Fiorentine*, II, 18.

³⁰³ A.g.e., VI, 13, 24.

³⁰⁴ Machiavelli, *Il Principe*, V.

³⁰⁵ Machiavelli, *Discorsi*, I, 16.

³⁰⁶ A.g.e., I, 2.

³⁰⁷ A.g.e., II, 2.

³⁰⁸ A.g.e., I, 52; *İstorie Fiorentine*, VII, 19.

³⁰⁹ Machiavelli, *İstorie Fiorentine*, IV, 28.

1478'de Pazzi suikastinin Floransa'yı Mediciden kurtarmakta başarısız olduğunu çünkü Lorenzo'nun rejiminin Floransalıların kulaklarını özgürlüğün çılgılığına karşı sağır ettiğini ve artık özgürlüğün tanınmadığını (la libertà in Firenze non era cognosciuta) belirtmiştir.³¹⁰

Ancak Machiavelli için *libertà* ve monarşiler, prenslikler gibi tek kişinin yönetimindeki rejimler arası zıtlık *libertà* ve tiranlıkta olduğu kadar net değildir.³¹¹ Nitekim çoğu insan güvende yaşamak için özgürlük talep edeceğinden, bir prens, güvenliği sağlayan kanunlarla halkı yöneterek onların arzularını yerine getirebilir (desiderando la libertà per vivere sicuri).³¹² Dolayısıyla kral olmasa ya da bir Medici olsa bile bir kişinin yönetimi tiranlık olmak zorunda değildir. Tek bir yönetici özgürlüğü teşvik edebilir ve bunu kralların da yapabileceği gibi uygun bir adalet sistemi kurarak yapar:

“İyi şans sayesinde şehirde bilge, iyi ve güçlü bir yurttaşın asillerin düşmanlığını ve halkı sakinleştiren ya da kötülük yapmayı engelleyen kanunlar koyduğu doğrudur, bu şehre böylece özgür denilebilir ve hükümet istikrarlı ve emin olarak değerlendirilebilir.”³¹³

Tek bir yönetici, kanun koyan ya da barış getiren bir kişi olabilme dışında, tiransal ya da baskıcı bulunan bir hükümetten şehri kurtaran bir özgürleştirici rolü oynayabilir.³¹⁴ Lombardia şehirleri 6. ve 8.yıllar arası krallar yerine dukaları özgür şehirler olmak için yönetime (per essere statı liberi) getirmişlerdir³¹⁵ fakat Veri de Medici'nin ya da Lombardia dukalarının rejimlerinin yerine geldikleri rejimlerden daha az despotik olup olmadıkları net değildir. Benzer bir şekilde, özgür bir şehirde eski bir hükümetin reform edilmesi sorununu tartışırken, yeni ve özgür bir hükümet kurmak isteyenlere ister monarşi ister cumhuriyet olsun eski alışkanlıkların bazılarını korumayı; despotizm kurmak isteyenlere ise (potesta assoluta) her şeyi yıkıp yeni bir başlangıç yapmayı önermektedir.³¹⁶ Burada ise açıkça monarşiyi iç özgürlüğe sahip cumhuriyetlerle aynı gruba koymaktadır. Benzer bir şekilde

³¹⁰ A.g.e., VIII, 8.

³¹¹ Colish, a.g.e., s. 336.

³¹² Machiavelli, *Discorsi*, I, 16.

³¹³ Machiavelli, *İstorie Fiorentine*, IV, 1.

³¹⁴ Bkz. Veri de Medici örneği, A.g.e., III, 25.

³¹⁵ A.g.e., I, 8.

³¹⁶ Machiavelli, *Discorsi*, I, 25.

Romalıların da monarşik yönetim altında tüm özgürlükleri ortadan kaldıran Tarquinius Superbus gelinceye dek özgür yaşadıklarını³¹⁷ belirtmiştir.

Görüldüğü üzere Machiavelli monarşik yönetimin özgürlükle uyuşmadığını tasvir etmiş ve özgürlüğü monarşinin karşısına koymuş olmasına rağmen öte yandan bazen yurttaş, asil ya da bir kral olsun tek bir kişi tarafından yönetilen devletleri özgür hükümetler olarak ele almıştır çünkü tasvir ettiği bu durumda yönetici halkın desteğine sahiptir ya da iç uyumu, kamu refahını ve devletin uzun süre yaşamasını teşvik eden iyi kanunlar koymuştur. Bu noktada Machiavelli'nin özgürlük dolayısıyla cumhuriyet anlayışını çözümleyecek anahtar nokta belirtmeye başlamaktadır: her ne kadar cumhuriyet yönetimi vurgulansa da esas alınan nokta vivere civileyi mümkün kılan kanunlar ve bu kanunların hizmet ettiği ortak iyidir.

Benzer bir şekilde, Machiavelli libertayı, negatif olarak, aristokrasinin ortadan kaldırılması ya da yokluğu olarak tanımaktadır, ancak Colish'e göre, burada da tek kişinin yönetimindeki prensliklerde olduğu gibi belirsiz bir tutum söz konusudur.³¹⁸ Machiavelli asilliği özgürlüğün tehdidi olarak sert bir biçimde eleştirmiş ve köleliğin taraftarları olarak tarif ederek³¹⁹ (ministri della servitu) eski Corcira'da halkın elinden özgürlüklerini aldıklarını belirtmiştir: "Yunanistan o zamanlarda iki partiye bölünmüştü, bir taraf Atinalıları diğeri ise Spartalıları destekliyordu. Sonuç Atinalılar ve Spartalıları ittifak kuranların birçok şehirde iç huzurluk çıkarması oldu. Bu durum asillerin (nobili) üstünlüğü ele geçirip halkı özgürlükten mahrum bıraktığı Corcira'da gerçekleşti. Fakat halk Atinalıların yardımıyla gücünü yeniden topladı ve hepsini hapse gönderdi."³²⁰ 1293'te Floransalı asilleri *Signoria*'dan çıkaran kanunların kurucusu Giano della Bella'yı överek şehri güçlülerin tiranlığından (dalla servitu dei potenti) kurtardığını söylemektedir.³²¹ Dolayısıyla asiller sadece despotik eğilimlere sahip değildirler aynı zamanda despotik prenslerle iş birliği yaparak özgürlüğe

³¹⁷ A.g.e., III, 5.

³¹⁸ Colish, a.g.e., s.337-338.

³¹⁹ Machiavelli, *İstorie Fiorentine*, IV, 1.

³²⁰ Machiavelli, *Discorsi*, II, 2.

³²¹ Machiavelli, *İstorie Fiorentine*, II, 13.

karşı suç da işlemektedirler ve bu nedenledir ki eski Heraclea'nın aristokrasisi Clearchus'u sürgünden dönüp halka özgürlüğünü vermeye zorlamıştır.³²² Diğer yandan ise Machiavelli asillerin her ne kadar ülkelerinin özgürlüğüne bir despotla iş birliği yaparak ihanet etmeye istekli olsalar da halkı özgürlüğüne kavuşturma rolüne de kabiliyetli olduklarını belirtmektedir, nitekim “çoğunluk (la moltitudine) asillerin (potenti) teşvikiyle prenlere karşı ayaklanmış ve (...) özgürlükçüleri saydıkları bu kişilerin otoritesine itaat etmişlerdir”³²³ Bu nedenle asiller bazen halk üzerinde iktidarlarını yükseltmeye çalışsalar da halkın çıkarlarına da hizmet edebilirler ve tiranlık ve anarşi arasında bir araç rolü oynayabilirler. Ancak Machiavelli bu noktada Colish'in iddia ettiği kadar³²⁴ belirsiz bir taraf almamıştır çünkü yukarıdaki sözlerini “fakat onların yönetimi talihin değişebilirliğini hiç deneyimlememiş, hiç kötü zamanlar geçirmemiş olan (...) çocuklarına geçtiğinde açgözlülük ve hırs”ın baş gösterdiğini ve asillerin yönetiminin oligarşiye dönüştüğünü belirten sözleri izler. Dolayısıyla Machiavelli için asiller talihin değişken yapısı içinde halkı özgürleştirici bir rol oynayabilirler ancak bu durum talihin değişkenliğine uygun olarak hareket etmekten dolayısıyla virtüdan yoksun kişilere geçtiğinde sona erer, nitekim *vivere libero* ancak *virtuoso* bir kişinin koymuş olduğu ortak iyiyi koruyan kanunlar çerçevesinde mümkün olabilir ve bu durum talih üzerinde nispeten üstünlük kazanmış olmak anlamına gelmektedir. Ayrıca hatırlanacağı üzere “sadece cumhuriyetlerde ortak iyiye uygun bir biçimde özen gösterilir, çünkü sadece cumhuriyetlerde ortak iyiye dair tartışmalar herhangi bir özel kişiye zarar verdiğine bakılmaksızın ortaya konulduğu”³²⁵ndan Machiavelli'nin aristokrasiyi *vivere civile*'ye uygun bir yönetim olarak görmediği ortadadır.

Machiavelli'nin hizipçilik ve *libertà* arasında kurduğu ilişki ise hizipçiliğin içinde yaşadığı *vivere civile* ile dolayısıyla *vivere civile*'nin yozlaşmış ya da yozlaşmamış olması durumunda anlam kazanır. Özgürlük ve hizipçilik, Machiavelli'nin aktardığı üzere, 1372'de Floransalı bir yurttaşın vermiş olduğu bir nutukta kesin bir biçimde birbirlerine karşıt

³²² Machiavelli, *Discorsi*, I, 16.

³²³ A.g.e., I, 2.

³²⁴ Colish, a.g.e., s.338.

³²⁵ Machiavelli, a.g.e., II, 2.

görülmektedir: Bu yurttaş İtalyan şehirlerinin özgür değil fakat hiziplere bölünmüş bir biçimde düzenlendiğini savunmaktadır. Konuşmacıya göre hizipçilik özgürlüğün düşmanıdır çünkü partiler ortak iyiye yönelik yasalar ve politikalar aramaktan çok kendi hırslarını tatmin etmeye yönelirler. Bu yüzden hiziplerin bastırılmasını ve onların yerine özgürlüğü sağlayacak kanunların koyulmasını zorunlu bulur.³²⁶ Machiavelli'ye göre hiziplerin özgürlüğün kuyusunu kazmasının nedeni, içsel zayıflıkları ve devlet organındaki bozulmayı beslemesi, dolayısıyla toplumun sahip olduğu özgürlüğün korunması ve *vivere libero* yönünde bir tehdit oluşturmastandır.³²⁷ Dolayısıyla hizipçiliğin *libertà*'yı olumsuz yönde etkilemesi *vivere civile*'nin yozlaşmış olmasıyla bağlantılıdır. Ancak hatırlanacağı üzere Machiavelli hizipçiliğin sağlıklı ve yozlaşmamış devletlerde zararlı olmadığını aksine toplumun canlılığı ve özgürlüğüne faydalı olduğunu, hatta Roma'nın *republica perfetta* olmasını hizipçiliğe bağlı olduğunu savunmuştur. Roma'nın uzun süre boyunca özgür kalabilmesinin bir nedeni de patrici ve plebler arası mücadele olmuş, Roma'daki özgürlük lehine tüm kanunlar bu ayrılıktan (*disunione*) doğmuştur:

“ Hiç kimse bu kadar çok erdem örneği varken bir cumhuriyeti düzensiz olarak niteleyemez. Çünkü iyi örnekler iyi eğitimden, iyi eğitim iyi kanunlardan ve iyi kanunlar bu karmaşıklıktan (hizipçilikten bahsediliyor) yükselir. Çünkü kim bunların sonucuna bakacak olursa ortak iyinin zararına bir şiddet ya da sürgüne yol açtıklarını değil, halk özgürlüğüne yararlı kanun ve düzenlemelere yol açtıklarını görür.”³²⁸

Görüldüğü üzere Machiavelli için hizipçiliğin özgürlük üzerindeki negatif ya da pozitif etkileri bu hiziplerin içinde varoldukları *vivere civile*'nin yozlaşmış ya da yozlaşmamış olduğu noktasında belirir. Yozlaşmamış bir devlette hizipsel çatışma özgürlük ve sivil erdem doğurur fakat diğer koşullarda yozlaşmaya neden olarak bunların kaybedilmesini doğurur. Böylece Machiavelli hiziplerin farklı tarihsel koşullarda farklı etkiler yaratmasına bir gerekçe sağlamış olur.

³²⁶ Machiavelli, *İstorie Fiorentine*, III, 5.

³²⁷ Machiavelli, *Discorsi*, I, 17.

³²⁸ A.g.e., I, 4.

4.4.2.2. Özgürlüğün Anahtarı

Machiavelli için özgürlük ülkenin ya da şehrin dış ilişkilerinde güvenliğin iyi kanunlar ve iyi bir ordu ile garanti altına alınarak diğer devletlerden bağımsızlığı anlamına gelirken³²⁹, özgürlük ve farklı kurumsal düzenlemeler arasındaki ilişkiyi ele alışı, ancak bu anlayışın belirli kurumsal formların ötesinde olduğu prensibini kabul etmekle çözülebilmektedir.³³⁰ Eserlerinde her ne kadar özgürlüğü cumhuriyet yönetimiyle pozitif olarak tanımlamış olsa da Machiavelli tiranlıktan prensliğe, aristokrasiye ve hiziplere dek herhangi bir politik düzenlemenin içinde özgürlüğe zararlı olduğu koşulların var olduğunu işlemekle beraber tiranlık dışında bu düzenlemelerin özgürlüğe katkıda bulunduğu koşulların da varlığını ortaya koymuştur. Bu nedenle Machiavelli için özgür hükümetler arasındaki benzerlikler anayasal benzerliklerinde değil, amaçlarında, *vivere civile* prensiplerini canlandırmalarında ve yurttaşlara vaat ettikleri ve sundukları avantajlarda yatmaktadır.³³¹ Çünkü özgürlük yurttaşlar arası eşitlik, ortak iyi ve *vivere libero*, *vivere civile* gibi terimlerle ifade edilen özgür bir yaşam tarzıyla bağlantılıdır. Bu noktada Machiavelli sık sık *libertà*'yı anayasalara bakmaksızın özgür devletleri karakterize eden bazı haklarla ve topluluk çıkarlarıyla bağlantılandırır. Özgür kişileri diğer kişilere bağımlı olmayan kişiler olarak tanımlayarak özgürlüğü açıkça özel hakların korunması olarak açıklar. Örneğin özgür şehirlerde iftiraya karşı yasal başvuru vardır³³² ve aynı zamanda, hatırlanacağı üzere, kişi kendisinin, ailesinin ve mal varlığının özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahiptir: “Özgür bir yönetimden elde edilen ortak avantaj (...) kişinin hiçbir şüphe yaşamadan mal varlıklarının tadını çıkarabilmesi, karısı ve kendisi ve çocuklarının onuru adına endişelenmemesidir.”³³³

³²⁹ Viroli, a.g.e., 186.

³³⁰ Machiavelli'nin cumhuriyetçi özgürlüğe yaklaşımı 1400lü teorisyenlerinkinden daha geniştir. Onlar cumhuriyeti yalnızca kurumsal terimlerle ifade ederken, Machiavelli Romalılar gibi onu bazen tiranlığa karşı bir kale olduğu bağlamında kurumsal terimlerle bazen de 1300lü öncülleri gibi iyi düzenlenmiş herhangi bir devlete bulunabilecek iyi yöneticiler, iyi kanunlar ve hukuki prosedürlerle ortak tuttuğu bağlamda ortak iyi gibi doğrudan terimlerle ele almıştır. Colish, a.g.e., s. 349.

³³¹ Colish, a.g.e., s. 345.

³³² Machiavelli, *Discorsi*, I, 8.

³³³ A.g.e., I, 16.

Özgür devletler büyümeye ve zenginleşmeye eğilim gösterir çünkü halkları güven içindedir. Böylece kabiliyetleri temelinde kariyer sahibi olacaklarına güvendiklerinden birçok çocuk sahibi olurlar ve emeklerinin meyvesini alacaklarından emin olarak çok çalışırlar. Bu güvenlik ve emin olma hissi yurttaş erdeminin özgür topluluklara hayat vermesini bir yansımasıdır:

“Her açıdan özgür olan tüm topraklar ve ülkeler en büyük kara sahiptir. Çünkü orada evlilikler daha özgürdür ve erkekler tarafından daha çok istenir olduğundan büyük bir nüfus görülür; çünkü her kişi mirasının elinden alınacağı hakkında endişelenmeden ve onu besleyebileceğinden emin olarak çocuk sahibi olur ve kişi çocuğunun sadece köle değil fakat özgür doğduğunu değil fakat erdemi sayesinde yönetici olabileceğini de bilir.”³³⁴

Özgür bir devlet yurttaş erdemini güçlendirmeyi ve yozlaşmadan kendini korumayı yurttaşlarını uygun bir biçimde ödüllendirip cezalandırarak³³⁵ ve her şeyin ötesinde bütünün refahının yani ortak iyinin özel çıkarların üstünde olmasını sağlayarak başarmaktadır³³⁶ ancak bu durum yurttaşların özel çıkarlarının gelişmesine de engel değildir. Nitekim özgür devletlerde ortak iyi ve özel çıkarlar bir arada gelişir:

“(…) nerede insanlar özel ve ortak faydaları bir arada düşünmede yarış halindeyse orada ikisi de hayret verici bir biçimde gelişir.”³³⁷

Yozlaşmamış bir *vivere civile* içinde, yani kişilerin ortak iyiyi özel çıkarlarından üstün buldukları bir düzen içinde, özgürlük için önemli bir tehdit olabilecek hizipçilikten dahi fayda sağlanabilir.³³⁸ Machiavelli eski Roma’da elde edilmiş yüksek yurttaş erdeminin Roma’yı uzun bir süre özgür bir devlet olarak tuttuğunu savunmaktadır ve yaşadığı dönem

³³⁴ A.g.e., II, 2.

³³⁵ A.g.e., I, 16, 24, 29; III, 28.

³³⁶ A.g.e., I, 4, 18; *İstorie Fiorentine*, III, 5, 25.

³³⁷ Machiavelli, *Discorsi*, II, 2.

³³⁸ A.g.e., I, 17.

içinde ise halkının dürüstlük, iyilik ve dostluk gibi neden bu kadar çoğunun özgür yaşadığını açıklayan erdemlerinden dolayı Alman şehirlerini övmektedir.³³⁹

Özgür devletler toplumun büyük kısmının refahını sağlayan adil ve bilge yasalarla özgürlüğü teşvik eden iyi yöneticiler tarafından karakterize edilmiştir.³⁴⁰ Bu noktada yasa koyucunun ister yurttaş isterse bir prens olsun tek bir kişi olabilmesi olasılığının Machiavelli tarafından açık tutulması, halkın ortak refahı ve özgürlüğünün yalnızca taraftarı olunan idare şekli tarafından sunulamayacağını ortaya koymaktadır. Kişinin özel hakları gibi halkın ortak refahı ve özgürlüğü de kanunlarla garanti altına alınmıştır. Roma İmparatorluğu'ndan İtalyan şehir devletlerine dek çeşitli anayasal formlara sahip devletlerle karakterize edilmiş hukukun üstünlüğü *libertà*'nın kurumsallaştırılmasında araçtır ve aynı zamanda öldürücü çatışmalara, huzuru bozan şiddete, dar partizan çıkarlara ve keyfi yönetime karşı olan yurttaşların kalesidir. Bu nedenle Machiavelli için can alıcı olan nokta iyi kanunlarla (*buoni ordini*) düzenlenmiş *vivere civile*'nin *libertà* ile bir arada olması ve kendini geniş sayıda hükümet formlarıyla göstermesidir.³⁴¹ Fakat her durumda Machiavelli için özgürlüğün temelini oluşturan prensipler kişiler tarafından adil bir biçimde yönetilen iyi kanunlarla garanti altına alınmış kişinin güvenliği, topluluğun yozlaşmamış düzeni, büyümesi ve refahı dolayısıyla *libertà* ile bütünleşmiş düzenin istikrarlı bir biçimde devam etmesidir.

Görüldüğü üzere Machiavelli, özgürlüğün ahlaki sonuçlarının bireyin siyasete katılarak elde ettiği ahlaki mükemmelleşmede değil, tüm toplumun ortak iyiye dair ilgileri içinde ifade edilmiş yurttaş erdeminde yattığını savunması ile hümanist geleneğin özgürlük anlayışından ayrılmıştır.³⁴² Bu noktada belki de son olarak yapılması gereken

³³⁹ A.g.e., I, 55.

³⁴⁰ A.g.e., I, 10; *İstorie Fiorentine*, IV, 1.

³⁴¹ Machiavelli, *İl Principe*, XIX. bölüm; *Discorsi*, I, 2, 16, 17, 37, 40; II, 2; *İstorie Fiorentine*, IV, 1.

³⁴² Diğer bir nokta ise Leonardo Bruni gibi hümanistlerin özgür hükümetle kültür arasında kurmuş oldukları bağı inceltmiş olmasıdır. Machiavelli için kültür özgürlükle olan en ince bağlantıdır ve sadece yurttaş erdeminin doktrin haline getiren bir yurttaş dini ve eğitim sistemi anlamı içinde kültür olarak adlandırılabilir.

Machiavelli'nin özgürlük anlayışının antik ve modern özgürlük anlayışı ya da negatif ve pozitif özgürlük anlayışları içinde yansıdığı yeri ortaya koymak olacaktır.

4.4.3. Özgür Machiavelli

Antik ve modern özgürlük arasındaki ayırım Benjamin Constant'ın 1816 yılında yazmış olduğu "The Liberty of Ancients Compared with that of Moderns" adlı makalesinde ortaya koyulmuştur.³⁴³ Constant bu makalesinde okuyucularına şöyle seslenmektedir:

"Kendinize bir İngilizin, bir Fransızın ve bir Amerikan yurttaşının bugün 'özgürlük' kelimesinden ne anladığını bir sorun. Her biri için özgürlük sadece kanunlara bağlı olma anlamına ve bir ya da birden çok kişinin keyfi iradesine bağlı olmayarak tutuklanmama, ölüme gönderilmeme ya da her hangi bir şekilde kötü davranılmama anlamına gelmektedir. Bu herkesin fikrini ifade etme, bir meslek seçip uygulayabilme, mülk edinebilme, izinsiz hareket edebilme ve eylemlerinin nedenlerini açıklama zorunda olmama hakkıdır.(...) Sonuç olarak herkesin hükümetin yönetiminde seçimler, talepler, temsiller (...) yoluyla bir takım etkilere sahip olma hakkıdır. Şimdi bu özgürlüğü antiklerinkiyle karşılaştıralım. Antiklerin özgürlüğü tüm egemenliğin bazı kısımlarını kolektif bir biçimde kullanabilmekten oluşur; kamusal alanda barış ve savaş üzerine tartışmak, kanunları oylamak, magistratusların eylemlerini (...) incelemek, onları suçlayarak ya da mahkum ederek bir araya gelmiş halkın önüne gelmeye çağırmak. Fakat eğer bu antiklerin özgürlük olarak adlandırdıkları şeyse onu bu kolektif özgürlükle bir arada, bireyin topluluğun otoritesine tamamen bağımlı olması olarak kabul etmişlerdir. Tüm kişisel eylemler sıkı bir gözetim altındadır. Kişisel bağımsızlığa (...) hiçbir önem atfedilmemiştir.(...) Dolayısıyla antikler için birey (...) tüm kişisel ilişkilerinde bir köledir. Bir yurttaş olarak savaş ve barış üzerinde karar verir; özel bir birey olarak tüm eylemlerinde kısıtlanmakta, izlenmekte ve bastırılmaktadır; kolektif bir topluluğun üyesi olarak üstlerini ve magistratusları sürgüne yollar, sorgular, mahkum eder, ölüme gönderir. (...) Modernler için ise tam tersine birey özel yaşamında bağımsız ve en özgür ülkelerde bile yalnızca görünümde egemendir."³⁴⁴

³⁴³ Benjamin Constant, "The Liberty of Ancients Compared with that of Moderns", (1816), www.uark.edu/depts/comminfo/cambridge/ancients.html, bağlantı tarihi: 20.06.2005.

³⁴⁴ Constant, a.g.e., s. 1-2.

Dolayısıyla Costant'a göre antikler için özgürlüğün amacı aynı vatanın yurttaşları arasında sosyal gücü paylaşmaktan oluşurken modernler için özgürlüğün amacı “kişisel zevklerin güvenliğini” yaşamaktır ve özgürlüğü bu “zevklerin garanti altına alınmasını sağlayan kurumlarla” tanımlamaktadırlar.³⁴⁵ Antiklerin aksine modernler için bireysel bağımsızlık birincil ihtiyaçtır dolayısıyla politik özgürlüğü tesis etmek için ondan herhangi bir fedakarlık yapılması beklenemez. Bu nedenle antiklerin politik özgürlüğü engelleyen çok sayıda ve itibarlı kurumları “modern zamanlar” için kabul göremez. Constant, modern zamanlar ile antik zamanlar arasındaki farkı ise ticaretin yaygınlaşması ile açıklamaktadır ve ticaretin sadece bireyleri özgürleştirdiğini savunarak bireysel özgürlüğü “gerçek modern özgürlük”³⁴⁶ olarak tanımlamaktadır. Constant'ın bu modern özgürlük anlayışı bizi Berlin'in müdahalesizlik olarak gördüğü negatif özgürlük anlayışına götürür.

Isaiah Berlin (1958)³⁴⁷ e göre negatif özgürlük müdahalenin olmaması halidir; söz konusu müdahale yalnızca hapsedme gibi fiziksel bir baskı değil, aynı zamanda ciddi tehdidin getirdiği baskı, ya para ya hapis, türünden aşağı yukarı maksatlı bir müdahaledir. Ben “hiç kimse beni yaptıklarına karışmadıkça, zorlama ve engelleme olmaksızın seçimlerimi yapabildiğim oranda negatif olarak özgürüm.” Pozitif özgürlük ise müdahalenin olmamasından daha fazlasını, faillerin kendi benliği üzerinde denetim ya da benlik hakimiyeti kurmada etkin rol oynamasını gerektirir. Ben “insanın kendi içinde ölmüş olduğunu iddia eden benlik hakimiyeti”ni sağladığım oranda pozitif olarak özgürüm. Berlin'e göre pozitif özgürlüğün benlik hakimiyeti ideali cazip görünebilir ama kolaylıkla kötücül bir tarzda da yorumlanabilir: Örneğin devletin dayattığı disiplin yardımıyla kişinin kendi benliğinin zayıf yanlarına hakim olacak kadar muktedir hale gelmesi ideali olarak; bölünmüş, atomize olmuş benliğin daha büyük milli ruhun bütünlüğü tarafından özüm senerek aşılması ideali olarak; ya da ortak çıkarı gözetken ve gerçekleştiren, kendi kaderini tayin etmiş bir politik yapının parçası haline gelerek ademi merkezi, bireysel

³⁴⁵ A.g.e., s. 4.

³⁴⁶ A.g.e., s. 8.

³⁴⁷ Bkz Isaiah Berlin, *Two Concepts of Liberty*, Oxford: Oxford University Press, 1958.

iradeyi bastırma ideali olarak³⁴⁸. Dolayısıyla Constant'ın antik özgürlük tanımına paralel bir biçimde Berlin de pozitif özgürlüğü geçmişe ait bir şey, negatif özgürlüğü ise gerçek anlamda modern bir ideal olarak ele almıştır.

Skinner'a göre Machiavelli gibi klasik cumhuriyetçi teorisyenlerin pozitif bir özgürlük anlayışından ziyade belirgin bir biçimde negatif türden bir kavrayışı vardır ve Machiavelli'deki müdahalenin getirdiği kötülüklerin savuşturulması konusu negatif bir özgürlük anlayışı altında savunulmaktadır.³⁴⁹

Skinner'a göre klasik cumhuriyetçiler için politik bir gövde ancak dışsal bir kısıtlamaya bağımlı olmadığı takdirde özgürlük içindedir. Özgür bir insan gibi özgür bir devlet de amaçlarını izlerken kendi iradesine göre davranabilmelidir. Yani özgür bir devletin içinde yurttaşların iradelerinin, politik gövdenin genel iradesinin bir bütün olarak topluluğun hangi amaçları izleyeceğini seçen ve karar veren bir topluluk söz konusudur. Machiavelli'nin de **Discorsi**'nin başlangıcında belirttiği gibi özgür devletler “dışsal kölelikten uzak ve kendi iradelerine göre kendilerini yönetebilme olanağına sahip devletlerdir.”³⁵⁰ Bu teorisyenlere göre özgür bir devletin üyesi olmanın iki ana faydası bulunmaktadır. Bunların ilki, kentsel ihtişam ve zenginliktir. Machiavelli örneğin “insanların özgürlük için duydukları aşkı anlamak kolaydır” der “çünkü deneyim gösterir ki özgür şehirler olarak kurulanların dışında hiçbir şehir güç ve refah içinde gelişmemiştir.”³⁵¹ İkinci ve daha da önemli faydası ise yurttaşlarına miras bıraktıkları kişisel özgürlüktür. Bu her yurttaşın herhangi bir baskıdan özgür olması anlamına gelmektedir ve sonuç olarak kendi amaçlarını izlemeye özgür olmasıdır. Machiavelli'nin **Discorsi**'nin ikinci kitabının başında vurguladığı gibi “sadece özgür devletler olarak yaşayan topraklar ve eyaletlerde” birey olarak yurttaş “köle

³⁴⁸ Berlin'den aktaran Philip Pettit, **Cumhuriyetçilik**, çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1997., s. 37-38.

³⁴⁹ Quentin Skinner, “The Republican Ideal of Liberty”, **Machiavelli and Republicanism** içinde, Gisela Bock, Quentin Skinner, Maurizio Viroli (eds), Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 293-309.

³⁵⁰ Machiavelli, **Discorsi**, I, 2.

³⁵¹ A.g.e., II, 2.

değil fakat özgür yurttaşlar olarak doğduklarını bilerek ve erdemlerinin onları topluluklarının liderleri olarak yükselteceğini bilerek” yaşamayı umabilirler.

Klasik cumhuriyetçi teorisyenler hiçbir zaman tamamen özgür olmak için gerçekleştirmenin gerekli olduğu özel kati amaçlardan bahsetmemişlerdir. Onun yerine farklı sınıflardan kişilerin farklı amaçları olduğunu vurgulamışlar dolayısıyla farklı amaçları gerçekleştirmek için özgürlüklerine değer vereceklerini vurgulamışlardır. Machiavelli’nin de açıkladığı gibi bazı insanlar onur, zafer ve güce daha yüksek bir değer yüklerler ve “özgürlüğü diğerlerine hükmetmek için arzu ederler.”³⁵² Fakat diğer kişiler sadece yalnız bırakılmayı, kendi aileleri ve meslekleriyle uğraşmayı yeğlerler: “onlar özgürlüğü güvenlik içinde yaşamak için isterler.”³⁵³ Kısacası özgür olmak kişi kendine hangi hedefi koyarsa koysun onu izlemede kısıtlanmamış olmaktır.³⁵⁴

Kişisel özgürlüğün köleliğe doğru yozlaşmasını engelleyecek özgür bir devlet kurup ve muhafaza edilebilmenin nasıl mümkün olacağı sorusunun cevabı ise *republica*’da gizlidir, dolayısıyla Skinner’ın üzerinde durduğu nokta kendini yöneten bir cumhuriyetin bir topluluğun yurttaşlarının ihtişamın yanı sıra kişisel özgürlüğü de yaşayabilecekleri yegane rejim olduğudur. Bu yönetim tarzı ise yurttaşlarının *virtù*’ya sahip olmaları koşuluyla hayata geçirilebilir. Bu terim bir yurttaşın en çok elde etmesi gerekli kapasiteler topluluğunu ifade eder: özgür topluluğu dış düşmanlar tarafından köleleştirme ve kuşatılma tehlikesine karşı savunacak kararlılık ve cesareten oluşan bu kapasiteler yurttaşları istekli bir biçimde ortak iyiye hizmet etmeye teşvik eder dolayısıyla topluluğun özgürlüğünü de desteklemeye ve neticede kişisel özgürlük kadar ihtişamı da yükseltmeyi garantilemektedir. Bu kapasiteleri askeri erdemler ve bunların topluluğun hizmetine sunulması izler çünkü onlarsız vatanın bağımsızlığı kadar kişisel özgürlüğün de korunması düşünülemez.³⁵⁵

³⁵² A.g.e., I, 16.

³⁵³ A.g.e., I, 16; II, 2.

³⁵⁴ Skinner, a.g.e., s. 302.

³⁵⁵ Bu konu Machiavelli’nin *Discorsi*’sinin ikinci kitabının konusunu oluşturmaktadır.

Kendini bir başkası tarafından savunulmaya bırakmış bir politik gövde özgürlüğünü ve yaşamını kaybetme tehlikesi altındadır çünkü “hiç kimse bizim kadar bizim özgürlüğümüzü ve hayatımızı önemsemez”.³⁵⁶ Politik gövdenin siyasi kararlarını bu gövdenin üyeleri dışında başkasının iradesinin almasına izin vermek bu gövdenin kontrolünü ele almış birinin amaçlarına uygun hareket etmeyi gerektirecektir. Bu türden bir köleliği engellemek ve dolayısıyla kendi kişisel özgürlüğünü garanti altına almak için yurttaşlar, gereken erdemlere sahip olmalı ve kendilerini tüm kalpleriyle kamuya hizmet eden bir hayata adanmalıdır. Bu türden bir yurttaşlık görüldüğü üzere oldukça zorlu bir iştir ve Machiavelli tekrar tekrar ortak iyiye hizmet etmeye teşvik eden bu erdemleri elde etmeye isteksiz ve yozlaşmaya eğilimli olduğumuzu hatırlatmaktadır. Yozlaşmış olmak ise hatırlanacağı üzere siyasal bir topluluk içinde mümkün olabilecek en fazla özgürlük elde edebilmenin öncelikle erdemli yurttaşlar olarak ortak iyiye herhangi bir kişisel ya da hizipsel amaçların izlenmesinin önüne koymanın iyi bir nedeni olduğunu unutmaktır.

Kendi çıkarlarını izlemeye doğuştan yatkın yurttaşları erdemli davranmaya ikna etmek ise hukukun zorlayıcı güçleri sayesinde mümkün olur. Hatırlanacağı üzere Machiavelli bu noktayı kanunların insanları iyi yaptığını iddia ederek savunmaktadır. Ancak Machiavelli için özgürlük ve hukuk arasındaki ilişki hukukun sadece diğerlerini zorlayarak kişisel özgürlüğü koruması değil aynı zamanda kişileri de belli bir biçimde davranmaya zorlamasıdır. Hukuk aynı zamanda kişileri geleneksel kendi çıkarları peşine düşen davranış biçimlerini terk etmeye ve yurttaş erdemlerini pratike etmeye zorlamaktadır ve böylece özgürlüğün kaynaklandığı özgür devleti kölelikten uzak tutmuş olmaktadır.³⁵⁷ Machiavelli Roma’nın hiçbir hizibi kayırmayan yasalar tesis etmesindeki başarıyı vurgulayarak yasaların ortak iyinin tüm zamanlarda korunacağını garanti etmeye hizmet ettiğini ve sonuç olarak onların zorlayıcı gücü olmadığında tiranlığa dönüşebilecek olan bir özgürlüğü desteklemekte olduklarını savunmuştur.³⁵⁸

³⁵⁶ Skinner, a.g.e., s. 303.

³⁵⁷ Skinner, a.g.e. s. 305.

³⁵⁸ Aynı nokta din konusunda da savunulur, din de insanları ortak iyiye hizmet etmeye teşvik eden mekanizmalardandır. Machiavelli, *Discorsi*, I, 11-15.

Skinner’a göre, modern liberal bireyciliğin tersine klasik cumhuriyetçiler sosyal özgürlüğü yalnızca öz yönetimle değil ama aynı zamanda erdemli kamu hizmetinin kişisel özgürlüğü ile de bağlantılandırmışlardır:

“Üstüne üstlük bizim yurttaşlık erdemlerini edinmeye zorlanacağımızı düşünmüşler ve sonucunda kişisel özgürlüğümüzü yaşamamızın zorlama ve kısıtlamanın ürünü olacağına ısrar etmişlerdir. Öte yandan hiçbir zaman sosyal özgürlüğün pozitif bakışına sahip olmamışlardır. Hiçbir zaman belli bazı amaçlara sahip ahlaki varlıklar olduğumuzu tartışmamışlar ve bu nedenle tam olarak ancak bu amaçları gerçekleştirdiğimizde özgür olacağımızı bildirmemişlerdir.”³⁵⁹

Dolayısıyla klasik cumhuriyetçi teorisyenler ve Machiavelli kişilerin kendileri için seçtikleri hedeflerin gerçekleşmesindeki³⁶⁰ engellerin yokluğu olarak negatif bir özgürlük anlayışına sahiptir. Skinner Berlin’in özgürlük kavrayışını şöyle ele alarak cumhuriyetçi teorisyenlerinkiyle karşılaştırır:

“Öncelikle etrafımızda herhangi bir sosyal görevden daha öncelikli olduğunda ısrar ettiğimiz ve üstünlüğümüz olarak düşündüğümüz bir haklar çiti yükseltmeliyiz. Ve daha sonra bu çiti olabildiğince genişletmeye çalışmalıyız, amacımız Isaiah Berlin’in “minimum sosyal hayat talepleriyle uyumlu maksimum bir müdahalesizlik derecesi” elde etmek olmalıdır. Sadece bu yolla seçtiğimiz gibi hareket etmede özgür olduğumuz alanı maksimize edebiliriz. Bu durumu cumhuriyetçi teorisyenlere uygularsak bu tanıdık inanışa karşı güçlü bir meydan okumaya rastlarız. Hakların üstünlüğünde ısrar etmek bu teorisyenler için basit bir biçimde yurttaş olarak yozlaşmışlığımızı ilan etmektir. Aynı zamanda irrasyonelliğin kendini mahveden bir şekli kucaklamaktır. Bunun yerine görevlerimizi ciddi bir biçimde ele almalı ve ‘sosyal hayatın minimum taleplerinden’ fazlasını reddetmenin yerine mümkün olduğunca tüm kalbimizle sorumluluklarımızı yerine getirmeye çalışmalıyız. Politik rasyonellik, bunun vazgeçiyor görüldüğümüz özgürlüğümüzün özünü garanti etmenin tek yolunu oluşturduğunu tanımamızdan geçer.”³⁶¹

³⁵⁹ Skinner, *a.g.e.*, s. 306.

³⁶⁰ Analizlerinde yapmak için arzu duymadığımızda bile gerçekleştirmemizin iyi nedenlerinin olduğu bazı eylemler vardır ancak bu onların amaçlar için anlamlı nedenler oldukları anlamına gelmez. Basit olarak özgürlüğümüzü desteklemek için hareket etmede ihtiyacımız olan pratik akıl yürütme zincirinin oldukça karmaşık olduğunu ve yolumuzu kaybedeceğimizi düşünmüşlerdir. *A.g.e.*, s. 308.

³⁶¹ *A.g.e.*, s. 308.

Skinner'ın modern liberal bireycilik ile klasik cumhuriyetçiler arasında kurmuş olduğu bağlantı noktasında Althusser Machiavelli'nin düşüncesinin *sıradışı* (unwonted) karakteri dolayısıyla tarih içinde yalnız bırakılmışlığından bahseder:

“Machiavelli yalnızdır çünkü yalnız bırakılmıştır, düşüncesi üzerine bitmek bilmez bir kavga olsa da kimse onun düşüncesinin içinden düşünmemiştir (no one has thought in his thought). (...). Herkesin bildiği gibi 17.yydan itibaren burjuvazi etkileyici bir siyasal felsefe, doğal hukukun felsefesi üzerinde durmuş (...), bu felsefe resmi ideolojiden, özne olarak bireyin haklarından, türeyen kavramlarla inşa edilmiştir ve teorik olarak resmi ideolojinin insan özneye bahsettiği katkılardan (özgürlük, eşitlik, mal edinme hakkı) pozitif hukukun ve siyasal devletin varlığını ortaya çıkarmıştır. Burjuva ideologları doğal hukuk diliyle doğal durumla başlayan, savaş durumuyla devam eden devleti ve pozitif hukuku doğuran bir sosyal sözleşme hikayesi anlatırlar. Dinleyen herkes memnundur çünkü sonunda devletin içinde yaşayanların köklerinden korkacak hiçbir şeyin olmadığını ve sadece doğa ve hukukun olduğu ve devletin sadece hukuk olduğu ve bu hukukun da insan doğasında olduğu açıklanır. Machiavelli ve onun sorunu ile karşılaştırıldığında bu farklı bir düşünce dünyasıdır(...) O, devletin hukuk ve doğadan doğduğunu söylemek yerine bir devletin sürmesi gerekiyorsa nasıl doğması gerektiğine ve bir ulus devlet olmak istiyorsa nasıl yeterince güçlü olacağını anlatır. Hukuk dilinden konuşmaz, herhangi bir devletin anayasası için gerekli silahlı kuvvetin dilinden konuşur, devletin doğuşunda gerekli olan zalimliğin dilinden konuşur, dinsiz fakat dini kullanan bir siyasetin dilinden konuşur, ahlaklı fakat ahlaklı olmamayı becerebilen bir siyasetten konuşur, nefreti kabul etmeyen fakat korku uyandıran bir siyasetten konuşur (...).”³⁶²

Dolayısıyla Althusser'e göre, Machiavelli'nin yalnızlığı, reddettiği uzun bir ahlaki, dini ve idealist bir siyasal gelenek ile her şeyi bastıran ve içinde yükselen burjuvazinin kendi suretini bulduğu yeni doğal hukuk felsefesi geleneği arasında kalmasından kaynaklanır.³⁶³

Bu noktaya dek özetlenmiş olan antik-modern, pozitif-negatif ayrımlarını yanıltıcı bulan Pettit özgürlüğün negatif anlayışta olduğu gibi bir yokluktan ama bir müdahale

³⁶² Althusser, a.g.e., s. 123-125.

³⁶³ Althusser Machiavelli'yi Marx'ın primitive accumulation kavramına gönderme yaparak *ilk siyasal birikimin birkaç şahidinden biri* olarak tanımlamaktadır ancak çalışma içinde Machiavelli'nin düşüncesi ile marksist gelenek arasındaki ilişki ele alınmadığından Althusser'in analizi de tartışılmayacaktır.

yokluğundan değil başkalarının hakimiyetinin yokluğundan ibaret olacağı bir ara ihtimal için ne deneceği sorusunu sorarak fikrini ortaya koyar. Pettitt'ye göre

“bugün kendini kocasının onu istediği zaman dövebileceği ve herhangi bir umut ışığının olmadığı bir konumda bulan bir kadında, işverene karşı şikayette bulunmaya cüret edemeyen ve işverenin keyfine göre süren bazen küçük bazen ciddi her türden kötü muameleye maruz kalan işçide, feci bir sefalet ve yıkımdan sakınabilmesi alacaklının ya da banka memurunun insafına kalmış borçluda ve çocuklarının yiyecek karnesi alıp alamayacağı sıradan bir memurun kaprisine kalmış sosyal yardıma muhtaç biri gibi örneklerde günümüz düşüncesi bireylerin etkin olarak baskı altında tutulmadıkları ya da engellenmedikleri sürece özgürlüklerini koruduklarını öne sürmektedir. Ancak bu kişiler kendilerine el kalkmamış olsa dahi başkalarının mevcudiyetinin gölgesinde yaşarlar. Dolayısıyla başkalarının tepkileri hakkında belirsizlik ve başkalarının ruh halini sürekli gözetten bir yol tuturma ihtiyacı içindedirler”³⁶⁴.

Pettitt'ye göre, tahakküm kuran fail engellense bile özgürlük tahakkümle birlikte düşünülemez ve özgürlük hakkındaki eski, cumhuriyetçi düşünme tarzında böyle bir tahakküm altında olan bireylerin tartışmasız bir biçimde özgürlükten yoksun oldukları kabul edilmiştir. Dolayısıyla herhangi bir tabiyetten, bağımlılıktan kurtulmuş olmakla ilgili olan bu özgürlük anlayışı negatif özgürlükle ortak bir kavramsal öğeye-mevcudiyete değil-yokluğa odaklanma ve pozitif kavrayışla ortak bir öğeye -müdahalesizlik- sahiptir³⁶⁵ ve bu iki özgürlük anlayışı aslında üçüncü ve kökten farklı bir özgürlük kavrayışı ile özgürlüğün kurumsal gereklerini gözlerden gizlemektedir. Pettitt'ye göre bu üçüncü yol hiç kimsenin özgür kişinin seçimlerine keyfi bir temelde müdahale edememesi olan tahakkümsüzlük³⁶⁶ olarak özgürlük anlayışı ifadesiyle adlandırdığı cumhuriyetçiliktir. Çünkü cumhuriyetçi kavrayış bir başkasının keyfi iradesine bağlı olan kişileri, başkaları onlara fiili olarak müdahale etmiyor olsalar bile özgürlükten yoksun olarak görmektedir dolayısıyla efendi müdahale etmemekle efendi olmaktan çıkmamaktadır ve yine bir tahakküm kaynağı olarak

³⁶⁴ Pettit, *a.g.e.*, s. 24.

³⁶⁵ *A.g.e.*, s. 43.

³⁶⁶ Tahakkümsüzlük Pettit için “kişiye keyfi bir temelde müdahale edebilecek durumda başka insanlar varken, bu insanların bunu yapmalarına engel olunmasını gerektiren bir sosyal idealdir.” Ve tahakkümsüzlük olarak özgürlüğün çekiciliği “belirsizliğin yokluğu, stratejik olarak güçlüye boyun eğme gereğinin yokluğu ve başkalarına sosyal bir tabiiyetin yokluğudur.” *A.g.e.*, s. 350-352.

kalmaktadır. Öte yandan cumhuriyetçi görüş efendilik yapmayan ve tahakküm kurmayan bir müdahalecinin insanların özgürlüğüne gölge düşürdüğünü düşünmemiş, hukuk kurallarının hem keyfi olmamasının hem de bu türden bir efendilik yapmayan müdahaleciyi temsil etmesinin mümkün olduğuna inanmışlardır.³⁶⁷

Pettit cumhuriyetçi geleneği cumhuriyetçi Roma'nın idealleri ve derslerine ortak bir ilgi göstererek ve kısmen belli kurumları yerli yerine oturtmanın önemini vurgulayarak halkın egemenliği değil hukukun egemenliği, farklı güçlerin birbirlerini denetlemesine ve dengelemesine hizmet eden karma bir anayasa; insanların kamusal görevleri yerine getirmeye ve dürüstçe yerine getirmeye istekli oldukları anlamına gelen yurttaşlık erdemine dayanan bir rejim olarak tanımlayarak³⁶⁸ bu geleneğin Machiavelli'nin düşüncesinde hatlarının güçlü bir biçimde çizilerek Rönesans ile birlikte yeniden canlanmış ve Avrupa'nın ilk modern politik yapıları olan kuzeyin İtalyan cumhuriyetlerinin kendilerini anlamalarında önemli bir rol oynadığını savunur. Bu geleneğin üzerinde durduğu asıl nokta olarak “müdahalenin getirdiği kötülüklerin savuşturulması”nı ele alır ve Machiavelli'nin insanların özgürlük aşkının yönetme değil yönetilmeme olduğunu açıkladığı sözlerinden yola çıkarak özgürlüğü katılımcı ya da temsili, demokratik denetim araçlarını ele geçirmekten çok müdahalenin getirdiği kötülüklerden kaçınılan bir statü olarak tanımladığına³⁶⁹ dikkati çeker. Pettit için müdahaleden kaçınmanın önemine yapılan cumhuriyetçi vurgu tahakkümsüzlük olarak özgürlüğe duyulan inançtan ileri gelmektedir:

“Özgür kişi herhangi biri tarafından seçip alınabilecek bir servus sine domino, yani efendisiz köle olmaktan öte bir şeydi; zorunlu olarak liber, müdahaleden korunma açısından akla getirdiği bütün içerimleriyle birlikte bir civis, yani yurttaştı. Kölelik ya da esaret arasındaki bu karşıtlık Roma cumhuriyet geleneğinin doğurduğu uzun bir geçmişi olan özgürlük retoriğinin en karakteristik özelliğidir belki de. Bu anlamlıdır çünkü kölelik asıl olarak fiili müdahale ile değil, tahakkümle karakterize edilir: Kölenin efendisi son derece iyicil ve müsamahakâr olduğunu kanıtlamış olsa bile,

³⁶⁷ A.g.e., s. 349.

³⁶⁸ A.g.e., s. 41.

³⁶⁹ A.g.e., s. 53.

köle üzerindeki tahakkümü sürer. Özgürlüğü köleliğin karşısına koymak, özgürlüğü müdahalesizlik değil tahakkümsüzlük olarak kabul etmenin kesin bir göstergesidir.”³⁷⁰

Dolayısıyla “özgürlük-esaret karşıtlığını baş köşeye oturtan Machiavelli”³⁷¹ nin özgürlük anlayışı Pettit tarafından negatif ya da pozitif, antik ya da modern özgürlük kavrayışları çerçevesi dışında tahakkümsüzlük olarak özgürlüğü dile getirmektedir.

³⁷⁰ A.g.e., s. 56.

³⁷¹ A.g.e., s. 56.

5. SONUÇ

16.yy'da bir yandan içinde doğduğu coğrafyanın ve dönemin siyasal sıkıntıları öte yandan Ortaçağ'dan gelen siyasi geleneğin tanımları ve dolayısıyla sınırları tarafından kuşatılmış Machiavelli onu iki çağ arasına sıkıştırmış bu kafesinden kurtararak günümüze ulaşmayı nasıl başarmıştır? Bu sorunun cevabı gerçekten de, Althusser'in de iddia ettiği gibi, Machiavelli'nin yalnızlığında gizlidir. 16.yy'dan günümüze dek, kesintisiz bir biçimde, tarih boyunca kimileri tarafından "kötülüğün öğretmeni" olarak lanetlenmiş ve kimileri tarafından da düşüncesinin derinliği övülmüş bir düşünür olarak Machiavelli'nin yalnızlığından bahsetmek biraz paradoksal görünmektedir. Ancak onun düşüncesinin, üzerinde kafa yoran kişileri üzerlerinden bir turnusol kağıdı geçmişçesine farklı kamplara ayıran özgün dolayısıyla hep yalnız kalmaya mahkum bir yanının olduğunu iddia etmek abartılı olmayacaktır. Tarihsel koşullar değişse de Machiavelli okuyucularını destekçileri ve muhaliflerine ayırmaya devam etmekte, siyasal teorisini çalışanları **Il Principe** ve **Discorsi** ile kimi zaman aynı anda iki farklı yöne doğru çekistirmekte, cumhuriyetçi mi yoksa monarşik bir yönetimi mi savunduğu üzerine tartışmalar sürekli yeni bakış açılarından yinelenmekte ve yenilenmektedir. Dolayısıyla Machiavelli'nin düşüncesi bir yandan onu çalışanları kuşatan bir çeşitliliği barındırsa da öte yandan hep bir yanıla sınıflanamaz kalmakta, bu da onun bahsedilen yalnızlığı ile tüm çağlarda siyasal düşünce tartışmalarında yer almasını haklı kılmaktadır.

Bu çalışma ile Niccolo Machiavelli'nin siyasal düşüncesi içinde yer alan özgürlük kavramının incelenmesi amaçlanmış, bu doğrultuda Machiavelli'nin eserleri bu kavramın ışığında okunmuş ve yukarıda bahsedilen hummalı uğraşa girmekten kaçınmamış Skinner, Viroli, Pocock ve Colish gibi akademisyenlerin çalışmalarından faydalanılarak bu kavramın etrafındaki tartışmalar aktarılmıştır.

Machiavelli'nin özgürlük kavramını yorumlamasında ana bağlantı özgür irade ile olan bağlantısında ortaya çıkmaktadır. Özgür iradeyi kişinin Tanrı ile olan bağlantılarından kopartarak somut tarihsel koşullar içinde işleyen bir talih anlayışını önüne koymuş ve özgürlüğün ahlaki sonuçlarının bireyin siyasete katılarak elde ettiği ahlaki mükemmelleşmede değil, tüm toplumun ortak iyiye dair ilgileri içinde ifade edilmiş yurttaş erdeminde yattığını savunması ile hümanist geleneğin özgürlük anlayışından ayrılmıştır. Machiavelli için özgürlüğün temelini oluşturan prensipler, kişiler tarafından adil bir biçimde yönetilen iyi kanunlarla garanti altına alınmış kişinin güvenliği, topluluğun yozlaşmamış düzeni, büyümesi ve refahı dolayısıyla *libertà* ile bütünleşmiş düzenin istikrarlı bir biçimde devam edebilmesi olmuştur. Eserlerinde her ne kadar özgürlüğü cumhuriyet yönetimiyle pozitif olarak tanımlamış olsa da Machiavelli tiranlıktan prensliğe, aristokrasiye ve hiziplere dek herhangi bir politik düzenlemenin içinde özgürlüğe zararlı olduğu koşulların var olduğunu işlemekle beraber tiranlık dışında bu düzenlemelerin özgürlüğe katkıda bulunduğu koşulların da varlığını ortaya koymuştur. Bu nedenle Machiavelli için özgür hükümetler arasındaki benzerlikler anayasal benzerliklerinde değil, amaçlarında, ortak iyi ve hukukun üstünlüğü üzerine temellenmiş sivil bir topluluk anlamında *vivere civile* prensiplerini canlandırmalarında ve yurttaşlara vaat ettikleri ve sundukları avantajlarda yatmaktadır.

Machiavelli özgür bir devletin özgür olmayan bir devletten politik ve ekonomik olarak daha dinamik olmakla beraber ortak iyinin altına koyulmuş bireysel hırslar ve partizan rekabetlerin olduğu *buoni ordini* ile iyi düzenlenmiş bir devletin özerkliğini dış saldırılara karşı daha iyi koruyabileceğini savunmuştur. Bu nokta Machiavelli'nin özgürlük teorisinin dönemin Floransa ve İtalya'sının içinde bulunduğu siyasal kaygıları ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Machiavelli'nin tarif ettiği özgürlük anlayışı hükümet şekli ne olursa olsun birincil olarak bir devletin kendi içinde uyumlu ve istikrarlı olarak dış dünyaya karşı birleşik bir cephe haline gelmesine hizmet etmektedir. Modern ve antik özgürlük ayrımları içinde Machiavelli'nin özgürlük anlayışı, Constant ve Berlin tarafından bireyi grubun altına koyan hapsedici bir özgürlük anlayışı olarak resmedilse de bu çalışma içinde

vurgulanan Machiavelli'nin Roma'ya dayanan özgürlük fikrini bütünsel bir biçimde yapılandırarak bireyin yasal haklarının önemini canlandığı ve devletin içinde ortak iyinin üstünlüğünün altını çizdiği ve bunu Pettit'in de ifade ettiği üzere özgür kişinin seçimlerine keyfi bir temelde müdahale edilemeyecek bir özgürlük anlayışı (tahakkümsüzlük olarak özgürlük) çerçevesinde yaptığıdır. Dolayısıyla Machiavelli'nin özgürlük anlayışının önemi ya da amacı bize nasıl özgün bir demokrasi kurulacağını öğretmesinde değildir, ama bize şu uyarıyı yaptığı içindir: “görevlerimizi, sorumluluklarımızı haklarımızın önüne koymadıkça haklarımızın temellerinin sarsıldığını görmeyi ummalıyız.”³⁷²

³⁷² Skinner, *a.g.e.*, s. 309.

KAYNAKÇA

Akal, Cemal Bali. **Sivil Toplumun Tanrısı**, İstanbul: Afa Yayınları, (Yayın tarihi belirtilmemiş).

Baldi, Guido; Giusso, Silvia; Razetti, Mario; Zaccaria, Giuseppe. **Dal testo alla storia dalla storia al testo, dalle origini all'Umanesimo**, vol. 1b, Torino: Paravia, 2a edizione, 1999.

Baldi, Guido; Giusso, Silvia; Razetti, Mario; Zaccaria, Giuseppe. **Dal Rinascimento all'età della contro riforma**, vol. 2/1, Torino: Paravia, 2a edizione, 2000.

Baron, Hans. "Machiavelli: The Republican Citizen and The Author of the Prince", **The English Historical Review**, Vol. 76 No. 229, 1961, s. 217-253.

Berlin, Isaiah. "The Originality of Machiavelli", **Reading Political Philosophy: Machiavelli to Mill**, Nigel Warburton, Jon Pike, Derek Matravers (eds.), London: Routledge and the Open University, 2000, s. 43-57.

Biagi, Enzo. **Storia D'Italia a Fumetti Dal İmpero Romano All'Anno 2000**, Milano: Mondadori, 2000.

Black, Robert. "Machiavelli, Servant of the Florentine Republic", **Machiavelli and Republicanism**, Gisela Bock, Quentin Skinner, Maurizio Viroli (eds), Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 71-99.

Bloch, Ernst. **Rönesans Felsefesi Üzerine**, çev. Hüsen Portakal, İstanbul: Cem Yayınevi, 2002.

Bocca, Giorgio. **Viaggio Nella Storia e Nella Cultura dal Medioevo alle Conquiste del Nuovo Mondo**, Bologna: Zanichelli, 1980.

Braudel, Fernand. **Uygarlıkların Grameri**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul: İmge Yayınları.

Brucker, Gene A. **Renaissance Florence**, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1983.

Burckhardt, Jacob. **The Civilization of The Renaissance in Italy**, vol. I., New York: Harper Torchbooks, 1958.

Burke, Peter. **Rönesans**, çev. Özkan Akpınar, İstanbul: Babil Yayınları, 2000.

Chiappelli, Fredi. **Studi su linguaggio di Machiavelli**, Firenze: Le Monnier, 1952.

Coleman, Janet. **A History of Political Thought from the Middle Ages to the Renaissance**, Blackwell Publishing, 2000.

Colish, L. Marcia. "The Idea of Liberty in Machiavelli", **Journal of the History of Ideas**, Vol. 32 no. 3, 1971, s. 324-350.

Constant, Benjamin. "The Liberty of Ancients Compared with that of Moderns" (1816), www.uark.edu/depts/comminfo.cambridge/ancients.html, bağlantı tarihi: 20.06.2005.

D'Entreves, Alessandro Passerin. "Devlet Kavramı", **Devlet Kuramı**, Cemal Bali Akal (der), İstanbul: Dost Kitabevi Yayınları, 2000, s. 194-211.

De Tassis, Cioffi; Zanette, Gavazzi. **La Letteratura e Le Idee Dalle Origini a Oggi**, Milano: Mondadori, 1989.

De Grazia, Sebastian. **Machiavelli in Hell**, London: Papermac, 1996.

Febvre, Lucien. **Rönesans İnsanı**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Yayınları, 1995.

Gilardi, G. **Lineamenti di Filosofia Nel Rinascimento e Nell' Eta Moderna**, Firenze: Edizioni Remo Sandron, 1997.

Guarini, Elena Fasano. «Machiavelli and the Crisis of the Italian Republics», **Machiavelli and Republicanism**, Gisela Bock, Quentin Skinner, Maurizio Viroli (eds), Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 17-40.

Held, David. "Cumhuriyetçilik: Özgürlük, Öz-Yönetim ve Aktif Yurttaş", **Cogito**, no 15, 1998, s. 37-67.

Hexter, Jack. H. **The Vision of Politics on the Eve of the Reformation: More, Machiavelli and Seyssel**, New York: Basic Books, 1973.

Köker, Levent; Ağaoğulları, M. A. **Tanrı-Devletinden Kral-Devlete**, Ankara: İmge Yayınları, 3. Baskı, 2001.

Machiavelli, Niccolo. **Prens**, çev. Semra Kunt, İstanbul: Alkım Yayınevi, 3. baskı, 2001.

Machiavelli, Niccolo. **Savaş Sanatı**, çev. A. Berna Hasan, İstanbul : Özne Yayınları, 1999.

Machiavelli, Niccolo. **İstorie Fiorentine, Opere di Machiavelli**, Ezio Raimondi (der), Milano: Edizione di Centenario, 1969.

Machiavelli, Niccolo. **Floransa'da Komplolar ve Karşı Komplolar Tarihi**, çev: A. Berna Hasan, İstanbul: Özne Yayıncılık, (yayım tarihi belirtilmemiş.)

Machiavelli, Niccolo. **İl Principe, Opere di Machiavelli içinde**, Ezio Raimondi (der), Milano: Edizione di Centenario, 1969.

Machiavelli, Niccolo. **Discorsi Sopra La Prima Deca di Tito Livio, Opere di Machiavelli içinde**, Ezio Raimondi (der), Milano: Edizione di Centenario, 1969.

Machiavelli, Niccolo. **Discorsi Sopra La Prima Deca di Tito Livio**, Luigi Malagoli (der), Torino: Paravia, 1947.

Machiavelli, Niccolo. **Discourses on Livy**, çev. Harvey C. Mansfield, Nathan Tarcov, Chicago: The University of Chicago Pres, 1966.

Mansfield, C. Harvey. **Machiavelli's New Modes and Orders**, Chicago: University of Chicago Press, 2001.

Mansfield, C. Harvey. "Machiavelli's Political Science", **The American Political Science Review**, vol. 75 no. 2, 1981, s. 293-305.

Mc Neill, William. **Dünya Tarihi**, çev. Alaeddin Şenel, Ankara: İmge Kitabevi, 3. baskı, 1994.

Meinecke, Friedrich. " Raison D'Etat in Machiavelli", **Machiavelli Cynic, Patriot or Political Scientist?**, De Lamar Jensen (ed), Boston: D.C Heath and Company, 1960, s. 79-86.

Najemy, John M. "The Controversy Surrounding Machiavelli's Service to the Republic", **Machiavelli and Republicanism**, Gisela Bock, Quentin Skinner, Maurizio Viroli (eds), Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 102-117.

Özlem, Doğan. **Tarih Felsefesi**, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 1998.

Pettit, Philip. **Cumhuriyetçilik**, çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1997.

Plamenatz, John. **Man and Society, Political and Social Theories From Machiavelli to Marx**, Vol. 1, From the Middle Ages to Locke, Revised Edition, New York: Longman, 1992.

Pocock, J. G. A. **The Machiavellian Moment Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition**, New Jersey: Princeton University Press, 1975.

Preserved, Smith. **Rönesans ve Reform Çağı, Bir sosyal Arkaplan Çalışması**, çev: Serpil Çağlayan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001.

Prezzolini, Giuseppe. **Vita di Niccolo Machiavelli Fiorentino**, Verona: Mondadori, 1930.

Rousseau, Jean Jacques. **Toplum Sözleşmesi**, çev. M. Tahsin Yalın, İstanbul: Betik Yayınları, 2004.

Rubinstein, Nicolai. "Machiavelli and Florentine Republican Experience", **Machiavelli and Republicanism**, Gisela Bock, Quentin Skinner, Maurizio Viroli (eds), Cambridge : Cambridge Press, 1993, s. 3-16.

Skinner, Quentin. **Machiavelli**, çev. Cemal Atila, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2002.

Skinner, Quentin. **Foundations of Modern Political Thought**, vol.1, Cambridge, 1978.

Skinner, Quentin. "The Republican İdeal of Liberty", **Machiavelli and Republicanism**, Gisela Bock, Quentin Skinner, Maurizio Viroli (eds), Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 293-309.

Skinner, Quentin. "Machiavelli's Discorsi and the Pre-humanist Origins of Republican Ideas", **Machiavelli and Republicanism**, Gisela Bock, Quentin Skinner, Maurizio Viroli (eds), Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 133-141

Spruyt, Hendrik. **The Sovereign State and Its Competitors**, Princeton University Press, 1994.

Strauss, Leo. **Politika Felsefesi Nedir?**, çev. Solmaz Zelyüt Hünler, İstanbul: Paradigma, 2000.

Strauss, Leo. **Thoughts on Machiavelli**, Chicago: The University of Chicago Pres, 1978.

Umur, Ziya. **Roma Hukuku Lügatı**, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1983.

Umur, Ziya. **Roma Hukuku**, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1960

Venittelli, M.R; Crasto, V. **Dizionario Giuridico Romano**, Napoli: Edizioni Simone, 3.Edizione, 2003.

Viroli, Maurizio. **Machiavelli**, New York: Oxford University Pres, 1998.

Viroli, Maurizio. **Vatan Aşkı**, Yurtseverlik ve Milliyetçilik Üzerine bir Deneme, çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yay, 1997.